

UNIVERZITET SINGIDUNUM

**Departman za
poslediplomske studije**

POSLOVNI SISTEMI U TURIZMU I HOTELIJERSTVU

MASTER STUDIJSKI PROGRAM

MASTER RAD

ZNAČAJ SPORTSKOG TURIZMA ZA TURISTIČKI RAZVOJ

VRNJAČKE BANJE

Mentor:

Prof. dr Slobodan Unković

Kandidat:

Vladimir Pecić

Br. Indeksa:

405933/10

Beograd, 2012.

S A D R Ź A J

UVOD	2
I KARAKTERISTIKE RAZVOJA TURIZMA VRNJAČKE BANJE	5
1. TURISTIČKA PONUDA VRNJAČKE BANJE-RESURSI	5
1.1. Specifičnosti turističke ponude	5
1.2. Karakteristike turističke ponude Vrnjačke Banje	6
1.2.1. Geografski položaj, stanovništvo i saobraćajna povezanost	6
1.2.2. Klimatske karakteristike	7
1.2.3. Hidrografske karakteristike	8
1.2.4. Infrastruktura	9
1.2.5. Objekti za smještaj i ishranu i smještajni kapaciteti	9
1.2.5.1. Ugostiteljski objekti za ishranu i piće	11
1.2.6. Kulturno-istorijske znamenitosti Vrnjačke Banje	12
1.2.7. Objekti za sport i rekreaciju	13
1.2.8. Kulturne manifestacije u Vrnjačkoj Banji	14
1.2.9. Geografski atraktivni lokaliteti	15
1.3. Održivost sadašnje turističke ponude Vrnjačke Banje	16
1.3.1. Pojam i koncept održivosti turističke destinacije	16
1.3.2. Vrnjačka Banja kao turistička destinacija	17
1.4. Vidovi turizma zastupljeni na području Vrnjačke Banje	18
1.4.1. Zdravstveni turizam	18
1.4.2. Rekreativni turizam	18
1.4.3. Kongresni turizam	19
1.4.4. Kulturno-zabavni turizam	19
1.4.5. Izletnički turizam	20
1.4.6. Sportski turizam	20
2. KARAKTERISTIKE TURISTIČKE TRAZNJE VRNJAČKE BANJE	21
2.1. Specifičnosti turističke traze	21

2.2.	Specifičnosti turističke tražnje Vrnjačke Banje	22
2.3.	Podatci o turističkoj posećenosti Vrnjačke Banje kao destinacije	24
2.4.	Podatci o broju noćenja u Vrnjačkoj Banji	25
2.5.	Struktura turističkog prometa Vrnjačke Banje	27
3.	ZNAČAJ TURIZMA ZA RAZVOJ VRNJAČKE BANJE	29
3.1.	Razvoj turizma u Vrnjačkoj Banji	29
3.2.	Uticaj razvoja turizma na Vrnjačku Banju i uticaj razvoja Vrnjačke Banje na turizam danas	32
II SPORTSKI TURIZAM KAO SPECIFIČAN VID TURIZMA VRNJAČKE BANJE		34
1.	SPORTSKI TURIZAM U VRNJAČKOJ BANJI	34
1.1.	Definicija sportskog turizma	34
1.2.	Sportski turizam kao vid turizma u Vrnjačkoj Banji	36
1.3.	Ustanova „Sportski Centar“ kao nosilac ponude sportskog turizma u Vrnjačkoj Banji	36
2.	SPORTSKA INFRASTRUKTURA U VRNJAČKOJ BANJI	37
2.1.	Sportska hala „Vlade Divac“	37
2.2.	Olimpijski bazen	38
2.3.	Sportsko – rekreativni centar „Raj“	39
2.4.	Stadion malih sportova „Kocka“	39
2.5.	Ski staza na planini Goč	40
2.6.	Teniski tereni	40
2.7.	Veštačka stena za sportsko penjanje	40
2.8.	Sportski tereni u sastavu osnovnih i srednjih škola	41
2.9.	Sportski sadržaj u okviru hotela u Vrnjačkoj Banji	41
2.10.	Infrastruktura za bavljenje planinarstvom i ribolovom	41
3.	OSTVARENI REZULTATI U OBLASTI SPORTSKOG TURIZMA	42
4.	ZNAČAJ SPORTSKOG TURIZMA ZA RAZVOJ VRNJAČKE BANJE	45
4.1.	Značaj sportskog turizma	45
4.2.	Značaj sportskog turizma za razvoj Vrnjačke Banje	46
4.2.1.	Veza i značaj sportskog i zdravstvenog turizma u Vrnjačkoj Banji	47
III ULOGA SPORTSKOG TURIZMA U BUDUĆEM RAZVOJU VRNJAČKE BANJE		48
1.	OČEKIVANI PRAVCI RAZVOJA VRNJAČKE BANJE	48
1.1.	Vizija razvoja Vrnjačke Banje	48

1.2.	Ciljevi	48
1.3.	Strategije razvoja	49
1.4.	Aktivnosti	49
2.	OCENA UREĐENOSTI PROSTORA I KVALITETA ŽIVOTNE SREDINE U VRNJAČKOJ BANJI	50
2.1.	Korišćenje i organizacija prostora u turizmu	50
2.2.	Ocena uređenosti prostora u Vrnjačkoj Banji	51
2.3.	Ocena kvaliteta životne sredine u Vrnjačkoj Banji	52
2.3.1.	Potrošnja energije i životna sredina	52
2.3.2.	Kvalitet životne sredine u Vrnjačkoj Banji	53
3.	OCENA UPRAVLJANJEM RAZVOJEM TURIZMA U VRNJAČKOJ BANJI	54
3.1.	Upravljanje razvojem turizma	54
3.2.	Upravljanje razvojem turizma u Vrnjačkoj Banji	54
4.	PERSPEKTIVE ODRŽIVOG TURIZMA VRNJAČKE BANJE	56
4.1.	Perspektive razvoja turizma Vrnjačke Banje	56
4.2.	Povod i ciljevi za donošenje GUP-a Vrnjačke Banje	56
4.3.	Osnove „Programa razvoja Vrnjačke Banje 2005-2015 godine“	58
4.4.	Prioriteti uređenja prostora i životne sredine	59
4.5.	Prioriteti upravljanja razvojem turizma u Vrnjačkoj Banji	62
5.	PRAVCI RAZVOJA SPORTSKOG TURIZMA U VRNJAČKOJ BANJI	64
5.1.	Trendovi razvoja sportskog turizma u svetu	64
5.2.	Pravci razvoja sportskog turizma u Vrnjačkoj Banji	65
5.2.1.	Vizija razvoja sportskog turizma	65
5.2.2.	Ciljevi	65
5.2.3.	Aktivnosti	67
	ZAKLJUČAK	69
	Literatura	72

UVOD

Turizam najlakše možemo definisati kao „putovanje ljudi koji ne žive u mestu u koje putuju, privremeno se zadržavaju van svog doma na najmanje jedan dan, a cilj putovanja može biti posao, odmor, zabava, sportska i kulturna dešavanja ili avanturizam“¹, u zavisnosti od vrste putovanja se razvijaju i različiti vidovi turizma.

Ono što je interesantno je da je fenomen turizma kao pretežno uslužne grane izuzetno složen, kao pokretač različitih privrednih i dodatnih uslužnih delatnosti u turističkom mestu, pa je samim tim i potencijalno veliki izvor prihoda za turističku destinaciju. Kod turizma je karakteristično i to da se ustvari prodaje usluga u vidu emocije i doživljaja koju posetilac nosi iz turističkog mesta, a ne određeni, jasno definisani materijalni proizvod.

Danas je u svetu uticaj tehnologije, ekonomije, politike i socio-psiholoških faktora, kao i uticaj globalizacije i standardizacije značajno uticao na turistički proizvod i odnos potencijalnih korisnika prema njemu. Posledica ovoga je da su se danas razvili vidovi turizma koji su bili nepojmljivi do pre dvadeset godina, a postojeći vidovi se sve više i više dele i specijalizuju za pojedine tržišne segmente. Kao jedan od primarnih principa modernog turizma javlja se princip održivog turizma i turističke destinacije što izražava želju povratka prirodi i očuvanju životne sredine, kao i upotreba i iskorišćavanje obnovljivih i po okruženje ne štetljivih izvora energije.

Sa druge strane, dinamičnost poslovnog okruženja, brzina protoka i dostupnost informacija, složenost poslovnih operacija i stres, kao i povećanje slobodnog vremena i želja da se ono što kvalitetnije iskoristi stavljaju potencijalnog korisnika turističkih usluga na izbor turističkih destinacija i vidova aktivnog ili tradicionalnog pasivnog turizma uklopljenog u ograničeno vreme sa kojim korisnik raspolaže. Savremeni trendovi se pomeraju sa klasičnih zimskih i letnjih odmora na više kraćih putovanja tokom godine koja sve više uključuju aktivno učešće turiste u njima, pa se prema tome razvijaju i novi vidovi ili pod vidovi turizma.

Jedan od vidova turizma koji doživljava svoju ekspanziju u prethodnih dvadeset godina je sasvim sigurno i sportski turizam. Veza između sporta i turizma je svakako značajna: sport je važna aktivnost u okviru turizma, a turizam i putovanja su neraskidivo povezani sa velikim brojem sportova i sportskih događaja.²

¹ T.Hinch, J.Higham „Sport tourism development“, Cromwell Press 2004, str 17

² T.Hinch, J.Higham „Sport tourism development“, Cromwell Press 2004, str 18

Ipak, stručnjaci se slažu da je „relativno mala pažnja posvećena širem kontekstu sportskog turizma, izuzev velikih sportskih događaja“³, kao i da ovom rastućem fenomenu nije posvećena do sada dovoljna literalna i stručna pažnja i analiza.

Što se tiče Srbije kao destinacije, turizam, kao privredna grana predstavlja nedovoljno iskorišćen potencijal Republike Srbije. Budući da su se moderna turistička kretanja usmerila ka novim i nepoznatim destinacijama, Srbija ima odlične polazne osnove za dalji razvoj turizma. U ukupnom turističkom proizvodu Srbije nikako ne treba izostaviti kategoriju banja i banjskog turizma kao veoma perspektivnog i primamljivog oblika turizma budući da su se svetski trendovi danas promenili te je sve više poslovnih ljudi koji koriste banje kao mesto odmora i relaksacije i koriste njihove prirodne karakteristike, klimatske pogodnosti i hidrografsku mrežu za poboljšanje svog fizičkog stanja i zdravlja. Upravo zbog ove činjenice banje i banjski turizam bi trebalo da budu nosioci održivog turizma i zaštite životne sredine u Srbiji, budući da i sam njihov opstanak i dalji razvoj zavisi od prirode i prirodnog okruženja sa kojim su u kontaktu.

Banje pored zdravstvenog, kao osnovnog vida turizma, u svojoj ponudi sve više pružaju i usluge drugih vidova turizma: kongresnog, izletničkog, manifestacionog i sportskog. Sportski turizam kao vid turizma je vrlo značajan potencijal turističke ponude nekih banja koje kao osnovu već imaju pogodne prirodne i klimatske karakteristike za pripreme sportista, kao i razvijenu smeštajnu mrežu i sportsku infrastrukturu. Vrnjačka Banja, kao najveća banja Srbije, sa izuzetno razvijenom infrastrukturom u odnosu na druga banjska mesta u Srbiji, sasvim sigurno ima veliku korist od sportskog turizma, kao i veliki potencijal za njegov dalji razvoj.

1. PREDMET I POLAZNA ISTRAŽIVANJA

Predmet ovog rada su prirodni, društveni i infrastrukturni turistički resursi Vrnjačke Banje koji čine Vrnjačku Banju kao turističku destinaciju, kao i održivi razvoj turizma u Vrnjačkoj Banji, što danas predstavlja izuzetno važan koncept modernog turizma. Poseban akcenat se stavlja na sportski turizam, njegovu infrastrukturu i njegov značaj za razvoj Vrnjačke Banje, kao i smernice za njegovo dalje unapređenje.

Kao polazna tačka istraživanja korišćeni su pisani izvori o turizmu i razvoju turizma Vrnjačke Banje, podatci Republičkog zavoda za statistiku u posećenosti i noćenjima, kao i dokumentacija opštine Vrnjačka Banja, podatci iz strateških dokumenata donetih od strane lokalne samouprave kao što su „Generalni urbanistički plan opštine Vrnjačka Banja 2005-2021“ i „Program razvoja opštine Vrnjačka Banja 2005-2015“ i podatci opštinskih ustanova iz oblasti sporta i turizma.

2. ZNAČAJ I AKTUELNOST ISTRAŽIVANJA

Značaj ovog istraživanja je pre svega u tome što ne postoji ni jedno naučno istraživanje koje se bavi sportom i sportskim turizmom u Vrnjačkoj Banji, budući da se ovaj vid turizma koji je sve izraženiji i značajniji u Vrnjačkoj Banji vrlo često predstavlja kao rekreativni ili manifestacioni turizam, te ne postoje jasni, obrađeni i tačni podatci o noćenjima i dolascima sportista, već se njegova zastupljenost računa brojem sportskih manifestacija koje se godišnje održe u Vrnjačkoj

³ T.Hinch, J.Higham „Sport and tourism-Globalization, mobility and identity, Elsevier Ltd 2009, str 6

Banji. Poseban značaj ovog istraživanja daje i činjenica da je izgradnja sportskih objekata skupa i ne dozvoljava mogućnosti pogrešne procene.

Aktuelnost ovog istraživanja posebno dobija na značaju kada se ima u vidu da je Skupština opštine Vrnjačka Banja 25. oktobra 2007 godine formirala ustanovu koja treba da se bavi sportskim turizmom, izgradnjom i održavanjem sportskih objekata, kao i organizacionim i naučnim radom u oblasti sportskog turizma. Na kraju, 2008 godine Vrnjačka Banja je dobila sportsku halu, što je posebno dalo na značaju i otvorilo nove pravce razvoja sportskog turizma ovog mesta.

3. CILJ ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj našeg istraživanja je utvrđivanje značaja sportskog turizma za turistički razvoj Vrnjačke Banje putem sagledavanja njenih prirodnih, klimatskih, infrastrukturnih, smeštajnih, ugostiteljskih i naravno, sportskih kapaciteta, kao i sportskih manifestacija čiji je ona bila domaćin i mogućnosti za organizaciju istih. Sa druge strane, neophodno je sagledati i tražnju za tim kapacitetima i optimalnost njihovog korišćenja, kao i trendove koji su se u posećenosti dešavali tokom vremena.

Na kraju, neophodno je utvrđivanje trenutne turističke situacije u Vrnjačkoj Banji, kao i upoređenje trenutnog stanja turizma sa principima održivog turizma i zaštite čovekove sredine, kao i perspektive razvoja Vrnjačke Banje koje su date u opštinskim strateškim dokumentima i definisati moguće pravce razvoja sportskog turizma u budućnosti, što bi za cilj imalo poboljšanje uslova za sportski turizam i povećanje njegovog značaja.

4. HIPOTEZE

U ovom istraživanju definisana je jedna glavna pretpostavka:

- Sportski turizam je značajan za razvoj turizma Vrnjačke Banje

5. METODE ISTRAŽIVANJA

Uzimajući u obzir specifičnosti proučavanog predmeta istraživanja koristili smo različite metode kako bi zadovoljili osnovne metodološke zahteve – objektivnost, pouzdanost, opštost i sistematičnost.

Istraživana su naučno-teorijska saznanja, relevantna literatura i savremena poslovna praksa korišćenjem metoda: indukcije, dedukcije, analize, sinteze, apstrakcije, generalizacije, kompleksnog posmatranja i analize sadržaja.

6. STRUKTURA RADA

U Uvodu su izneti predmet i polazište istraživanja, ukazano je na njihov značaj i aktuelnost, utvrđeni su ciljevi, postavljena hipoteza, iznete metode istraživanja i opisana struktura rada.

U prvom delu rada definisali smo karakteristike razvoja Vrnjačke Banje, opisali prirodne, klimatske, geografske, hidrografske, infrastrukturne, smeštajne, ugostiteljske i druge resurse koji čine njenu turističku ponudu i vidove turizma koji su se tokom vremena razvili na bazi

ponude, kao i karakteristike turističke tražnje Vrnjačke Banje, podatke o posećenosti i broju noćenja, kao i strukturi turističkog prometa.

U drugom delu je definisan sportski turizam kao specifičan vid turizma Vrnjačke Banje, dati su podatci o sportskoj infrastrukturi koju Vrnjačka Banja danas poseduje, kao i mogućnosti za organizaciju sportskih manifestacija koje Vrnjačka Banja danas ima. Na kraju, data je ocena o značaju sportskog turizma u Vrnjačkoj Banji danas.

Treći deo rada se tiče pravaca razvoja turizma Vrnjačke Banje u budućnosti, održivosti turizma u Vrnjačkoj Banji, kao i pravcima razvoja sportskog turizma u okviru turističke ponude Vrnjačke Banje u budućnosti.

Na kraju, Zaključkom su definisana saznanja o značaju sportskog turizma za turistički razvoj Vrnjačke Banje do kojih se u ovom radu došlo.

I KARAKTERISTIKE RAZVOJA TURIZMA VRNJAČKE BANJE

1. TURISTIČKA PONUDA VRNJAČKE BANJE – RESURSI

1.1. Specifičnosti turističke ponude

Složenost turističke potrebe koja se kod svake individualne jedinice turističke tražnje ispoljava kao potreba za određenom kombinacijom osnovnih i dopunskih usluga, kao što su smeštaj, ishrana, prevoz, zabava, mora biti zadovoljena kompleksnom turističkom ponudom, koja podrazumeva vremensko i prostorno sinhronizovanje atraktivnih, komunikativnih i receptivnih faktora. Pomenuti faktori se odnose na jednu širu lepezu koju turisti očekuju da nađu u destinaciji, a koji obuhvataju prirodne, kulturno-istorijske, antropogene faktore, razvijenost saobraćajne infrastrukture i bogatstvo uslova za boravak u domenima smeštaja, ishrane, rekreacije, sporta, zabave, i da kroz njihovo korišćenje i izbor postignu odgovarajuće zadovoljstvo.⁴

Iz prethodno pomenutog se primećuje da je turističko tržište kompleksnije i drugačije od svih drugih tržišta, upravo zbog heterogenosti u pogledu mogućih opcija, što znači da je to skup više različitih međusobno povezanih proizvoda i usluga kojima se zadovoljava turistička potreba.

Ono što nosioci turističke ponude moraju imati u vidu je činjenica da na datoj turističkoj destinaciji moraju raspolagati osnovnim elementima bez kojih nema integrisanog turističkog proizvoda. Oni se mogu klasifikovati u tri grupe:

- Atraktivnost destinacije koju čini širok spektar prirodnih i društvenih pogodnosti na jednoj destinaciji. Varijable koje određuju atraktivnost turističke destinacije su: prirodne lepote i klima, kulturne i socijalne karakteristike, pristupačnost, stavovi rezidenata prema turistima, infrastruktura regiona, nivo cena, uslovi za kupovinu i uslovi za sport i rekreaciju.
- Pristupačnost destinacije se meri pre svega ekonomskom distancom izraženom u troškovima putovanja, a ne stvarnom geografskom distancom između domicila turiste i turističke destinacije.

⁴ Ognjen Bakić, Marketing u turizmu, Singidunum, 2010, str 60

- Uslovi za boravak na destinaciji koji podrazumevaju raspoloživost objekata za smeštaj, ishranu kao i ostalih sadržaja neophodnih za normalno odvijanje boravka turiste u datoj destinaciji.

Turističku ponudu karakteriše i relativna nepromenljivost atraktivnih faktora, kao i relativno visoki fiksni troškovi komunikativnih i receptivnih faktora. Ova činjenica doprinosi i relativno sporijem obrtu sredstava u ovoj delatnosti, pa je samim tim državna intervencija ne samo dobrodošla, nego i obavezna.

Takođe, potrebno je pomenuti da je osnova turističkog tržišta da se ono menja od tržišta prodavca prema tržištu kupca. Tržište kupca je izraženo kada je intenzitet tražnje smanjen, a to se dešava u periodima pre i nakon sezone i u tim momentima se sa strane ponude postavlja pitanje kako zaposliti raspoložive kapacitete, s obzirom da nema preorijentacije proizvodnje. Svi prethodno pomenuti elementi ukazuju na neelastičnost turističke ponude. Ovo uglavnom uslovljava prodaju turističkih aranžmana unapred, čak i do nekoliko meseci ranije.

1.2. Karakteristike turističke ponude Vrnjačke Banje

Svi specifični faktori koji karakterišu turističku ponudu destinacija na globalnom nivou mogu se preneti i na Vrnjačku Banju kao turističku destinaciju koja u ponudi sadrži kombinaciju karakterističnih prirodnih, geografskih, hidrografskih, klimatskih, saobraćajnih, infrastrukturnih, smeštajnih, ugostiteljskih, zabavnih, kulturnih, istorijskih, sportskih i naravno zdravstvenih činilaca koji je definišu kao jedinstvenu celinu, a sve u cilju zadovoljenja najrazličitijih potreba korisnika njenih usluga.

Vrnjačka Banja, kao turistička destinacija, je bila poznata još za vreme starog Rima, o čemu svedoče arheološki ostaci tog perioda u vidu rimskog bunara i delova akvadukta. Tokom perioda vladavine Osmanlijskog carstva na području Srbije, mineralne vode Vrnjačke Banje padaju u zaborav.

Moderna istorija i razvoj Vrnjačke Banje kao turističke destinacije vezuje se za 1868 godinu i formiranje Osnovatelnog fundatorskog društva lekovite kiselo-vruće vode u Vrnjcima i ime Pavla Mutavdžića, načelnika tadašnjeg Kruševačkog sreza. Od tog perioda počinje kaptiranje izvora mineralne vode i neprekidno ulaganje u turističku ponudu Vrnjačke Banje, njeno unapređenje i poboljšanje, koje traje i do današnjih dana.

U ovom delu rada osvrnućemo se detaljnije na geografske, klimatske, hidrografske, infrastrukturne karakteristike, smeštajne i ugostiteljske kapacitete, sportske objekte, kulturno-zabavni sadržaj i manifestacije koje danas čine ponudu Vrnjačke Banje i predstavljaju njene resurse koji je karakterišu kao destinaciju.

Na kraju, poslednje, ali ne manje bitno, obratićemo pažnju na vidove turizma koje danas pruža Vrnjačka Banja, a koji su uslovljeni prethodno pomenutim faktorima.

1.2.1. Geografski položaj, stanovništvo i saobraćajna povezanost

Opština Vrnjačka Banja danas teritorijalno pripada Raškom okrugu, u kome su još i Kraljevo, Raška, Novi Pazar, Sjenica i Tutin, a čiji je administrativni i politički centar Kraljevo.

Područje Vrnjačke Banje nalazi se u srednjem polju Zapadnog Pomoravlja, između Kraljeva i Trstenika, koje se prostire od ušća Ibra u Zapadnu Moravu do Trstenika.

Opština Vrnjačka Banja, smeštena u centralnom delu Srbije, graniči se sa opštinama Kraljevo, Trstenik i Aleksandrovac. Severnu granicu prema opštinama Trstenik i Kraljevo čini Zapadna Morava. Zapadna granica je od Zapadne Morave do ogranaka planine Goč. Južna granica ide preko planine Goč. Istočna granica sa Trstenikom se pruža pravcem Stanišinci (Goč) – Zapadna Morava.

Vrnjačka Banja ima povoljan položaj prema važnim turističkim motivima, jer je u blizini Zapadne Morave, kao turistički atraktivne reke, zatim planine Goč, kao planine pogodne za lovni, izletnički i zimski turizam i sport, relativno je blizu Kopaonika iz pravca preko Goča i Brzeća, a blizu je i značajnih kulturno-istorijskih spomenika: manastira Ljubostinja, Žiča i Studenica.

Kada govorimo o stanovništvu, prema popisu iz 2002. godine, u 14 naselja opštine Vrnjačka Banja živi 26 492 stanovnika, od toga je 12 827 muških i 13 665 ženskih stanovnika. Gustina naseljenosti iznosi 111 stanovnika po kvadratnom kilometru i po tome je Vrnjačka opština prosečno naseljeno područje u Srbiji.

Što se tiče saobraćajne povezanosti, generalno u Srbiji postoje dva značajna komunikaciona pravca: to su dolina Velike i Južne Morave i dolina Ibra. Prvim pravcem prolaze međunarodne saobraćajnice: drumska – auto put koji povezuje Srednju i Zapadnu Evropu sa Bliskim i Srednjim Istokom, i železnička koja preko Niša i Skoplja vodi do Soluna, a preko Niša i Sofije do Istambula. Drugim pravcem prolazi drumska saobraćajnica, Ibarska magistrala, koja od Beograda, preko Kraljeva, vodi do mora, i železnička saobraćajnica Beograd – Bar.

Iako Vrnjačka Banja ne leži neposredno na ovim pravcima, ona je veoma dobro povezana sa njima.

Dolinom Zapadne Morave, na oko kilometar udaljenosti od njene desne obale i oko tri kilometra od Banje, kroz opštinu prolazi magistralni put M-5, koji Banju povezuje sa Kraljevom, Ibarskom magistralom, Čačkom i zapadom Srbije, zatim sa Kruševcom i dalje sa jugom i jugoistokom Srbije. Ovaj put se kod Pojata spaja sa auto-putem Beograd-Niš, tj. Koridorom 10, pa tako Vrnjačka Banja ima vezu sa severom i jugom Evrope.

Preko teritorije opštine prolaze i tri regionalna puta: R-224, koji Banju preko Goča povezuje sa Kraljevom, R-222, koji Banju povezuje sa Aleksandrovcem i Kopaonikom i R-225, koji Banju, takođe preko Goča, povezuje sa Kraljevom.

Saobraćajno, Vrnjačka Banja je veoma dobro povezana sa gotovo svim većim gradovima Srbije.

Železničkom prugom koja polazi dolinom Zapadne Morave, sa železničke stanice u Vrnjcima, Vrnjačka Banja je povezana sa pravcima Beograd-Solun i Beograd-Istambul, a zatim sa prugom Beograd-Bar, pa preko njih sa drugim gradovima Srbije i Evrope.

Aerodromi koji odgovaraju posetiocima Vrnjačke Banje su „Nikola Tesla“ u Beogradu, udaljen 200 km i „Konstantin Veliki“ u Nišu, udalje 120 km. U Trsteniku, 13 km od Vrnjačke Banje, postoji sportski aerodrom koji se koristi za sletanje manjih sportskih aviona i helikoptera, a u Kraljevu, na 25 km od Banje, vojni aerodrom „Lađevci“, koji se može koristiti u civilne svrhe.

1.2.2. Klimatske karakteristike

Vrnjačka Banja ima umereno-kontinentalnu klimu, nizijsku, šumskog tipa sa elementima subalpske. Vrnjačka Banja se odlikuje svojom mikroklimom koju uslovljavaju bujne šume, obilje vegetacije, znatna nadmorska visina, hladni i topli izvori kao i otvorenost prema severu.

Temperatura vazduha ima negativnu srednju vrednost samo u januaru, a najviše dnevne temperature su u julu i avgustu. Toplo vreme sa temperaturom većom od 15°C traje pet meseci. Jesen je toplija i za boravak turista pogodnija od proleća, jer ima stabilnije vreme i manje temperaturne amplitude. Broj dana u godini sa temperaturom vazduha 0°C i nižom je između 20 i 25. Broj letnjih dana, sa temperaturom iznad 25°C, ne premašuje 50 i poklapa se sa vremenom pune banjske sezone u periodu jun, jul, avgust, produžavajući se često sa prvim danima septembra. Letnje večeri i noći su prijatne i osvežavajuće.

U pogledu padavina Vrnjačka Banja pripada kontinentalnom pluviometrijskom režimu, jer ima maksimum u proleće i minimum u leto. Najviše padavina ima u maju i novembru, a najmanje u julu, avgustu i septembru. Iako Vrnjačka Banja ima veliki broj dana sa padavinama u toku godine, prosečno 152 dana, njihova raspodela je pogodna za turiste i posetioce.

Velika količina vodenog taloga izluči se u vidu snega. Sneg se zadržava 50 dana godišnje, a visina i trajanje snežnog pokrivača na Goču ima veću vrednost, što pogoduje zimskom turizmu.

Meterološki uslovi na planini Goč, mereni kod hotela „Beli Izvor“ na nadmorskoj visini od 959 metara, koja se smatra idealnom za odmor, rekreaciju i lečenje, pokazuju da Goč ima idealnu planinsku klimu. Prosečna letna temperatura na planini je 16,8 °C, a negativna temperatura javlja se u tri meseca: decembru, januaru i februaru. Januar je najhladniji mesec sa temperaturom od -3,2°C. Prosečno trajanje sunčevog sjaja na Goču pokazuje da je ova planina dobro osunčana, što znači da je bez magle i preterane oblačnosti.

1.2.3. Hidrografske karakteristike

Područje Vrnjačke Banje bogato je vodenim resursima. Razvijenu hidrografsku mrežu čini veliki broj reka i potoka. Područje planine Goč, u čijem podnožju se nalazi Vrnjačka Banja, smatra se jednim od najbogatijih područja u Evropi, što se tiče pijaće vode. Procenjuje se da se na tom području nalazi između 130 i 140 izvora pijaće vode. Upravo zbog toga, šume Goča se smatraju takozvanim „zaštitnim šumama“ i njihova seča je strogo kontrolisana upravo zbog mogućnosti pojave erozije što bi moglo da naškodi izvorštima. Po tome su šume Goča jedinstvene u Srbiji.

Dalje, što je veoma značajno za hidrografiju područja Vrnjačke Banje, i samim tim je čini jedinstvenom u Srbiji, su izvorišta mineralne lekovite vode. Upravo ove hidrografske karakteristike su Vrnjačkoj Banji donele status banje – lečilišta, a kasnije i turističkog mesta.

Vrnjačka Banja danas ima šest izvora mineralnih voda koje su relevantne za lečenje i primenu balneoloških procedura: Toplu Vodu, Snežnik, Slatinu, Jezero, Beli Izvor i Borjak. Topla Voda je kiselo-vruća, temperature 36,5°C, a ostale vode su hladne, različitih temperatura.

Postojanje dva hladna mineralna izvora, Snežnik i Slatina, utvrdila je 1896 godine državna komisija. Prvi je temperature 14,2°C i nalazi se nekoliko stotina metara od izvora Tople Vode, uz

Vrnjačku reku, a drugi temperature 12,5°C, koji je otkriven u potoku Slatina. Snežnik počinje da se upotrebljava 1917 godine, a Slatina 1937 godine. Ostala tri izvora su novijeg datuma: Jezero je otkriveno 1979 godine, Beli Izvor 1992 godine, a Borjak 1993 godine na mestu gde je uz reku iznad Snežnika već izlazila mineralna voda.

Prvu kaptažu tople mineralne vode izvršili su članovi Osnovateljnog društva lekovite kiselo-vruće vode u Vrnjcima, 1868 godine, što se uzima za početak modernog, pre svega zdravstvenog, turizma u Vrnjačkoj Banji. Od tada pa sve do današnjih dana, upravo zbog svog prirodnog hidrografskog potencijala, Vrnjačka Banja se pre svega razvijala u pravcu usavršavanja zdravstvenog turizma, od prvog banjskog lekara, preko formiranja „Lečilišta“ pa sve do moderne „Specijalne bolnice“ namenjene za lečenje, oporavak, rehabilitaciju i odmor što ljudi sa zdravstvenim problemima, tako i ljudi koji dolaze na odmor i rekreaciju u Vrnjačku Banju.

1.2.4 Infrastruktura

Kao jedan od vrlo bitnih preduslova za obavljanje kvalitetne turističke usluge sigurno je i postojanje određene primarne infrastrukture u destinaciji neophodne za razvoj turističke ponude i zadovoljenje najosnovnijih potreba turiste. Kada govorimo o ovakvoj infrastrukturi pre svega mislimo na postojanje uslova za neometano funkcionisanje elektro mreže, fiksne i mobilne telefonije, pošte, vodovodne mreže, a i nečega što je u našoj zemlji još u povoju, gasne mreže.

Vrnjačka Banja kao turistička destinacija ispunjava sve prethodno navedene uslove za normalan i neometan boravak turiste u njoj.

Procenat elektrifikacije u opštini je sto posto, što znači da je u svim naseljima u vrnjačkoj opštini u potpunosti dostupna električna energija.

Tokom 2005 godine izvedena je glavna gasovodna mreža, a početkom 2006 do 2010 godine započeta je i završena izgradnja razvodne mreže. Veliki broj hotela, ustanova, uslužnih objekata, kao i sportskih i privatnih objekata je priključen na gasovodnu mrežu.

Vrnjačka Banja se snabdeva vodom sa četiri izvorišta. Dva se nalaze na planini Goč, dok su dva u blizini Zapadne Morave. Na vodovodnoj trasi izgrađeni su objekti za filtriranje tipa sporih pešćanih filtera.

Da bi se rešio problem nestašice pijaće vode u letnjim mesecima, 2006 godine je završena izgradnja akumulacionog jezera Selište, na planini Goč, koje rešava problem nestašice vode u toku turističke sezone, u toku najveće potrošnje, od juna do septembra.

1.2.5 Objekti za smeštaj i ishranu i smeštajni kapaciteti

Kapaciteti za smeštaj i ishranu turista najznačajnije utiču na obim turističkog prometa u jednom turističkom mestu. Zbog toga se objektima za smeštaj i ishranu turista poklanja izuzetna pažnja. Privredna delatnost koja obezbeđuje pružanje usluga smeštaja i ishrane naziva se ugostiteljstvo.⁵

⁵ S. Unković, B. Zečević, Ekonomika turizma, Ekonomski fakultet, 2009, str.87

Ugostiteljstvo koje pruža usluge smeštaja naziva se hotelijerstvo, a usluge ishrane restoraterstvo. U osnovne smeštajne kapacitete spadaju: hoteli, turistička naselja, moteli, pansioni i prenoćišta, konačišta i kampovi.⁶

Komplementarni smeštajni kapaciteti obuhvataju: domaću radinost (privatna domaćinstva, kampove, odmarališta, banjska i klimatska lečilišta, i druge vrste smeštajnih kapaciteta.⁷

Što se tiče hotelskih kapaciteta u Vrnjačkoj Banji svakako najznačajnije mesto pripada Hotelsko-turističkom preduzeću „Fontana“, koje u svome sastavu ima najveći broj hotela. HTP „Fontana“ ad predstavlja najveću hotelsku kuću u Srbiji, sa kapacitetom od preko 1000 ležaja u svojih 6 smeštajnih objekata, koja je 14.07.2005. godine privatizovana. Takođe, obuhvata i 5 restorana na glavnom banjskom šetalištu, kao i upravnu zgradu, zatim magacinski prostor, pekaru i poslastičanicu.

HTP „Fontana“ ad, ukupne površinu od 50.000 m², glavni je nosilac razvoja turizma Vrnjačke Banje. U njenom sastavu su: hotel Zvezda, Zvezda II, Fontana, Sloboda, Park, vila San, kao i Beli izvor na Goču. Od restorana obuhvata: Kafe Švajcariju, Goč, Etno restoran Karirani Stoljnjak, Snežnik i Srbiju (nekada hotel).

Srce čitavog preduzeća je Kongresni centar, u kome se nalazi kongresna dvorana maksimalnog kapaciteta 1.200 stolica, koja se može podeliti u 5 manjih kongresnih sala, za rad u plenumu, po sekcijama. Kongresna dvorana u hotelu Zvezda, je druga po veličini u Srbiji, odmah posle Sava Centra u Beogradu. Zahvaljujući njoj, Vrnjačka Banja je poslednjih dvadeset godina postala izuzetno atraktivna za sve velike kongrese, seminare i simpozijume.

Pored ovog, velikog hotelskog preduzeća, u Vrnjačkoj Banji su tokom 70-ih i 80-ih godina građeni hoteli čiji su investitori bili jaki privredni subjekti i državne institucije. Ovi hoteli su građeni i bili namenjeni, pre svega, za odmor radnika zaposlenih u ovim privrednim društvima i državnim institucijama. Najznačajniji i najveći hoteli ovog tipa su: hotel „Breza“ – vojno odmaralište izgrađeno 1976 godine, hotel „Promenada“ („Partizanka“) – odmaralište MUP Srbije, hotel „Železničar“ – odmaralište ŽTP Srbije, hotel „Slavija“ – nekadašnje odmaralište „Štedno-kreditne zadruge“, hoteli „Borjak“ i „Slatina“ koji pripadaju lancu „Rekreaturs“, odmarališta „Elektroprivrede Srbije“, „Poštanski Dom“, odmaralište PTT-a.

U poslednjih deset godina izgrađeni su hoteli „Aleksandar“, de luxe hotel koji pripada hotelskom lancu „Todor“ i hotel „Sunny Hill“, smeštajni kompleks na obodu Vrnjačke Banje koji poseduje sopstveni aqua park, otvoreni bazen, wellness centar i restoran „Teodora“.

U Vrnjačkoj Banji se nalazi i veliko apartmansko naselje „Jezero“, napravljeno 1990 godine po principu „time sherring“. Nalazi se pored izvora mineralne vode Jezero, po kome i nosi naziv. U sastavu Jezera ima 170 apartmana, moderno opremljenih, sa čajnim kuhinjama, dnevnim boravkom i spavaćim delom. „Jezero“ ujedno predstavlja prvo, ali ne i poslednje apartmansko naselje u Vrnjačkoj Banji. „Cvetni Konaci“ u blizini mineralnog izvora „Snežnik“ izgrađeni su 2009 godine i u svom sastavu imaju moderan wellness centar, apartmani „Beli Bor“, kao veliki broj pojedinačnih apartmana izgrađenih tokom proteklih deset godina.

⁶ S. Unković, B. Zečević, Ekonomika turizma, Ekonomski fakultet, 2009, str.89

Pored apartmana ne treba zaboraviti i luksuzne kapacitete koji se kategorizuju kao vile. Najpoznatije vile u Vrnjačkoj Banji su Vila „Kazablanka“, Vila „As“, Vila „Raj“, Vila „Lux“ i druge.

Posebno, ujedno i najvažnije mesto među smeštajnim objektima Vrnjačke Banje, pored HTP „Fontana“, sigurno zauzima Specijalna bolnica za lečenje i rehabilitaciju bolesti organa za varenje i šećerne bolesti „Vrnjačka Banja“ ili popularno „Merkur“. Ova ustanova je vrlo specifična pre svega zato što je upravo ona nosilac zdravstvene delatnosti u Vrnjačkoj Banji i korisnik i držalac svih mineralnih izvora koji se koriste u lečilišne svrhe. Specijalna Bolnica „Merkur“ obuhvata sledeće objekte: stacionar „Novi Merkur“, stacionar „Stari Merkur“, stacionari „Šumadija“ i „Šumadija Lux“, stacionar „Sveti Đorđe“ (nekada „Mirko Tomić“) i zgradu „Kupatila“.

Stacionar „Novi Merkur“ je svakako najreprezentativniji objekat i raspolaže sa 371 posteljom od kojih su dve rezidencije i 14 apartmana. Pored kvalitetnog smeštaja i raznih medicinskih programa, karakteristika „Novog Merkura“ je svakako „Aqua Centar“ sa mineralnom vodom i saunom koji se prostire na 800 m² i odličan je za rekreaciju i odmor gostiju. Pored ovoga, stacionar raspolaže sa sopstvenom bibliotekom i bioskopom, hotelskim parkingom, salo, za ručavanje i aperitiv barom.

Što se tiče Specijalne bolnice „Vrnjačka Banja“, treba napomenuti da ova ustanova u svojoj ponudi ima i „Wellness Centar“ koji se nalazi u objektu „Kupatila“, a koji se sastoji od bazena sa mineralnom vodom, saune i prostora za ručnu masažu. U ponudi je bogat program tretmana od „Weekend tretmana“ do „Menadžerskog programa“, namenjenog za odmor i opuštanje gostiju koji se bave stresnim i odgovornim poslovima.

Ukupan kapacitet objekata Specijalne bolnice „Vrnjačka Banja“ je 770 ležajeva, a pored „Novog Merkura“ koji u ponudi ima 371 ležaj, „Stari Merkur“ raspolaže sa 77 ležajeva, „Šumadija Lux“ sa 72 ležaja, „Šumadija“ sa 31 ležajem i „Sveti Đorđe“ sa 219 ležajeva.

Treba napomenuti da je Specijalna bolnica „Vrnjačka Banja“ veoma interesantna i bitna u ponudi Vrnjačke Banje i za korisnike koji u Banju ne dolaze isključivo zbog zdravstvenih tegoba. Česti i neizostavni posetioци „Aqua“ i „Wellness“ centra i korisnici medicinskih programa i usluga su upravo profesionalni sportisti i sportske ekipe koje dolaze na pripreme u Vrnjačku Banju.

1.2.5.1 Ugostiteljski objekti za ishranu i piće

Pružanje usluga hrane i pića predstavlja skup odnosa koji je obuhvaćen pojmom restoraterstva. Restorani i svi oni objekti koji obezbeđuju hranu i piće, generalno se smatraju uslužnom komponentom turističke industrije, iako većina restorana veliki deo svog poslovanja obavlja sa lokalnim stanovništvom (izuzeci su hotelski restorani i oni koji se nalaze u turističkim mestima).

Restoranska preduzeća i njihovi objekti, dakle, značajna su komponenta u turističkoj ponudi svake destinacije – obezbeđuju usluge ishrane i pića, kao jednu od tri osnove svakog putovanja i boravka u drugom mestu (prevoz, smeštaj i ishrana)⁸

⁸ Krunislav Čačić, Poslovanje hotelskih preduzeća, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010, str.101.

Kada govorimo o uslugama hrane i pića u Vrnjačkoj Banji, opet neizostavno moramo pomenuti HTP „Fontanu“ ad kao vlasnika najvećeg broja restorana koji su pozicionirani u najužem centru Vrnjačke Banje.

Neizostavno i pre svih treba spomenuti dve kafe poslastičarnice pozicionirane u strogom centru Vrnjačke Banje: kafe „Švajcariju“ i kafe „Goč“.

Što se tiče restorana u Vrnjačkoj Banji svakako treba spomenuti restoran „Krunu“ kao jedan od najstarijih i najlepših banjskih restorana. Neizostavno je spomenuti i restorane „Vrnjci“, „Dionis“, „Gočko“, „Dukat“, „3eM“. Od picerija treba pomenuti „Makuljević“, „N&N“, „Fokus“.

Treba spomenuti i najluksuzniji kafe klub u Vrnjačkoj Banji – „Savka“. Klub „Savka“ se nalazi na obodu banjskog parka, u vili sa početka 20-og veka, karakterističnog i prepoznatljivog izgleda. Jedan je od najlepših i najpoznatijih kafe klubova u Vrnjačkoj Banji i nosilac je više priznanja časopisa „Kafe & Bar“ za kvalitet usluge.

Posetioци Vrnjačke Banje, takođe, imaju veliki izbor pansionskih restorana u kojima se svakodnevno pripremaju gotova jela za korisnike apartmana i goste koji su smešteni kod privatnih stanodavaca.

Na kraju, Vrnjačka Banja puno polaže i u obrazovanje kadrova koji bi trebalo da u budućnosti rade u njenim hotelima i ugostiteljskim objektima tako da se u njoj nalazi srednja Ugostiteljsko-turistička škola, a tokom prethodnih deset godina je postojalo istureno odeljenje za turizam Ekonomskog fakulteta iz Kragujevca. Odeljenje je ugašeno 2010 godine, a u maju 2011 godine je osnovan Fakultet za hotelijerstvo i turizam koji pripada Univerzitetu u Kragujevcu.

1.2.6. Kulturno-istorijske znamenitosti Vrnjačke Banje

Pored veoma razvijene receptivne ponude, kako je prethodno navedeno, Vrnjačka Banja, kao lečilište i turistička destinacija poznata još iz doba rimljana, ima vrlo razvijenu ponudu kulturno-istorijskih objekata preko kojih se posetioци mogu upoznati sa prošlošću i tradicijom Vrnjačke Banje.

Vrnjačka Banja se decenijama razvijala u prostoru između Vrnjačke i Lipovačke reke. Samim tim, prostorno najveći deo kulturnih i istorijskih znamenitosti i građevina je upravo pozicioniran između ove dve reke. Oko Vrnjačke reke pruža se centralni banjski park dužine oko 2 kilometra. Idealan za šetnje, trčanje i odmor. U samom parku mogu se naći dela naših najpoznatijih vajara i skulptora. Park je od 2007 godine pod zaštitom države.

Upravo u centralnom delu parka, pored bivete izvora „Topla Voda“ nalazi se „Rimski izvor“. Otkriven je 1924 godine, tokom radova na kaptiranju mineralnog izvora „Tople Vode“. Otprilike na dubini od 2,5 metara u usečenoj steni u obliku kade iz koje je izvirala mineralna voda pronađeno je 200 rimskih novčića sa likom cara Konstantina. Pretpostavlja se da su upravo to ostaci prvog bazena za kupanje. „Rimski izvor“ je obnovljen i ponovo otvoren 1989 godine, a za njegov današnji izgled, sa staklenom kupolom piramidalnog oblika, zaslužan je arhitekta Mihajlo Mitrović.

Još jedna građevina, na uzvišenju u neposrednoj blizini centralnog parka, pleni pažnju. To je letnjikovac generala Jovana Belimarkovića, upravnika Beograda za vreme kralja Aleksandra Karađorđevića i ministra vojnog za vreme vladavine kralja Mihajla Obrenovića. Danas je ovaj

reprezentativni objekat poznat kao „Zamak Kulture“, zavičajni muzej sa stalnom postavkom istorije Vrnjačke Banje i mesto gde gostuju mnoge izložbe, pre svih, Narodnog muzeja iz Beograda. Možemo reći i da je ovo jedno od centralnih mesta manifestacije „Sto dana – sto kulturnih dešavanja“ koja se svake godine tokom sezone održava u Vrnjačkoj Banji. U tom periodu u „Zamku Kulture“ gostuje veliki broj domaćih i stranih izvođača klasične muzike, violinista, pijanista, gitarista.

Na brdu između Vrnjačke i Lipovačke reke, Čajkinom Brdu, nalazi se letnji amfiteatar, urađen u stilu starogrčkih amfiteatara. Ovo mesto je mesto održavanja „Festivala Filmskog Scenarija“, koji se već 35 godina održava u Vrnjačkoj Banji, zajedno sa festivalima u Sopotu i Nišu. Pored toga letnji amfiteatar je mesto organizovanja velikog broja koncerata i muzičkih festivala tokom sezone. Letnji amfiteatar od 2010 godine nosi ime našeg proslavljenog glumca Danila-Bate Stojkovića, vrlo čestog i dragog gosta Vrnjačke Banje.

Između ostalog, na početku Čajkinog Brda nalazi se kompleks zgrada sa samog početka 20. veka nazvanih zgrade „Crvenog Krsta“. Upravo u ovim zgradama je tokom Prvog Svetskog Rata bila Engleska i Škotska vojna bolnica.

Od kulturno-istorijskih znamenitosti novijeg datuma sasvim sigurno treba pomenuti deo banjskog parka koji se prostire na oko 4 ha površine, uređenog kao tradicionalne Japanske bašte – „Japanski vrt“. Japanski vrt je otvoren u maju 2011 godine, kao dar japanske ambasade Vrnjačkoj Banji. Predstavlja idealno mesto za odmor, šetnju i rekreaciju banjčana i banjskih gostiju.

1.2.7. Objekti za sport i rekreaciju

Najznačajniji objekat za sport, kako amaterski, tako i profesionalni, i rekreaciju u Vrnjačkoj Banji je svakako multifunkcionalna sportska hala sagrađena 2008 godine. Ovaj objekat može da zadovolji potrebe najzahtevnijih sportskih ekipa i iznese organizaciju najkomplikovanijih sportskih i kulturno-zabavnih manifestacija. Sa ovakvim objektom Vrnjačka Banja je najozbiljnije otvorila vrata ubrzanom razvoju sportskog turizma i povećanju njegovog učešća u ukupnom turističkom prometu.

Pored sportske hale, Vrnjačka Banja raspolaže i sa dve školske sale u okviru osnovne škole „Popinski Borci“ i „Gimnazije“.

Sigurno među najznačajnije sportske objekte u Vrnjačkoj Banji spada Olimpijski bazen, sagrađen 1960 godine, tada u sklopu odmarališta „Borjak“.

Pored ovoga bazena Vrnjačka Banja ima i još jedan, manji otvoreni bazen, „Klobuk“ i zatvorene bazene u hotelu „Breza“, „Zvezda“ i „Fontana“. Otvoreni hotelski bazeni postoje u hotelu „Sunny Hill“, vili „Raj“ i vili „Devedžić“.

Što se tiče travnatih fudbalskih terena, najveći kompleks se nalazi na Sportsko-rekreativnom centru „Raj“, sagrađenom 1984 godine. Kompleks se prostire na blizu sedam hektara površine i sastoji se od tri travnata fudbalska terena od kojih centralni fudbalski teren poseduje atletsku stazu. U okviru kompleksa se još nalazi i teren za odbojku na pesku.

Pored ovih sportskih objekata Vrnjačka Banja raspolaže i sa terenima za male sportove u okviru Stadiona malih sportova „Kocka“, Osnovne škole „Popinski borci“, u okviru koje se nalazi i fudbalski teren sa veštačkom travom i „Gimnazije“.

Balon hala pored koje se nalaze dva otvorena terena, jedan sa veštačkom travom za fudbal i jedan sa šljakom za tenis se nalazi u Novom Selu, u neposrednoj blizini Vrnjačke Banje.

Šljakasti teniski tereni se nalaze u banjskom parku, u neposrednoj blizini „Japanskog vrta“ i na Raju u neposrednoj blizini kompleksa SRC „Raj“.

Takođe, u banjskom parku, pored teniskih terena, se nalazi i veštačka stena za sportsko penjanje, sagrađena 2010 godine. Ova stena predstavlja specifičan sportski objekat za ljubitelje ekstremnih sportova i svojevrsnu turističku atrakciju.

Za ljubitelje planinarenja postoji planinarska staza „Duge“, dužine 12 kilometara, koja počinje u neposrednoj blizini bivote mineralne vode „Slatina“, a završava se na planinskom vrhu „Krst“ na Goču. Odatle postoji mogućnost povezivanja sa planinarskim stazama prema Željnu i Jastrepču.

Na Goču postoji ski lift „Krst“ sa 36 vučnih naprava, „sidara“, i dve staze dužine po 470 m. Visinska razlika između vrha i podnožja je 123 metra. Ski lift je postavljen i pušten u rad 1997 godine.

Zapadna Morava na potezu oko restorana „Šaran“ je idealna za ljubitelje ribolova.

1.2.8. Kulturne manifestacije u Vrnjačkoj Banji

Pored povoljnih geografskih, klimatskih, saobraćajnih, infrastrukturnih, smeštajnih i ugostiteljskih uslova pogodnih za boravak turiste u destinaciji, vrlo je bitan i zabavni sadržaj koji se održava u destinaciji tokom sezone.

Ovakva turistička ponuda destinacije se svrstava u kulturno-zabavni turizam, a Vrnjačka Banja je turistička destinacija koja je, između ostalog, poznata po velikom broju kulturno-zabavnih i sportskih manifestacija koje se u njoj održavaju tokom zimske i letnje sezone.

Sigurno se među najpoznatije zabavne manifestacije koje se održavaju u letnjoj sezoni ubraja „Vrnjački Karneval“. „Vrnjački Karneval“ je manifestacija koja se svake godine održava sredinom jula na glavnoj banjskoj promenadi i traje desetak dana. Za to vreme se u Vrnjačkoj Banji okupi veliki broj karnevalskih grupa iz zemlje, ali i iz inostranstva, održavaju se koncerti zabavne muzike i druga zabavna takmičenja. Vrnjačka Banja je član Evropskog udruženja karnevalskih gradova (FECC), a značajno je da je Konvencija FECC 2011 godine održana upravo u Vrnjačkoj Banji.

Najstarija kulturna manifestacija u Vrnjačkoj Banji je „Festival filmskog scenarija“. Ovaj festival se već 35 godina, sredinom avgusta, održava na letnjoj pozornici (amfiteatru). Tokom njegovog trajanja posetioci mogu premijerno da pogledaju najnovija filmska izdanja domaće kinematografije, a stručni žiri bira najbolji scenarijo za film napisan te godine.

U Vrnjačkoj Banji se svake na glavnoj promenadi godine tokom juna održava „Festival zabavne muzike“, gde posetioci mogu da čuju najpoznatija imena domaće zabavne muzike, ali i strane izvođače poput Tota Kotunja, Vaya Con Dios i Boni Tajler.

Krajem sezone, početkom septembra se održava tradicionalni festival narodne muzike „Dragiša Nedović“, gde gosti mogu da uživaju u pesmama najboljih domaćih izvođača narodne muzike.

Ljubitelji elektronske muzike mogu svake godine početkom avgusta tri dana da uživaju u izvođenjima najboljih svetskih i domaćih DJ-eva na festivalu pod nazivom „Love Fest“.

Novijeg datuma je manifestacija „Beer Fest“ koja se već dve godine održava na SRC „Raj“ u organizaciji „Beogradske kulturne mreže“. Festival traje tri dana i bazira se na vrlo širokoj lepezi ponude najrazličitijih piva i koncertima najboljih rok bendova u Srbiji.

Dve godine, 2008. i 2009. godine, u Vrnjačkoj Banji je održavan „Festival zabavne muzike“ u organizaciji „Radija S“ iz Beograda, a tokom sezone, svake godine, u Vrnjačkoj Banji se održi veliki broj pojedinačnih koncerata najpoznatijih domaćih pevača i grupa.

Od kulturnih manifestacija svakako još treba spomenuti „Vrnjačke kulturne svečanosti“. Za sto letnjih dana u Banji se godišnje održi sto kulturnih svečanosti prvog reda. Na ovome svojevrsnom kulturnom letnjem programu održavaju se pozorišne predstave naših najvećih pozorišnih kuća, književne večeri naših poznatih pisaca, izložbe slika, skulptura i grafika, koncerti klasične muzike, operskih pevača, majstora violine, klavira i gitare, koncerti orkestara, filmski festivali.

1.2.9. Geografski atraktivni lokaliteti

Pored turističke ponude koja se nalazi u najužem jezgru Vrnjačke Banje, neophodno je spomenuti lokalitete koji se nalaze na širem prostoru opštine, a poseduju sadržaj koji je interesantan za turističku ponudu mesta. Pre svega, ovde se misli na lokalitete planine Goč i lokalitete na reci Zapadnoj Moravi.

Sa turističkog gledišta, pored područja Vrnjačke Banje, najznačajniji predeo jeste predeo planine Goč. Do Goča danas vode tri puta iz pravca Vrnjačke Banje. Prvi je izgrađen još 1939 godine, u dužini od 17 km, poznat kao „stari put“ koji vodi ka Brusu, Aleksandrovcu i Kopaoniku. Drugi put vodi do „Lovačkog Doma“ na Goču i brane Selište, u dužini od 14 km, izgrađen 1998 godine, poznatiji kao „novi put“, dok treći put ide kroz sela Vrnjačke Banje do Goča u dužini od 20 km.

Na planini Goč, koja još uvek nije adekvatno turistički valorizovana, nalazi se nekoliko sadržaja koji su odličan osnov za razvoj turizma. To je pre svega hotel „Beli Izvor“, lociran je u najlepšem delu planine, neposredno uz istoimeni izvor pijaće vode, okružen šumom, na nadmorskoj visini od 959 metara, idealnoj visini za odmor, sport i rekreaciju. Hotel je, kada je izgrađen šezdesetih godina, bio stacionar u okviru „Lečilišta“ i služio je kao vazдушna banja. Poslednji put je rekonstruisan u okviru HTP „Fontana“ 1998 do 2000 godine i tada je raspolagao sa 110 ležajeva apartmanskog i poluapartmanskog tipa, salom za zabavu, teretanom, a u okviru hotela se nalaze i osvetljeni sportski tereni za košarku, rukomet, fudbal, odbojku. Nakon privatizacije HTP „Fontana“, 2005 godine, hotel je zatvoren.

U blizini hotela „Beli Izvor“ na dva kilometra, asfaltiranim putem, se nalazi ski staza sa ski liftom, u čijoj blizini se nalazi i kuća sa konačištem „Horizont“ i vila „Gočanka“, u neposrednoj blizini ovih objekata se nalazi i ski škola u kojoj je moguće iznajmiti slije, bordove i ski džetove. Na putu prema Kraljevačkoj strani Goča, Dobrim Vodama, u neposrednoj blizini ski staze, nalazi se „Lovački Dom“, objekat namenjen turistima koji se bave lovnom turizmom, a desetak kilometara dalje, na Kraljevačkoj strani Goča, motel „Dobre Vode“ sa ski stazama i Ogljedno dobro Šumarskog fakulteta iz Beograda.

Planina Goč ima izvanredne mogućnosti za razvoj zimskog, letnjeg i lovnog turizma.

Rekreativno-turistička zona Goč-Ljukten-Crni Vrh zauzima površinu od 30 km² i nalazi se na 10 km južno od Vrnjačke Banje. Od sportskog sadržaja ova zona raspolaže sa instaliranim ski liftom sa 36 vučnih naprava, čiji je kapacitet 1 075 skijaša na sat. Dužina staze je 470 metara, a podnožje ski staze se nalazi na 1 123 metra nadmorske visine i razlikom do vrha staze od 132 metra. Ovaj deo je interesantan i perspektivan za razvoj nordijskog skijanja.

Izletničke staze zauzimaju veliki deo Goča, pored njih iz pravca Vrnjačke Banje prema Goču, od mineralne vode Slatina, pruža se obeležena planinarska staza „Duge“ do vrha Goča ukupne dužine 12 km, koja se od vrha Goča nastavlja obeleženom planinarskom transferzalom prema Željinu- Crnom Vrh-Kopaonik, a sa druge strane prema Dobrim Vodama. U jednom delu ove zone, uglavnom oko hotela „Beli Izvor“ i „Lovačkog doma“ postoje uređene pešačke staze na kojima se nalaze dva restorana, pet izletničkih punktova i četiri vidikovca. Punktovi se sastoje od brvnara sa prostorom za ručavanje i služe za prihvatanje turista u prirodi na kojima oni sami mogu da spremaju obrok. U okviru svakog punkta postoji izvor pijaće vode. Izletničke ture obuhvataju šetnje „Stazama zdravlja“, kampovanje i logorovanje, seoski turizam sa osloncima na etno tradiciju i zdravu hranu. Kao i nekada, u prošlosti, izleti na Goč predstavljaju svojevrzne turističke događaje.

Područje opštine Vrnjačka Banja, a posebno područje Goča, raspolaže izuzetnim prirodnim uslovima za život raznih vrsta divljači, što je uticalo na razvoj lova i formiranje takve turističke ponude.

Drugo turistički atraktivno područje Vrnjačke Banje jeste rekreativno – turistička zona uz Zapadnu Moravu u dužini od oko 20 kilometara. Ova zona je danas uglavnom lovna i ribolovna. Centralni deo ove zone je kupališno-rekreativni kompleks koji se nalazi na pet kilometara od Vrnjačke Banje i dva kilometra od magistralnog puta Kraljevo-Kruševac. Korišćenje ovog kompleksa je za sada dosta skromno, ali se može povećati obogaćenjem ponude kroz izgradnju bazena slobodne forme i akva centra sa toboganima. Tradicionalna nautička manifestacija koja se godinama održava na Zapadnoj Moravi je „Moravski spust“.

1.3. Održivost sadašnje turističke ponude Vrnjačke Banje

1.3.1. Pojam i koncept održivosti turističke destinacije

Pojam destinacije potiče iz latinskog jezika (destinatio) i označava određenje, opredeljenje i krajnji cilj. Novija objašnjenja ovog pojma na engleskom jeziku (odakle je preuzet na sve druge jezike) označavaju destinaciju kao „mesto u koje osoba ide, kraj putovanja“.

Odavde je pojam destinacije preuzet i u turizmu. Osnova za prihvatanje turističke destinacije počiva na pojmu turističkog mesta, odnosno „mesta za odmor“ (resort). Pod njim se podrazumeva mesto koje privlači veliki broj turista i kojem turizam daje posebne karakteristike, tako da prihod ostvaren od turizma ima važnu ulogu u njegovom funkcionisanju. U suštini

turizma se nalazi želja za turističkim kretanjima ka mestima (destinacijama) koje zbog specifičnih karakteristika privlače tražnju - turiste.⁹

Tokom duge istorije turističkih kretanja sam pojam turizma i turističke destinacije, kao i elemenata turističke destinacije doživljavali su određene promene i evoluirali u skladu sa unapređenjem političkih, ekonomskih, socio-psiholoških i tehnoloških dostignuća određenog vremenskog perioda.

Tokom šezdesetih godina XX veka turizam je predstavljao sredstvo nacionalnog i međunarodnog razvoja, već krajem šezdesetih sa naglim razvojem turizma počela je da se razvija svest o konfliktu između turizma i njegovog prirodnog i socio-kulturnog okruženja. Razvoj ovakvog stava nije počivao isključivo na platformi ubrzanog razvoja turizma, nego i na njegovoj ekonomskoj zavisnosti, principima kolonijalizma i naglašenoj razlici između bogatih i siromašnih zemalja. Tokom osamdesetih godina XX veka pristupilo se konceptu premošćavanja izraženih razlika koje su karakterisale prve dve faze, a kao plod toga pojavila se alternativa masovnom turizmu u vidu „odgovornog“ i „zelenog“ turizma. Sledeća faza razvoja turizma je faza u kojoj se danas nalazi turizam na globalnom nivou. Ovu fazu karakteriše sve izraženiji interes za zaštitu životne sredine, povratak prirodi i prirodnim proizvodima i postizanje uravnoteženog razvoja destinacije i okruženja.

Turizam se može posmatrati kao složeni adaptivni sistem, odnosno sistem sa nelinearnom dinamikom koja može uzrokovati složene i promenljive učinke koje je teško predvideti.¹⁰ Ovako predstavljen turistički sistem objašnjava kako neočekivana iznenađenja mogu imati uticaj na turističku destinaciju. Ova „iznenađenja“ mogu, sa jedne strane, ojačati turističku destinaciju, dok je sa druge strane mogu učiniti ranjivom.

1.3.2. Vrnjačka Banja kao turistička destinacija

Vrnjačka Banja, kao turistička destinacija, je pre svega, usled svojih prirodnih i hidrografskih, kao i balneoklimatskih karakteristika, decenijama unazad bila usresređena na razvoj zdravstvenog turizma i lečenje bolesti za koje postoji dokaz da ih lekoviti faktor mineralnih voda sa njenog područja leči. Za razliku od tzv. „wellness“ turizma, zdravstveni turizam se tiče klijenata sa raznim zdravstvenim problemima koji putuju radi terapija/tretmana koji će im pomoći da poboljšaju svoju zdravstvenu situaciju.¹¹

Shodno zaključcima iznetim u I faznom izveštaju Strategije razvoja turizma Srbije banjski turizam, sa svim komplementarnim vidovima turizma, uključujući i sportsko-rekreativni turizam, budući da poboljšava fizičko stanje turista, ima nesumljivo veliki potencijal za razvoj. Vrnjačka Banja, kao destinacija sa tradicijom zdravstvenog turizma od preko 140 godina i bogatstvom mineralnih izvora na svojoj teritoriji, kao i izuzetno razvijenom medicinskom službom poseduje prirodni potencijal za dalje unapređenje turizma i šire primenjivanje koncepta održivosti.

U prilog ovome ide i činjenica da „svetski trendovi na turističkim tržištima nagoveštavaju dalji rast zdravstvenog turizma, uglavnom usled promena u načinu života (globalizacija, sve

⁹ Popesku, J. „Menadžment turističke destinacije“, Singidunum, 2011, str. 25

¹⁰ Popesku, J. „Menadžment turističke destinacije“, Singidunum, 2011, str. 91

¹¹ „Strategija razvoja turizma Srbije“ I faza, str. 123

manje slobodnog vremena, sve više stresa)¹² Dalje se razrađuju mogući vidovi banjskog turističkog proizvoda i klasifikuju se na: destination spa, segment proizvoda koji uključuje celokupnu ponudu destinacije u svrhu popravljanja fizičkog i zdravstvenog stanja posetioca, medical spa, kategoriju koja ima najveću mogućnost za rast u narednih 20 godina, mineral spring spa, proizvodu koji se bazira na ponudi mineralnog hidro potencijala destinacije i resort spa, kao odgovora hotelskih kompanija na zahteve tržišta za wellness i spa tretmanima.

Kako je već prethodno napomenuto, Vrnjačka Banja ima tradiciju razvoja zdravstvenog turizma dugu preko 140 godina. Zahvaljujući svom prirodnom hidrografskom, mineralnom i klimatskom potencijalu, kao i prirodnom okruženju (blizina planine Goč i Zapadne Morave), vrlo brzo je prerasla u mondemsko lečilište i mesto za odmor koje 30-ih godina prošlog veka posećuju svi viđeniji ljudi Srbije, a veliki broj njih u Vrnjačkoj Banji pravi kuće za odmor ili se nastanjuje. Razvijajući se tokom decenija i prolazeći kroz sisteme društvenog uređenja koji su se menjali i ostavljali tragove na uređenju Vrnjačke Banje i njene arhitekture, u ponudi Vrnjačke Banje danas su prepoznatljivi sledeći vidovi turizma: zdravstveni turizam, kongresni turizam, kulturno-zabavno manifestacioni turizam, sportsko-rekreativni turizam i izletnički turizam.

1.4. Vidovi turizma zastupljeni na području Vrnjačke Banje

Shodno prethodno prezentiranoj turističkoj ponudi Vrnjačke Banje kao turističke destinacije, tokom decenija razvijali su se i određeni vidovi turizma u njoj. Danas najmasovniji vidovi turizma zastupljeni u Vrnjačkoj Banji su: zdravstveni turizam, rekreativni turizam, kongresni turizam, kulturno-zabavni turizam, izletnički turizam i sportski turizam.

1.4.1. Zdravstveni turizam

Nosilac zdravstvenog turizma u Vrnjačkoj Banji je svakao Specijalna bolnica Vrnjačka Banja ili popularno „Merkur“. U njoj se godišnje leči oko 20 000 posetilaca.

Početkom XXI veka otvorena su dva značajna objekta koji upotpunjuju zdravstveno-rekreativnu ponudu Vrnjačke Banje: Wellness Centar „Fons Romanus“ u zgradi „Kupatila“ i Aqua Centar u hotelu „Novi Merkur“

Wellness Centar je moderan objekat koji sadrži bazen sa termomineralnom vodom temperature od 27 do 32°C. Pored bazena centar sadrži opremu za podvodnu masažu, hidromasažu, kao i finsku saunu i prostorije za klasičnu refleksnu masažu.

Aqua Centar je izgrađen u prostoru starog zatvorenog bazena hotela „Novi Merkur“, sa nizom vodenih sadržaja na 230 m² površine. Bazen je obogaćen đakuzi kadama, vodenim slapovima, vodopadima i uređajima za podvodnu masažu, kao i dva vodena topa koji omogućavaju gostima da plivaju u mestu. Prečnik bazena sa termomineralnom vodom je 17 metara, dubine 1,4 do 1,8 metara. U sklopu „Aqua Centra“ je i kafe-bar sa šankom i ležaljka.

¹² „Strategija razvoja turizma Srbije“ I faza, str. 134

Pored ovoga u blizini „Kupatila“ se nalazi i hiperbarična komora, kao najnovija ponuda zdravstvenog turizma nastala u saradnji Specijalne bolnice „Vrnjačka Banja“ i Specijalne bolnice za hiperbaričnu medicinu.

1.4.2. Rekreativni turizam

Poslednjih četrdesetak godina veliki broj posetilaca u Banju dolazi ne samo zbog lečenja, nego i zbog aktivnog odmora. Rekreacija se sprovodi kroz fizičke aktivnosti u parkovima, šumama i na sportskim terenima kojima Vrnjačka Banja ne oskudeva.

Još početkom šezdesetih godina u Vrnjačkoj Banji je sazidano veliko rekreativno naselje „ROPPS“, danas „Borjak“ u sklopu „Rekreatursa“. To je tada bilo jedinstveno naselje u Srbiji zasnovano na koncepcijama vila u prirodi povezanih šetališnim stazama koje su se pružale duboko u gočke šume. U sklopu odmarališta je otvoreni bazen olimpijskih dimenzija sa sportskim terenima za odbojku, mali fudbal i košarku i stoni tenis. U šumi oko odmarališta su trim staze, a u parku sprave za rekreaciju.

Nešto kasnije, poput „ROPPS“-a, počeli su da se grade i drugi turistički objekti namenjeni za rekreaciju. Nosioći izgradnje tih objekata bili su uglavnom jaki privredni subjekti, tako da se tada prave: hotel „Breza“ kao vojno odmaralište, hotel „Partizanka“ (danas „Promenada“) kao policijsko odmaralište, hotel „Slavija“ kao odmaralište „Štedno-kreditne zadruge“, dok već postoje objekti: hotel „Slatina“-odmaralište radnika NBS, hotel „Železničar“ kao odmaralište radnika železnice, „Poštanski Dom“-odmaralište za radnike pošte. Većina ovih objekata je danas rekonstruisana i prilagođena i opremljena savremenom opremom i sadržajima za rekreaciju. Hoteli „Breza“, „Zvezda“ i „Fontana“ imaju zatvorene bazene, dok su skorije rekonstruisani stari Banjski hoteli: hotel „Aleksandar“ i vila „Cassablanca“, koji predstavljaju trenutno najluksuznije smeštajne kapacitete Vrnjačke Banje. Pored njih izgrađen je i hotel „Sunny Hill“ sa akva parkom, otvorenim bazenom, spa blokom i restoranom. Pored ovoga Vrnjačka Banja nudi i veliki broj drugih sportskih terena, kafića, diskoteka, noćnih klubova, a 2010 godine njenu rekreativnu ponudu je obogatila trostrana veštačka stena u centralnom banjskom parku visine 12,5 metara.

1.4.3. Kongresni turizam

Kongresni turizam u Vrnjačkoj Banji ima dosta dugu tradiciju, jer je Vrnjačka Banja još 60-ih godina prošlog veka stekla reputaciju dobrog domaćina mnogobrojnih sastanaka, konferencija, konvencija, simpozijuma i seminara i, pre svega zbog svoje razvijene receptivne ponude i uslova za organizaciju, postala stecište hiljadama poslovnih ljudi, privrednika, naučnika, umetnika, sportista iz zemlje i inostranstva.

Naročito intenzivan razvoj kongresnog turizma počinje nakon izgradnje modernog kongresnog centra u sklopu hotela „Zvezda“, 1980 godine, kada je Banja dobila pravi kongresni prostor za održavanje skupova. Od tada pa do danas održano je preko 500 kongresnih skupova sa preko 300 000 učesnika koji su ostvarili preko milion noćenja u Banjskim hotelima.

Danas je Kongresni centar objekat povezan toplom vezom sa hotelom „Zvezda“ kapaciteta 1 200 sedećih mesta, sa jednom glavnim, deljivom salom, i dve male sale za sastanke. Opremljen je najmodernijom audio i video tehnikom, klimatizovan i pokriven wireless

vezom. U svom sklopu ima aperitiv bar za osveženje učesnika. Kao takav, po kapacitetu, on je drugi objekat u Srbiji tog tipa, odmah posle beogradskog „Sava Centra“.

Pored Kongresnog centra „Zvezda“, u poslednjih deset godina, kao organizatori seminara i savetovanja javljaju se i hoteli „Breza“, „Slavija“, a naročito Specijalna Bolnica koja često ima seminare i savetovanja iz oblasti zdravstvenog turizma i medicine u svojim objektima „Kupatilo“ i „Novi Merkur“.

1.4.4. Kulturno-zabavni turizam

Vrnjačka Banja je od davnina bila poznato mesto za održavanje kulturno-zabavnih manifestacija koje su u periodu između dva rata služile pre svega za zabavu bogatog društvenog sloja tog vremena, a nakon Drugog svetskog rata kulturno-zabavni turizam počinje da se razvija pedesetih godina dvadesetog veka. Veliki procvat kulturno-zabavnog turizma se dogodio u poslednjih trideset godina, počevši od osnivanja manifestacije „Vrnjačke kulturne svečanosti“, 1973 godine. Za sto letnjih dana u Banji se godišnje održi sto kulturnih svečanosti prvog reda koje godišnje poseti 60 do 80 hiljada posetilaca. Na ovome svojevrsnom kulturnom letnjem programu održavaju se pozorišne predstave naših najvećih pozorišnih kuća, književne večeri naših poznatih pisaca, izložbe slika, skulptura i grafika, koncerti klasične muzike, operских pevača, majstora violine, klavira i gitare, koncerti orkestara, filmski festivali. Poslednjih trideset godina prošlog veka i deset godina ovog, u Vrnjačkoj Banji je održano oko 3 000 kulturnih manifestacija koje je pratilo preko dva miliona ljudi iz bivše SFRJ i današnje Srbije.

Pored ovih kulturnih manifestacija, tokom sezone, Vrnjačka Banja je bogata i zabavnim programom koje privlače veliki broj posetilaca, a koga sačinjavaju koncerti pevača zabavne i narodne muzike, festivali zabavne i narodne muzike koji se često direktno prenose na našim najpoznatijim TV stanicama, koncerti domaćih i stranih rok pevača i rok grupa, festivali elektronske muzike, nastupi poznatih domaćih i stranih DJ-eva, te jedna manifestacija koja se od 2005 godine održava u Vrnjačkoj Banji, „Vrnjački Karneval“, koji je tokom godina prerastao u centralnu manifestaciju sezone, a privlači veliki broj karnevalskih grupa iz zemlje i inostranstva.

1.4.5. Izletnički turizam

Atraktivan ambijentalno-arhitektonski prostor, blizina najznačajnijih kulturno-istorijskih spomenika iz svih epoha civilizacije i naše istorije privlači veliki broj turista. Najveći broj ovih poseta čine đačke ekskurzije koje iz cele Srbije stižu u Vrnjačku Banju. Takođe, sindikati i razna strukovna udruženja i preduzeća dovode svoje članove na izlete, na zabavu i kraću rekreaciju.

Blizina razvijenih gradskih centara kao što su Kragujevac, Čačak, Kraljevo, Trstenik, Kruševac pokrenula je reku jednodnevnih izletnika u Vrnjačku Banju. Pored ovoga u Vrnjačkoj Banji postoje prevoznici koje organizovano, minibusima, prevoze zainteresovane turiste na atraktivne lokacije Goča, Zapadne Morave i obilaske manastira u blizini. Najveći broj organizovanih izletnika u Vrnjačku Banju dolazi putem ekskurzija đaka osnovnih i srednjih škola.

1.4.6. Sportski turizam

Banja ima sve uslove za dalji razvoj i unapređenje sportskog turizma: sportske terene, otvorene i zatvorene bazene, sale, terene za male sportove, kompleks travnatih fudbalskih terena, sportsku halu i sportsku atrakciju u vidu veštačke stene za sportsko penjanje.

Zbog svega prethodno navedenog bila je tokom prethodnih decenija domaćin i organizator velikog broja Evropskih, Balkanskih i Državnih prvenstava u različitim, pojedinačnim i timskim sportovima, a u nju su na sportske pripreme dolazile mnoge sportske ekipe iz zemlje i inostranstva. Po masovnosti značajno mesto zauzimaju radničko-sportske igre sindikata i organizacija koje svake godine u periodu maj-oktobar privlače na hiljade rekreativnih sportista u Vrnjačku Banju. Računa se da Vrnjačka Banja ostvari godišnje blizu 100 000 pansion dana preko najrazličitijih vidova sportsko-rekreativnih igara, prvenstava, kampova, turnira, priprema, ali i seminara sportskih radnika.

2. KARAKTERISTIKE TURISTIČKE TRAJNJE VRNJAČKE BANJE

2.1. Specifičnosti turističke tražnje

Turistička tražnja se može definisati kao „ukupan broj osoba koje putuju ili žele da putuju, a koriste turističke kapacitete i usluge van mesta gde rade i žive“

Osnovu tražnje čine tri faktora: potrebe, platežna sposobnost, kao i spremnost da se kupuje. Nesumljivo, kao faktor turističke tražnje se javlja i slobodno vreme koje stoji na raspolaganju za preduzimanje turističkih putovanja. Ekonomsko ispoljavanje turističke tražnje moguće je, pored slobodnog vremena, tek i uz postojanje slobodnih novčanih sredstava, kao i uz pretpostavku da se deo diskrecionog dohotka i slobodnog vremena kojim raspolažu nosioci turističkih potreba iskoriste za preduzimanje turističkih putovanja.¹³

To nikako ne znači da su ovo i jedine determinante turističke tražnje. Njihov broj je mnogo veći i nalaze se u domenu ekonomskih, društveno – psiholoških i egzogenih (poslovno okruženje) determinanti.

Najznačajnije ekonomske determinante su: raspoloživi prihod, dohodak po glavi stanovnika, lična potrošnja, troškovi života, troškovi transporta, cene turističkih usluga, devizni kurs, troškovi promocije, fizička udaljenost destinacije.

Najznačajnije društveno-psihološke determinante su: demografski faktori, motivacija, preferencija za putovanjem, imidž, svesnost o postojanju raznih mogućnosti u vezi sa putovanjem, stavovi u vezi destinacije, fond slobodnog vremena, fond vremena za putovanje, plaćena putovanja, prethodno iskustvo, zdravstvena kondicija, kulturni afiniteti.

Egzogene determinante su: raspoloživost turističke ponude, ekonomski rast i stabilnost, političko i društveno okruženje, recesija, razvoj tehnologije, pristupačnost, razvoj infra i suprastrukture, epidemije, ratovi i terorizam, društvene i kulturne atraktivnosti, specijalni faktori (manifestacije), barijere i smetnje, kao i zakonske restrikcije.

¹³ Ognjen Bakić, Marketing u turizmu, Unirvezitet Singidunum, 2009, str.47

Istovremeno, turistička tražnja se može posmatrati i kao funkcija predispozicije nosilaca potreba da preduzimaju turistička putovanja i rezistentnosti date turističke destinacije. Predispozicija za putovanje je u direktnoj vezi sa društveno-ekonomskim, geografskim, ličnim i drugim osobinama turiste, dok je, sa druge strane, rezistentnost u obrnutoj proporciji sa tražnjom i objektivno zavisi od većeg broja elemenata: udaljenost-troškovi puta-cena, kulturnih elemenata, troškova turističkih usluga i kvaliteta.

Takođe, veoma je bitno napomenuti da je osnovna karakteristika turističke tražnje njena elastičnost. Ista se može posmatrati od zavisnosti od ekonomskih i vanekonomskih faktora. Kada je reč o ekonomskim faktorima onda se može govoriti o osetljivosti tražnje na dohodak. Dohodovna elastičnost turističke tražnje se definiše kao „brži porast izdataka za turistička putovanja u odnosu na porast dohotka“. Vanekonomski faktori elastičnosti turističke tražnje bi bili ratni sukobi, elementarne nepogode, epidemije, krize, terorizam. Uvek treba obratiti pažnju na dvostranost turističke elastičnosti i posmatrati je kao primarnu, tj. njenu osetljivost na cene i dohodak i sekundarnu, tj. osetljivost turističke tražnje na promene u ponudi.

Jedna od izraženih karakteristika turističke tražnje je i njena osetljivost na cene usluga. Cena sasvim sigurno može da se posmatra kao jedan od značajnih elemenata u utvrđivanju potrošačkih preferencija. Sa druge strane cene predstavljaju sredstvo konkurentske borbe na turističkom tržištu.

2.2. Specifičnosti turističke tražnje Vrnjačke Banje

Od momenta osnivanja Vrnjačke Banje, 1868 godine, i početka njene moderne istorije, veliki broj ekonomskih, društvenih, egzogenih i drugih faktora je uticao na varijacije u turističkoj tražnji za Vrnjačkom Banjom kao destinacijom, njeno povećanje i smanjenje. Po pravilu veća platežna moć, povećan standard, niže cene, kvalitetnija ponuda, pozitivna psihološka predstava o destinaciji, politička stabilnost, intervencija države u turizam, mirnodopski periodi pozitivno su uticali na tražnju za Vrnjačkom Banjom kao destinacijom, dok pad platežne moći, povećanje nezaposlenosti, visoke cene, zastareli smeštajni kapaciteti, jednolična ponuda, politička nestabilnost, recesija i ratovi su negativno uticali na tražnju.

Period od 1868 pa do početka Balkanskih ratova i Prvog Svetskog Rata karakteriše tražnja za zdravstvenim turizmom, pre svega. U Vrnjačku Banju se tih godina dolazilo, pre svega, na lečenje, tražnja je bila pojedinačna, neorganizovana i bazirala se na preporuci lekara. Dužina boravka u Vrnjačkoj Banji je bio u proseku nešto ispod 30 dana, što je otprilike u to vreme bio preperiod neophodan za zdravstveni tretman. Tražnja tokom tih godina ima trend rasta i konstantno se povećava iz godine u godinu. Uz lečenje je počeo da se razvija i izletnički turizam – u Banji je sve više onih koji dolaze na kraći provod. Banjsku ponudu počinju da obogaćuju sportski i kulturno-zabavni sadržaji, pa je Vrnjačka Banja na tržištu sve više važila za mondemsko mesto.

Vrnjačka Banja između dva svetska rata, u novoformiranoj državi, beleži svoj najveći razvoj, kada iz godine u godinu raste turistički promet. Turistička kretanja ima organizovan karakter, sa приметnim akcentom na komercijalizaciju. Vrnjačka Banja postaje stecište bogate klijentele i društveno privilegovanih slojeva, tako da se sve više ulaže u razonodu i provod i

sadržaje koji nisu u neposrednoj vezi sa zdravstvenim turizmom. Sezona se produžava i traje od 1 maja do 1 oktobra, a prosečna dužina boravka raste i iznosi 19 dana.

Druga polovina tridesetih godina predstavlja „zlatan period“ Vrnjačke Banje, kada je zabeležila najveći uspon od svog postojanja. Ona postaje vodeća banja u Jugoslaviji po poseti i korišćenju mineralnih voda, ali isto tako i monedmsko mesto koje zadovoljava potrebe bogatije klijentele. U Vrnjačkoj Banji se prosečno boravi 19,7 dana što ukazuje na njen turistički ugled.

Drugi svetski rat ostavio je znatne posledice na razvoj turizma. Došlo je do promene političkog sistema što se direktno odrazilo na razvoj Banje. Turizam sada ne predstavlja privilegiju bogatih slojeva, već sve više dobija socijalni karakter, manje se obraća pažnja na komercijalni efekat, a sve više na masovnost.

U periodu nakon Drugog Svetskog Rata pa sve do 1954 godine promet je veliki, a uzrok tome je obezbeđenje mnogih pogodnosti širokom sloju stanovništva od strane države. Pravo na godišnji odmor dopunjeno je mogućnostima da se provede u turističkim, pa samim tim i u banjskim mestima. Mere koje je država donela odnosile su se na povlastice u ugostiteljstvu i prevozu za korisnike godišnjih odmora. Povlastice su davane širokom sloju stanovništva – oko 30% je imalo pravo na njih, a bile su veoma povoljne: u saobraćaju 75% popusta, a u pansionskim uslugama 40% popusta.

Period posle 1954 godine obeležen je većim poduhvatima u odnosu na prve posleratne godine kada se turizmom upravljalo na administrativni način. Tada lokalne vlasti dobijaju veće ingerencije i one preduzimaju mere da unaprede turizam. Tada se u banjske objekte uvodi centralno grejanje, što stvara uslove za obavljanje turističkog prometa tokom cele godine, adaptiraju se i izgrađuju restorani sa nacionalnom kuhinjom i roštiljem, izgrađuju se kafei i poslastičarnice, podižu novi hoteli, stimulišu boravci u vansezoni povoljnom politikom cena, podstiče se rekonstrukcija i izgradnja kapaciteta u domaćoj radinosti za izdavanje gostima (sobe i privatne kuće) i kao veoma značajan vid ulaganja, obezbeđuje se znatnije ulaganje privrede u izgradnju odmarališta za odmor svojih radnika. Ovih godina Vrnjačka Banja beleži veliki rast posete, a prosečan broj dana boravka iznosi oko 16.

Do 1967 godine najveći broj banja, pa tako i Vrnjačka Banja, bio je orijentisan na lečenje socijalnih osiguranika, pa je ukidanje ovog načina slanja turista predstavljao vrlo težak udarac na turistički promet Vrnjačke Banje. Promenjen je način finansiranja socijalnih osiguranika od strane države i više se investicija i pažnje polaže na inostrani turizam na uštrb domaćeg. Siromašna ponuda u banjama uslovlila je malu turističku potrošnju. To se odražava, pre svega na broj dana boravka koji u proseku opada na 12 dana.

U tom trenutku za Vrnjačku Banju bilo je veoma bitno da je imala izgrađen Olimpijski bazen i stadion za male sportove. Bazen je bio stecište mladih i mesto na kome su se održavale mnoge sportske i kulturno-zabavne manifestacije, a na stadionu malih sportova održavana su mnogobrojna sportska takmičenja. Upravo se u ovom periodu započinje razvoj organizovanog sportskog turizma.

Sedamdesetih godina, da bi se zadovoljili zahtevi tržišta i potrebe gostiju čiji je standard poboljšan, Vrnjačka Banja se okreće osavremenjavanju ponude. Grade se novi hotelski kapaciteti „B“ kategorije, kao i prateći sadržaji: zatvoreni bazeni, trim klubovi, kuglana, nacionalni restorani, restorani sa dijetetskom ishranom, disko klubovi, rehabilitacioni centar sa najsavremenijom dijagnostikom, prevencijom i lečenjem - „Novi Merkur“. Novonastala ponuda

omogućava da poseta bude ravnomernije raspoređena i da se sezona produži. Radne organizacije šalju svoje radnike na desetodnevne odmore tokom cele godine, a broj raznih sportskih manifestacija, kulturnih manifestacija, simpozijuma, seminara, kongresa iz godine u godinu je u porastu. Tada je zabeležena izrazita ekspanzija usluga u domaćoj radinosti (privatni stanodavci) koja raspolaže sa nekoliko hiljada za to vreme konfornih soba i učestvuje u ukupnom prometu u sezoni čak sa 49,36%.

Od 1972 do 1990 godine Vrnjačka Banja beleži veliki porast turističkog prometa, a rekordna godina turističkog prometa u Vrnjačkoj Banji uopšte, od njenog nastanka je 1985 godina, sa 163 018 posetilaca. Na rast prometa uticala je stabilna politička situacija, blag rast standarda, izgradnja smeštajnih kapaciteta, prateći sadržaj, veliki broj sportskih i kulturnih manifestacija – jednom rečiju sadržajni boravak. Pored zdravstvenog, sve veću ekspanziju doživljavaju sportsko-rekreativni, kongresni i kulturno-zabavni turizam.

Svi prethodno navedeni faktori usloveli su da Vrnjačka Banja osamdesetih godina zabeleži rekordni turistički promet. Struktura gostiju se menja jer je u Banji sve više onih veće platežne moći. Iako se boravak skraćuje, potrošnja je veća jer je bogatija ponuda, a to znači da su i ekonomski efekti veći. Domaći gosti su i dalje najbrojniji, ali je i broj stranaca u blagom porastu.

U poslednjoj deceniji 20 veka, praktično od 1989 godine, počinje stalni pad turističkog prometa. Na ovakvo stanje uticali su mnogi faktori: raspad SFRJ, ratno okruženje, visoka inflacija, sankcije, nezaposlenost, pad nacionalnog dohotka, bombardovanje SR Jugoslavije 1999 godine. Struktura posetilaca se menja i stanovništvo se sve manje odlučuje na trošenje slobodnih sredstava u svrhe turističkih putovanja i boravke u turističkim mestima, tako da turističko-ugostiteljski objekti u Vrnjačkoj Banji rade sa drastično smanjenim kapacitetima uz povećane troškove poslovanja i održavanja.

Na početku 21 veka, od 2000 godine, zabeležen je porast posetilačkog prometa u odnosu na kraj 20 veka, ali daleko manje od onog prometa koji je Vrnjačka Banja ostvarivala osamdesetih godina 20 veka, što je svakako posledica teške ekonomske i društvene krize u ovom periodu, ali i propasti srednjeg staleža, koji je bio najbrojnija društvena grupa među posetiocima Vrnjačke Banje. Period od 2000 godine karakteriše i nagli pad posetilačkih dana boravka u Banji, što ukazuje na promenu karaktera turističke posete i promenu strukture gostiju, jer je u Banji sve više „vikendaša“ i „seminaraca“, sa druge strane, početkom ovoga veka povećao se broj stranih gostiju koji su posetili Vrnjačku Banju.

2.3. Podatci o turističkoj posećenosti Vrnjačke Banje kao destinacije

Istorijski posmatrano, Vrnjačka Banja, verovatno kao i bilo koja druga destinacija, beležila je periodične uspone i padove u posećenosti. Na ovakav trend uticale su, kako je prethodno navedeno, različite okolnosti: od raspoloživih prihoda, troškova života, troškova transporta, cena turističkih usluga koje su se tokom vremena menjale srazmerno ili ne srazmerno prihodima i drugim troškovima, preko faktora koji su definisali njen imidž i stavljali je na sam vrh prestižnih turističkih destinacija, do kriza, ratova, političke nestabilnosti, a koji su direktno uticali na smanjenje i povećanje posećenosti Vrnjačke Banje.

Možemo uočiti istorijsku korelaciju u karakteristikama turističke tražnje Vrnjačke Banje i posećenosti. U periodima izgradnje kapaciteta za smeštaj, ishranu, medicinskih i sportskih, kao i

kulturnih kapaciteta, posećenost se povećavala. Takođe, u periodima privredne ekspanzije zemlje, političke stabilnosti i povećanja platežne moći građana, posećenost se povećavala. Pored ovoga, Vrnjačka Banja je lečilište i istorijski gledano, njeni kapaciteti su bili vezani za medicinski turizam, tako da je posećenost do određenog nivoa nezavisna od cene i kvaliteta smeštaja i ishrane, budući da je veliki broj posetilaca dolazio u Vrnjačku Banju radi lečenja preko PIO fonda. Sa druge strane, Vrnjačka Banja je pre svega bila orijentisana na domaće goste, a u mnogo manjem procentu na strane, pa se tokom poslednjeg rata na teritoriji bivše SFRJ snažno osetio gubitak posetilaca iz bivših republika SFRJ, pre svega Bosne i Hercegovine i Makedonije, kao i gubitak posetilaca iz Srbije usled ekonomske krize, sankcija, rata, inflacije, sniženih prihoda i povećanja troškova života. Ono što je takođe izraženo je i to da je Vrnjačka Banja najposećenija u periodu jun-septembar, dok poseta tokom ostalih meseci opada.

Veliki pad posećenosti izražen je od 1991 godine i povezan sa raspadom zemlje, ratnim stanjem, inflacijom, ekonomskom i političkom nestabilnošću, nezainteresovanošću za putovanja, te zastarelom infrastrukturuom u koju se godinama nije ulagalo. Vrhunac pada posećenosti Vrnjačka Banja doživljava 1999 godine i direktno je vezana za bombardovanje zemlje.

U narednom delu rada napravićemo pregled posećenosti Vrnjačke Banje od 2000 godine do danas. Ovakvim pregledom moći ćemo kvantitativno da sagledamo posećenost Vrnjačke Banje i uočimo zavisnosti posećenosti od uticaja političkih, ekonomskih, socio-psiholoških i tehnoloških faktora tokom vremena.

Od 2000 godine posetilački promet u Vrnjačkoj Banji ima blagi rast u odnosu na devedesete, ali kako je prethodno navedeno, zbog teške ekonomske situacije i perioda tranzicije u kojem se zemlja nalazi, ova poseta se približava poseti koju je Vrnjačka Banja imala sredinom osamdesetih.

Posećenost Vrnjačke Banje u period 2000-2010

Godina	broj posetilaca	indeks
2000	91.522	100
2001	85.655	93
2002	99.979	109
2003	132.027	144
2004	98.790	108
2005	102.351	112
2006	150.192	164
2007	162.452	177
2008	157.227	172
2009	148.304	162
2010	146.534	160

IZVOR: Republički zavod za statistiku

Kao bazna godina uzeta je početna godina decenije. Primetno je da je poseta tokom decenije u velikom porastu i da je kulminacija posećenosti Vrnjačke Banje 2007 godine, takođe primetan je i blagi pad posete krajem decenije što se može vezati i za ekonomsku i privrednu krizu koja je izražena poslednjih godina. Ono što je značajno je da se početkom ovog veka

povećao broj stranaca, gostiju Vrnjačke Banje. Tako je 2000 godine bilo 4236 stranih gostiju, a već 2007 – 10883 gosta.

2.4. Podatci o broju noćenja u Vrnjačkoj Banji

Što se tiče broja noćenja u Vrnjačkoj Banji, tokom godina je primetan trend opadanja broja noćenja. Ovaj trend je posebno izražen tokom poslednjih dvadeset godina kada se u Vrnjačkoj Banji pojavljuje sve više „vikendaša“ i posetilaca koji maksimalno ostaju do sedam dana. Najveći broj noćenja se ostvaruje u periodu maj – oktobar, gde je najizraženiji mesec avgust. Takođe, primetno je da tokom poslednje dekade u Vrnjačku Banju dolazi sve više turista na manifestacije i zadržavaju se jednu ili dve noći. Ovo uveliko utiče na prosečni pad broja noćenja tokom godine.

Šire posmatrano, postoje različiti uzroci za ovaj trend. Pre svega to je brži i dinamičniji način života koji ne ostavlja toliko prostora za odmor, velika ponuda drugih turističkih destinacija, što domaćih, što stranih, platežna moć posetilaca, nefleksibilna cena ugostiteljskih usluga, zastarelost kapaciteta velikih hotelskih lanaca i na kraju, ali ne manje bitno, ekonomska situacija i period tranzicije u kome se nalazi zemlja.

Ovom negativnom trendu svakako doprinosi i veliki broj stanova i privatnih apartmana izgrađenih u Vrnjačkoj Banji tokom poslednjih deset godina koji su u vlasništvu ljudi koji nemaju stalno prebivalište u Vrnjačkoj Banji i u nju dolaze povremeno, tokom ili van sezone.

Najinteresantniji period za posmatranje je sasvim sigurno period od poslednjih deset godina, budući da su se u ovom periodu desile velike političke, ekonomske i tranzicione promene što je uticalo na turizam i turističke trendove, a takođe ovaj period treba da posluži i kao baza za turističke projekcije u budućnosti.

Godine 2000 u Vrnjačkoj Banji je ostvareno 482 866 noćenja, što je za 12% više u odnosu na ratnu 1999 godinu, ali još uvek za 24,5% manje u odnosu na 1998 godinu.

Naredna, 2001 godina je još lošija što se tiče noćenja turista, kada je ostvareno ukupno 410 003 noćenja, što je za 15% manje u odnosu na 2000 godinu.

Sledeće 2002 godine ostvaren je rast u odnosu na 2001 godinu sa 431 413 noćenja ili 5,2%.

Godine 2003, kada je u banjskim mestima Srbije ostvareno ukupno 2 071 529 noćenja, Vrnjačka Banja je ukupno ostvarila 424 356 noćenja, što predstavlja 20% svih noćenja u banjskim mestima Srbije. Podatak koji ohrabruje, iako je broj noćenja u padu u odnosu na 2002 godinu, je da je u ukupnom broju noćenja ostvareno 17 363 noćenja stranih državljana.

Ovaj trend se popravljala naredne 2004 godine, kada je u banjskim mestima Srbije ostvareno ukupno 2 088 649 noćenja, a u Vrnjačkoj Banji 446 856 noćenja što je 21,4%. Ipak, noćenja stranih turista ove godine beleže pad i iznose 14 838.

I naredne, 2005 godine, nastavlja se trend pada broja noćenja. U banjskim mestima Srbije ostvareno je 2 012 318 noćenja, od čega je u Vrnjačkoj Banji ostvareno ukupno 410 670 noćenja što je za oko 8% manje nego 2004 godine. Ono što je pozitivno je što se beleži povećan broj stranih gostiju koji su ostvarili 15 240 noćenja.

Od naredne 2006 godine počinje trend rasta broja noćenja, kako u banjskim mestima u Srbiji, tako i u Vrnjačkoj Banji. Te godine je u banjskim mestima u Srbiji ostvareno ukupno 2 183

516 noćenja, od čega u Vrnjačkoj Banji 493 603 noćenja, što čini 22,6% ukupnih noćenja u banjama. Takođe, trend povećanja broja stranih turista se nastavlja i oni u 2006 godini ostvaruju 21 582 noćenja ili 42%.

U 2007 godini se nastavlja trend iz 2006 godine i od ukupno 2 335 543 noćenja u banjama Srbije u Vrnjačkoj Banji je ostvareno 576 672 noćenja ili 24,7% ili skoro 1/4 . U rastu je i broj noćenja stranih turista i on iznosi 34 655, što je za 60% više nego prethodne godine.

Godine 2008 u banjama u Srbiji noćilo je 2 367 730 gostiju, ali je u Vrnjačkoj Banji zabeležen pad u odnosu na 2007 godinu i ostvareno je 539 344 noćenja, što je 22,8% od ukupnog broja noćenja u banjama u Srbiji. Ipak, nastavlja se trend povećanja broja noćenja stranih turista koji u 2008 godini ostvaruju 38 630 noćenja u Vrnjačkoj Banji.

Rastući trend nastavlja se 2009 godine, kada banje Srbije beleže pad broja noćenja u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 2 286 661, a Vrnjačka Banja beleži rast broja noćenja koji iznosi 609 035 ili 26,6%. Nastavlja se i trend povećanja stranih gostiju i oni 2009 godine beleže 41 276 noćenja ili 7% više u odnosu na 2008 godinu. Ovakvom trendu sigurno doprinosi i organizacija nekoliko velikih sportskih takmičenja međunarodnog karaktera održanih 2009 godine u Vrnjačkoj Banji.

Prva godina ekonomske krize, 2010. pokazuje smanjen broj noćenja u odnosu na 2009 godinu, što u banjama Srbije, koje beleže 2 210 710 noćenja, što u Vrnjačkoj Banji u kojoj se ostvaruje 559 549 noćenja. Jedini rastući trend je trend dolazaka stranih turista koji ostvaruju 45 225 noćenja.¹⁴

Tabelarni prikaz broja noćenja u Vrnjačkoj Banji u poslednjih deset godina bi izgledao ovako:

Broj noćenja u Vrnjačkoj Banji 2000-2010

Godina	broj noćenja	indeks
2000	482.866	100
2001	410.003	85
2002	431.413	89
2003	424.356	88
2004	446.856	92
2005	410.670	85
2006	493.603	102
2007	576.672	119
2008	539.344	112
2009	609.035	126
2010	559.549	116

IZVOR: Republički zavod za statistiku

Sumarno posmatrano, poslednja dekada je počela sa manjim brojem noćenja u odnosu na kraj devedesetih, ali već sredinom dekade prelazi se broj od 500 000 noćenja godišnje i od tada beleži stalni rast uz male oscilacije. Ono što je izraženo je da postoji trend stalnog povećanja broja noćenja stranih turista, a najveći broj turista je iz Bosne i Hercegovine, koji su

¹⁴ Republički zavod za statistiku, Beograd

bili najbrojniji gosti Vrnjačke Banje i tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka. Takođe, postoji i negativan trend po broju dana ostanka, koji je u padu decenijama unazad, ali tokom poslednje decenije doživljava kulminaciju pa sa 5,2 dana 2000 godine pada na oko 3,8 2010 godine ili na nivo produženog vikenda. Ipak, Vrnjačka Banja ima ubedljivo najveći broj noćenja od svih banja Srbije i učestvuje sa preko 20% u ukupnom broju noćenja.

2.5. Struktura turističkog prometa Vrnjačke Banje

Kako je već prethodno navedeno, Vrnjačka Banja tokom prethodne decenije beleži konstantan porast broja posetilaca i broja noćenja iz godine u godinu, a takođe, je primetan broj povećanja stranih gostiju i broja noćenja. Kako je već navedeno, najveći broj inostranih posetilaca dolazi iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Makedonije. Turistički promet je najizraženiji tokom letnje sezone u periodu maj – oktobar. Sa druge strane primetan je trend smanjivanja prosečnog broja dana ostanka koji postaje sve izraženiji.

Ono što je, takođe, izraženo je i to da ne postoji jasna statistika o strukturi turističkog prometa u periodu od prethodnih dvadeset godina na nivou opštine. Takođe, činjenica je da u strukturi turističkog prometa najviše učestvuje zdravstveni turizam, čiji je nosilac Specijalna bolnica „Merkur“, nakon toga veliko učešće ostvaruje manifestacioni turizam, kongresni turizam, sportski turizam, rekreativni turizam i izletnički turizam. U strukturi prometa ovih vidova turizma najviše učestvuje hotelski gigant Vrnjačke Banje – HTP „Fontana“ a.d. koji sveukupno imaju i najveće receptivne kapacitete u svojim hotelima.

Pored zdravstvenog turizma, Vrnjačka Banja prethodnih godina beleži sve veće posete pre svega u sferi manifestacionog turizma. Tokom sezone u Vrnjačkoj Banji se održava veliki broj manifestacija koje traju u proseku po tri dana, a najznačajnije su „Vrnjački Karneval“, „Festival zabavne muzike“, „Love Fest“, „Beer Fest“, koje se tradicionalno održavaju tokom sezone. Njihovi posetioци su pre svega mladi do 30 godina, a najveći broj njih u Vrnjačku Banju dolazi iz obližnjih gradova Trstenika, Kraljeva, Čačka, Kruševca i Kragujevca i zadržavaju se jedan do dva dana. Takođe, prethodnih godina svoju ekspanziju doživljava i sportski turizam, pa pored tradicionalnih radničko-sportskih igara i sportskih kampova u košarci i fudbalu, izgradnjom sportske hale, 2008 godine, organizuju se veliki međunarodni turniri i takmičenja u rukometu, košarci i stonom tenisu, kao i pripreme domaćih i stranih sportskih klubova. Korisnici sportskih usluga se u Vrnjačkoj Banji zadržavaju tri do deset dana i po godinama su u proseku ispod trideset godina. Kongresni turizam je vrlo razvijen, pre svega zbog Kongresnog Centra hotela „Zvezda“, koji je u sastavu HTP „Fontana“. Korisnici ovih usluga najčešće su gosti Vrnjačke Banje tokom aprila i maja, kao i septembra i oktobra. Zadržavaju se u Vrnjačkoj Banji dva do tri dana i po godinama pripadaju grupi između trideset i šezdeset godina. Izletnički turizam se pre svega svodi na ekskurzije osnovnih i srednjih škola koji u Vrnjačku Banju dolaze na jedan ili dva dana, kao i na pojedinačne vikend izlete. Rekreativni turizam obuhvata grupu ljudi koji u Vrnjačku Banju dolaze radi relaksacije i odmora. Najčešće koriste usluge privatnih apartmana, privatnog smeštaja, odmarališta ili luksuznih hotela. Zadržavaju se u proseku tri do sedam dana u Vrnjačkoj Banji.

Pojedinačno, kao vid turizma, zdravstveni turizam zauzima najveći deo u strukturi turističkog prometa Vrnjačke Banje. Njegov nosilac je Specijalna bolnica „Merkur“, a u

poslednjih pet godina zabeležen je konstantan rast broja noćenja u Specijalnoj bolnici, izuzev 2010 godine, u kojoj se osećaju posledice ekonomske krize pa tako i promet opada. Kvantitativno gledano, turisti koji u Vrnjačku Banju dolaze iz medicinskih i lečilišnih razloga, prema podacima marketing službe Specijalne bolnice „Merkur“, godine 2006 ostvarili su 148 888 noćenja, 2007 – 150 010, 2008 – 160 085, 2009 – 217 765, 2010 – 170 884 noćenja. Najveći broj noćenja ostvaren je preko Socijalnog i PIO Fonda.

Što se tiče ostalih vidova turizma koji čine strukturu turističkog prometa, a do čiji je podataka moguće doći, najveći njihov nosilac je HTP „Fontana“ a.d. U objektima HTP „Fontana“ a.d. u prethodnih pet godina smeštan je veliki broj učesnika kongresa, seminara, sportskih kampova, radničkih-sportskih igara, učesnika i posetilaca kulturno-zabavnih manifestacija, đачkih ekskurzija, kao i veliki broj turista koji su iz rekreativnih razloga posetili Vrnjačku Banju. Prema podacima prodajne službe HTP „Fontana“ a.d, godine 2006 u hotelima HTP „Fontana“ a.d. ostvareno je 123 534 noćenja, 2007 – 137 825, 2008 – 117 413, 2009 – 91 806, 2010 – 74 527 noćenja.

Iz prethodnih podataka možemo da uočimo da zdravstveni turizam u Vrnjačkoj Banji beleži konstantan porast noćenja sa padom tek 2010 godine. Broj noćenja je, sa druge strane, visok u ovom segmentu turističkog prometa i zbog toga što posetioci koji dolaze zbog zdravstvenog turizma u Vrnjačkoj Banji ostaju oko 10 dana u proseku. Sa druge strane, najveće HTP u Vrnjačkoj Banji, „Fontana“, beleži konstantan pad broja noćenja, iako predstavljaju glavne nosioce svih ostalih vidova turizma u Vrnjačkoj Banji. To je, sa jedne strane, objašnjivo i teškom situacijom u kojoj se HTP „Fontana“ našla 2009 godine, nakon poništavanja privatizacije i ekonomske krize koja se osetila u poseti za 2010 godinu. Deo stalnih gostiju HTP „Fontana“ se tokom godina prelio u manje hotele u Vrnjačkoj Banji ili u privatni apartmanski smeštaj koji je u poslednjih deset godina u ekspanziji u Vrnjačkoj Banji.

3. ZNAČAJ TURIZMA ZA RAZVOJ VRNJAČKE BANJE

3.1. Razvoj turizma u Vrnjačkoj Banji

Sasvim sigurno da je otkrivanje mineralnih izvora u Vrnjačkoj Banji sredinom XIX veka ovom mestu omogućilo sasvim drukčiji tok razvoja od onoga kakav je ono imalo do tada. Od samog osnivanja Vrnjačke Banje kao lečilišnog i medicinskog centra, ona je imala izuzetno veliki investicioni potencijal, tako da je stalnim višedecenijskim ulaganjima od strane države i bogatih pojedinaca i interesnih društava, prerasla u najveću banju u Srbiji i jednu od najpoznatijih banja stare Jugoslavije.

Sa druge strane, jačanje turizma i stalno povećanje turističkog prometa, počevši od zdravstvenog turizma prema izletišnom, rekreativnom, manifestacionom, kongresnom i sportskom turizmu, u Vrnjačkoj Banji je razvijalo i druge, prateće turističke grane, kao i industrijske grane. Pored zdravstvenih kapaciteta građeni su smeštajni kapaciteti, ugostiteljski kapaciteti, jaka privredna društva koja su koristila prirodna bogatstva vode, kao fabrika vode „Mineralna Voda“ – Vrnjci, auto – prevozničko preduzeće „Autoprevoz“, velika trgovinska firma „Crvena Zastava“, građevinske firme „Rad“, „Energotehnik“, „Interklima“, tekstilna industrija

„Todor“, turistička agencija „Putnik“ i mnogo drugih manjih privrednih društava koji su upotpunjavali turističku infrastrukturu Vrnjačke Banje i dopunjavali njenu turističku ponudu.

Osnovu za razvoj turizma u Vrnjačkoj Banji, kao inicijalnu kapislu za celokupan razvoj Vrnjačke Banje dala su društva i turističke organizacije koje su služile za promociju Vrnjačke Banje i stvaranje povoljne klime za razvojne investicije u njoj. Od prvog društva, Osnovatelnog fundatorskog društva lekovite kiselovruće vode u Vrnjcima, 1868 godine, koje je otvorilo vrata turističke promocije Vrnjačke Banje na bazi njenih hidro-mineralnih potencijala neophodnih za lečenje posetilaca, čijim zalaganjem se grade prvi lečilišno-turistički objekti, Vrnjačka Banja doživljava stalni višedecenijski rast.

Između dva svetska rata, Vrnjačka Banja beleži svoj najveći razvoj, kada iz godine u godinu raste turistički promet. Nakon Prvog svetskog rata Vrnjačka Banja se razvija na bazi pojedinačnih inicijativa građana. Osetivši da je ulaganje u turizam u Vrnjačkoj Banji itekako profitabilno, država počinje da ulaže u njegov razvoj. Izgrađeno je moderno kupatilo, kaptirani mineralni izvori, montirana nova električna centrala, proširen park, dograđen vodovod i kanalizacija, izgrađena staklena bašta.

U cilju unapređenja turizma u Vrnjačkoj Banji 1924 godine osnovano je Društvo za promet stranaca i turista „Goč“. To društvo je bilo prvi organizovani nosilac turističke receptive u Vrnjačkoj Banji. Osnivači društva su bili ugledni banjčani, lekari i trgovci, a zalaganjem društva 1930 godine održavaju se dva značajna skupa turističkih organizacija: Skupština saveza kupališta, banja, klimatskih mesta, mineralnih vrela i sanatorija u Kraljevini Jugoslaviji i Godišnja konferencija predstavnika zastupništava „Putnika“ iz cele zemlje. Ovi događaji ujedno mogu da se uzmu i za početke organizovanog kongresnog turizma u Vrnjačkoj Banji.

Druga polovina tridesetih godina predstavlja „zlatan period“ Vrnjačke Banje, kada je zabeležila najveći uspon od svog postojanja. Ona postaje vodeća banja u Jugoslaviji po poseti i korišćenju mineralnih voda, ali isto tako i mondemsko mesto koje zadovoljava potrebe bogatije klijentele.

Takođe, tridesetih godina javlja se inicijativa nekolicine viđenijih banjskih posetilaca, vlasnika vila i lekarskih ordinacija, koji nisu stalno naseljeni u Vrnjačkoj Banji za osnivanjem „Društva prijatelja Vrnjačke Banje“ sa sedištem u Beogradu. Njegovi članovi bili su pre svih ugledni beogradski profesori fakulteta, advokati, inženjeri, trgovci, lekari i vojna lica. Društvo je imalo zadatak da preduzme sve mere da se Vrnjačka Banja reklamira ne samo u zemlji nego i u inostranstvu, kako bi se broj posetilaca uvećao i na taj način omogućio njen dalji razvoj. Društvo je u svojoj aktivnosti išlo toliko daleko da je pomagalo sve one koji su bili zainteresovani za kupovinu placeva i izgradnju vila u Vrnjačkoj Banji. O snazi ovoga društva govori i podatak da je 1938 godine imalo 2000 članova, uglavnom viđenijih lica tog perioda iz Beograda, Novog Sada, Zrenjanina, Kragujevca, Kruševca, Smedereva, a sama Banja je u to vreme imala 2 500 stanovnika.

Vrlo važna godina za moderni turistički razvoj Vrnjačke Banje je 1937, kada je Vrnjačka Banja Pravilnikom o proglašenju turističkih mesta u Kraljevini Jugoslaviji proglašena turističkim mestom, dok su kao klimatska mesta proglašena njena sela Goč i Stanišinci.

Veliki značaj za razvoj turizma u periodu nakon Drugog svetskog rata bilo je postojanje agencije „Putnik“ u Vrnjačkoj Banji. „Putnik“ se bavio prodajom svih vrsta putnih isprava, poslovima saradnje sa hotelijerima i privatnim izdavaocima soba, saradnjom sa banjskim

odmaralištima i Lečilištem, organizovanim dovođenjem gostiju na odmor i lečenje, organizovanjem seminara, simpozijuma, radničko-sportskih igara, putovanja, ekskurzija i izleta, organizacijom kulturno-zabavnih manifestacija.

U svojoj poslovnici u centru Banje „Putnik“ je formirao službu za prihvata i smeštaj gostiju, informativni punkt, prodaju putnih isprava. Tih godina „Putnik“ je raspolagao sa tri autobusa na relaciji Vrnjačka Banja-Beograd-Novi Sad i jednim luksuznim vozilom za iznajmljivanje, izgradio je kamp „Raj“ sa 150 ležajeva u bungalovima, sa restoranom i auto kampom, a 1970 godine je izgrađen prihvatno-prijemni centar sa autobuskom stanicom „Putnik“. „Putnikova“ filijala u Vrnjačkoj Banji imala je svoje poslovnice u Trsteniku, Kraljevu i Kruševcu, a u njegovom sastavu je bio i Olimpijski bazen na kome je organizovao veliki broj takmičenja u plivanju, skokovima u vodu, vodene balove, gostovanje i pripreme vaterpolo reprezentacije Jugoslavije i reprezentacija stranih država.

Bitan datum za turizam Vrnjačke Banje i banjski turizam Srbije je 12. Jun 1970 kada je na Osnivačkoj skupštini formirano Udruženje banjskih i klimatskih mesta Srbije sa sedištem u Vrnjačkoj Banji. Pobornik stvaranja ove asocijacije i prvi predsednik bio je predsednik SO Vrnjačka Banja Bogoljub-Bata Vuković. Udruženje je u početku imalo 57 članica, banja, klimatskih mesta, preduzeća i ustanova iz svih krajeva Srbije. Osnovni ciljevi Udruženja bili su: da pomaže banjskim i klimatskim mestima Srbije na unapređenju zdravstva, privrede, urbanizma, komunalne delatnosti i svih drugih delatnosti vezanih za turizam, da predlaže izmene i dopune zakona koji se odnose na turizam, da u zemlji i inostranstvu organizuje poslove marketinga i propagande, da organizuje sajmove, berze i prezentacije, da radi na izdavanju knjiga i publikacija. Udruženje je bilo osnivač Jugoslovenske berze banja održane u Sarajevu 1973 godine i Turističke berze banjskih i klimatskih mesta Srbije, koja se održavala od 1990 do 2009 godine u Vrnjačkoj Banji. Danas je ova manifestacija promenila svoj koncept i od 2009 godine je pretvorena u „Kongres Banja“.

Tokom sedamdesetih i osamdesetih godina Vrnjačka Banja predstavlja poznato i turistički razvijeno mesto na nivou stare Jugoslavije. Iz ovih razloga se ukazala potreba za osnivanjem organizacije koja bi se profesionalno i stručno bavila ukupnom turističkom ponudom Vrnjačke Banje, pa je 1979 godine osnovan „Turistički savez opštine Vrnjačka Banja“. Njegovi osnovni zadaci su bili: da brine o obogaćenju ponude, podizanju nivoa kvaliteta usluga, da brine o cenama, da prati turistički promet, organizuje turističko-propagandnu delatnost, da učestvuje u organizovanju kulturnih i sportskih manifestacija, da štampa propagandni materijal, da učestvuje na turističkim i sajamskim manifestacijama. Turistički savez opštine je radio sve do 1994 godine kada je spojen sa Sportskim društvom „Goč“ u jedinstveni „Turističko-sportski centar“ koji je postojao do 2007 godine kada se ponovo deli na Ustanovu „Sportski Centar“ i Turističku organizaciju Vrnjačka Banja.

Turistička organizacija Vrnjačka Banja je nastavila delatnost promocije Vrnjačke Banje kao turističke destinacije, njeno prezentovanje na sajmovima u zemlji i inostranstvu, štampanje reklamnog i propagandnog materijala, informisanje posetilaca Vrnjačke Banje o smeštajnim, ugostiteljskim kapacitetima i turističkim atraktivnostima praćenje i poboljšanje turističkog prometa, ali i organizaciju kulturno-zabavnih manifestacija u cilju poboljšanja ponude Vrnjačke Banje. Najznačajnija manifestacija koju organizuje Turistička organizacija Vrnjačka Banja u poslednjih pet godina je sasvim sigurno „Vrnjački Karneval“, koji tokom njegovog

desetodnevnog trajanja poseti preko 100 000 gostiju. Vrnjačka Banja je putem ove manifestacije postala članica Međunarodne organizacije karnevalskih gradova (FECC).

Druga organizacija koja je oformljena podelom „TSC-a“ je Ustanova „Sportski Centar“, formirana da bi rukovala i održavala kapitalne sportske objekte na teritoriji Vrnjačke Banje i razvijala segment sportskog turizma, za koji je procenjeno od strane opštine da ima izuzetan potencijal i koji je naglo dobio na značaju izgradnjom multi-funkcionalne sportske hale, 2008 godine. Od 2008 godine do danas vid sportskog turizma beleži stalni rast u Vrnjačkoj Banji, uz male oscilacije.

Pored infrastrukture i promotivnih aktivnosti, Vrnjačka Banja je zahvaljujući turizmu postala i akademski grad. Institucije koje služe za obrazovanje turističkih kadrova, a imaju svoje sedište u Vrnjačkoj Banji su „Ugostiteljsko-turistička škola“ čiji je cilj formiranje ugostiteljskih radnika i turističkih tehničara, radne snage III i IV stepena i akademska institucija, „Fakultet za turizam i hotelijerstvo“. Ovaj fakultet osnovan je 2011 godine i pripada Kragujevačkom Unirvezitetu, a za cilj ima školovanje akademskih kadrova koji bi u budućnosti nosili turistički razvoj Vrnjačke Banje i njene bliže i dalje okoline.

3.2. Uticaj razvoja turizma na Vrnjačku Banju i uticaj razvoja Vrnjačke Banje na turizam danas

Neosporno je da je razvoj pre svega zdravstvenog turizma, a nakon toga i drugih prethodno navedenih vidova turizma imao i ima vrlo jasne i vidljive rezultate na razvoj Vrnjačke Banje kao destinacije, njene infrastrukture, uređenja, smeštajnih, ugostiteljskih, zdravstvenih i drugih kapaciteta. Takođe, činjenica je da je Vrnjačka Banja, po površini, infrastrukturi i medijskoj promociji najpoznatija banja u Srbiji. Što se tiče tradicije, sa tradicijom zdravstvenog turizma dugom preko 140 godina nalazi se neposredno iza Sokobanje koja ima tradiciju dugu preko 160 godina.

Činjenica je i da Vrnjačka Banja nikada ne bi dostigla nivo razvoja koji ima danas da, pre svega, nisu otkriveni mineralni izvori na njenom području, kao i da država sa svojim regulativama i kapitalom nije dugoročno investirala u infrastrukturu i razvoj. Nakon toga, nikako ne treba zaboraviti istaknute pojedince, pre svih poznate lekare, advokate, trgovce, oficire i političare koji su tokom istorije doprineli da se Vrnjačka Banja izgrađuje i u periodu ranih tridesetih i osamdesetih godina stekne status mondenskog mesta. Uticaj ovih grupa ljudi ogleda se u činjenicama da su sami pravili kuće, vikendice, hotele i sanatorijume u užem centru Vrnjačke Banje, kao i da su, tokom istorije, bili osnivači više društava prijatelja Vrnjačke Banje koja su za cilj imala njenu promociju i dovođenje ozbiljnih investitora.

Danas, Vrnjačka Banja, zahvaljujući razvoju turizma, ima jedan ozbiljan medicinski centar u vidu Specijalne Bolnice „Vrnjačka Banja“, fabriku mineralne vode „Vrnjci“, najveće HTP po broju objekata u jednom gradu u Srbiji – „Fontanu“, kongresni centar u hotelu „Zvezda“ sa 1200 mesta, drugi po veličini u Srbiji iza „Sava Centra“, kompleks „ROOPS“-a sa olimpijskim bazenom, drugim u Srbiji posle beogradskog „Tašmajdana“, novu multifunkcionalnu sportsku halu, kompleks travnatih fudbalskih terena koji se prostire na skoro 7 ha, veliki broj odmarališta najpoznatijih preduzeća u Srbiji, veliki broj kulturno-zabavnih manifestacija po kojima je prepoznatljiva (npr. „Festival Filmskog Scenarija“, „Vrnjački Karneval“ i druge), kulturno-

istorijsku baštinu u vidu ostataka Rimskog bunara i akvadukta, veliki broj starih, zakonom zaštićenih vila, ali i nove, moderne hotelske komplekse i apartmanska naselja kao što su „Sunny Hill“ i „Cvetni konaci“ i drugi koji pored usluga smeštaja i ishrane gostima pružaju i usluge mini wellness i spa centara. Na kraju, ali ne manje bitno, treba spomenuti i veliki banjski park, oazu zelenila po kome je Vrnjačka Banja itekako prepoznatljiva, a u čijem se sklopu nalazi i „Japanski Vrt“, svečano otvoren 2011 godine.

Sa druge strane, u odnosu na „zlatne“ osamdesete godine, devedesete godine, vreme krize, sankcija i ratova, raspada zemlje i političke i finansijske nestabilnosti ostavili su traga na razvoju Vrnjačke Banje i banjskog turizma. Propadanje velikih Banjskih preduzeća usled krize, ali i neuspešnih privatizacija, što je primer „Autoprevoza“, čije je propadanje ostavilo Vrnjačku Banju bez jedne od najvećih prevoznih kompanija u Srbiji i znatno otežalo dolazak i odlazak turista u ovo mesto, usporilo je razvoj turizma i razvoj Vrnjačke Banje kao destinacije. Ovo se najviše odražava na neodržavanju ogromnih hotelskih kapaciteta nekada modernih hotela i njihovom propadanju, ali i na povećanoj gradnji, često neplanskoj, stambenih jedinica i apartmana za izdavanje koja je izražena nakon 2000 godine. Sve ovo dovodi do toga da je Vrnjačka Banja do 2006 godine postala mesto sa najvećim stepenom izgradnje u Srbiji posle Beograda i vrlo visokom cenom kvadrata. Sve ovo dovodi do povećane ponude, nesrazmerne tražnji i infrastrukturi koja često ima poteškoća da podrži ovaj stepen izgradnje.

Tokom letnje sezone veliki broj manifestacija se održava duž glavne banjske promenade ili na obližnjoj „Letnjoj pozornici“. Ove manifestacije su često muzičke ili praćene muzičkim programom. U istoj ovoj zoni duž promenadu nalaze se i glavni banjski hoteli i odmarališta. Na ovom primeru primećujemo kako uticaj jednog vida turizma šteti drugom vidu, budući da muzika do kasnih večernjih časova često smeta turistima koji su u Vrnjačku Banju došli radi sporta, rekreacije ili zdravstvenog turizma.

Sa druge strane ova situacija se rešava ograničenjem radnog vremena ugostiteljskih objekata, kao i izmeštanjem lokacija za održavanje manifestacija na periferiju grada, van zone centralnog banjskog šetališta. U Vrnjačkoj Banji se može sresti i problem devastiranja određenih lokacija na kojima se dešavaju kulturno-zabavne manifestacije, budući da one dovode veliki broj ljudi na fizički ograničen prostor. Nakon manifestacija obično se javlja potreba za pojačanim čišćenjem lokacije ili stručnih intervencija da bi se prostor vratio u prvobitno stanje i funkciju. Na veliki broj ovih pojava treba gledati kao na nešto što je neizbežno i prati određene turističke događaje i vidove turizma, ali, takođe, treba učiniti sve da bi se ovakvi negativni efekti turizma na okolinu, ako već u nekim slučajevima ne mogu biti sprečeni, maksimalno umanjili.

II SPORTSKI TURIZAM KAO SPECIFIČAN VID TURIZMA VRNJAČKE BANJE

1. SPORTSKI TURIZAM U VRNJAČKOJ BANJI

1.1. Definicija sportskog turizma

Pre nego što definišemo sportski turizam kao vid turizma, osvrnućemo se na definicije njegovih osnovnih činilaca: sporta i turizma.

Sport se može definisati kao „aktivnost orijentisana ka pobedi, definisana pravilima i vremenom, takmičarska i uklopljena u definisane objekte-igrališta“.¹⁵ Bavljenje sportom zahteva određene fizičke predispozicije, kondiciju, trening, korišćenje neophodne sportske opreme ili mašina, poznavanje pravila koja definišu određeni sport i njihovo poštovanje, a u slučajevima profesionalnog sporta, učesniku donosi određeni prihod.

Turizam, sa druge strane, je osnovna, a možda i najvažnija uslužna delatnost koja omogućava poslovne, zabavne, avanturističke, kulturne i druge odlaske van mesta u kome turista živi.

U tom smislu sportski turizam bi se mogao definisati kao „vid turizma kod koga se putovanje vrši radi pasivnog sportskog odmora kao što su posete sportskim muzejima i događajima ili aktivnog učešća u koje spadaju organizovani treninzi, turniri, kampovi ili pojedinačna rekreativna bavljenja sportom.“ Iz ovoga možemo izvući sledeću podelu sportskih turista na one kojima je sport osnova za odlazak na putovanje i onih kojima je sport dodatak, rekreacija, u toku turističkog odmora.¹⁶

U okviru sportskog turizma kao vida turizma mogu se izvršiti određene podele prema značaju koji turista pridaje sportu pri turističkom putovanju. Sportski turizam na ovome novou bi se mogao podeliti na:¹⁷

- Sport koji je dopuna osnovne ponude i bazira se na slobodnom izboru turista da li će ili neće otići na bazen ili neki drugi sportski objekat u toku boravka u turističkom mestu. Sa druge strane sportska ponuda jednog mesta može da bude presudna pri

¹⁵ B.W.Ritchie, D.Adair, Sport tourism – Interrelationships, impacts and issues, Channel View Publications,2009,str3

¹⁶ B.W.Ritchie, D.Adair, Sport tourism – Interrelationships, impacts and issues, Channel View Publications,2009,str8

¹⁷ M.Weed,C.Bull, Sport tourism-participants, policy and providers, Elsevier ltd, 2009, str 170

izboru turiste između dve destinacije. Ova sportska dopuna osnovnim kapacitetima hotela se vrlo često koristi u marketing strategijama kao ponuda koja treba da privuče veći broj gostiju.

- Sportski učesnici su grupa koja obično odlazi na sportske odmore. Ova grupa upražnjava odlaske u sportske muzeje i na sportske događaje kao pasivan vid turizma, ali i odlazi na planinarenja, rafting, vožnju biciklom, sportsko penjanje kao aktivno učešće u sportu koji destinacija nudi.
- Sportski turizam koji uključuje trening. Ova grupa turista dolazi ciljno u destinaciju da bi se bavila sportom. Obuhvata profesionalne sportiste, ali i ljude koji dolaze na obuku kod instruktora u toku odmora.
- Sportski događaji. Ova grupa sportskih turista je najprepoznatljivija grupa u okviru sportskog turizma. Oni dolaze na sportske događaje ili kao učesnici ili kao posmatrači, a medijski i ekonomski efekti su najveći, budući da su sportski događaji na nivou međunarodnih i državnih sportskih prvenstava.
- Sportski turizam na visokom nivou. U ovu grupu turista spadaju gosti golf klubova, prestižnih ski centara ili trka formule 1 koji za svoj novac dobijaju vrhunsku smeštajnu i ugostiteljsku uslugu u okviru sportskih aktivnosti. Ovaj vid sporta je u neku ruku i stvar prestiža i pokazivanja moći njegovog korisnika.

Danas je sve jasnije izražen zajednički interes, uticaj sporta i turizma kao industrije usled čega je kao posledica nastao sportski turizam koji je koncipiran razmatranjem sporta kao turističke atrakcije, odnosno isticanjem i definisanjem kvaliteta sporta koji zajedno predstavljaju jedinstven doprinos turizmu. Na razvoj sportskog turizma između ostalog uticali su i širi demografski profil učesnika u sportu, povećanje interesa ljudi u poboljšanje zdravlja, povećanje potražnje za aktivnim učestvovanjem u fizičkim aktivnostima za vreme odmora (aktivan odmor), rast interesovanja, ugleda i uloge koju igraju sport i sportski događaji u modernom društvu, kao i potencijal sportskih događaja koji se može iskoristiti u saradnji sa turizmom.

Određena sportska manifestacija uz pomoć sportskog turizma može da donese velike koristi u oblasti stanovništva, infrastrukture i ekonomije području u kome se manifestacija održava, te stoga nije iznenađujuće što se o sportskom turizmu u akademskim krugovima govori kao o efikasnom sredstvu za postizanje razvoja lokalne samouprave. Da bi određena sportska manifestacija postala zanimljiva sportskom turizmu ali i posetiocima, potrebno je da manifestacija bude atraktivna u određenom tržišnom segmentu, da poseduje visok kvalitet, da poseduje pravu cenu u zavisnosti kojoj kategoriji stanovništva je namenjena, da zadovoljava potrebe posetilaca (učesnika, gledalaca), da je integrisana (povezana) sa lokalnim turističkim znamenitostima i službama lokalne samouprave, ali i da je cela priča lepo upakovana i prezentovana na pravi način i u pravo vreme.

Kao jedan od glavnih izazova u budućnosti razvoja sportskog turizma kod nas, biće "stvaranje" bližih veza između organizatora sportskih manifestacija, turističkih radnika i lokalne samouprave, sa ciljem da budu bolje koordinisani kako bi obezbedili više ekonomske i društvene koristi na lokalnu ali i pružili zadovoljavajuću uslugu posetiocima sportske manifestacije.

Ono što može da nas raduje kad je u pitanju dalji razvoj sportskog turizma kod nas je primetan trend pojave sve većeg broja novih i što je najvažnije sve interesantnijih sportskih manifestacija koje nude zanimljive sadržaje kako gledaocima tako i učesnicima, od kojih se

opravdano očekuje da u bliskoj budućnosti postanu glavni pokretači razvoja sportskog turizma u Srbiji.

Iako je sportski turizam u Evropi i Svetu veoma razvijen i veoma popularan, kod nas je još uvek u fazi nastajanja i formiranja, mada kod nas postoje sportske manifestacije koje imaju "moć" da mobilišu veći broj posetilaca, očigledno je da se potencijal sportskog turizma ne koristi u dovoljnoj meri. Sportski turizam se u Srbiji i pored težnje da se prilagodi modernism svetskim trendovima i dalje, pre svega, vezuje za pripreme sportskih ekipa, sportske kampove, radničke i studentske sportske igre.

1.2. Sportski turizam kao vid turizma u Vrnjačkoj Banji

Vrnjačka Banja, kao turističko mesto koje ima sve receptivne i uslužne kapacitete za prijem i organizaciju najsloženijih priprema sportista i organizaciju sportskih manifestacija, bila je oduvek popularna destinacija za sportski turizam, pre svega domaćih ekipa, a u poslednjih dvadeset godina sve je veći broj stranih ekipa koje dolaze na pripreme i sportska takmičenja u ovo mesto.

U prvim godinama kada se uvideo porast interesovanja za ovaj vid turizma, nosioci su pre svega bili pojedinačni klubovi, koji su preko svojih veza iz matičnih saveza dovodili ekipe na pripreme i sama opština Vrnjačka Banja. Kako je postajala sve veća potreba za ozbiljnijim sportskim objektima i kako su oni vremenom građeni, pojavila se potreba da se formira organizacija koja bi tim objektima rukovodila, održavala ih i unapređivala. Tako je krajem sedamdesetih formirana opštinska ustanova Sportsko Društvo „Goč“ koje je objedinjavalo sve klubove na teritoriji opštine i gazdovalo kapitalnim sportskim objektima. Ovo društvo je postojalo sve do 1994 godine kada se fuzioniše sa Turističkim Savezom i formira se nova ustanova „Turističko-sportski centar“, koji u svom funkcionisanju objedinjuje i sportsku i turističku ponudu Vrnjačke Banje. Kao takav, „Turističko-sportski centar“ ili skraćeno „TSC“ posluje sve do početka 2008 godine, kada je Vrnjačka Banja dobila još jedan kapitalni sportski objekat – multifunkcionalnu sportsku halu, te je se ponovo ukazala potreba za formiranjem ustanove koja bi objedinjavala sve kapitalne sportske objekte u Vrnjačkoj Banji u jedinstvenu ponudu. Deobom „TSC“-a formirana je „Turistička Organizacija Vrnjačka Banja“ i organizacija koja danas upravlja svim većim sportskim objektima na teritoriji Vrnjačke Banje, Ustanova „Sportski Centar“.

Danas u lepezi korisnika sportskih usluga Vrnjačke Banje ima dosta domaćih i stranih klubova iz pojedinačnih i kolektivnih sportova koji dolaze na pripreme i koji su uglavnom višegodišnji korisnici usluga Vrnjačke Banje, sportskih kampova, pre svega u košarci, odbojci i fudbalu, sportskih turnira, pa radničkih i studentskih sportskih igara i pojedinačnih ligaških utakmica na državnom i međunarodnom nivou, ali je i sve veći broj državnih prvenstava u najrazličitijim sportovima, dok je poslednjih godina primetan porast i balkanskih i evropskih prvenstava kao oblika sportskih manifestacija koje zauzimaju najveći procenat modernog sportskog turizma.

1.3. Ustanova „Sportski Centar“ kao nosilac ponude sportskog turizma u Vrnjačkoj Banji

Ustanova „Sportski Centar“ je formirana 25. Oktobra 2007 godine i nosilac je najvećeg dela sportske ponude na teritoriji Vrnjačke Banje. Osnovana je sa ciljem da: obavlja poslove organizovanja fizičkog vežbanja, izgradnje i održavanja sportskih objekata, razvoja sportskih grana koje su od posebnog značaja za opštinu, promociju i podsticanje bavljenja sportom u svim segmentima stanovništva, a naročito dece, omladine i osoba sa invaliditetom, unapređenjem stručnog rada u oblasti sporta, unapređenjem zaštite zdravlja sportista, organizacijom sportskih manifestacija, kao i stvaranje uslova za razvoj vrhunskog sportskog stvaralaštva. Pod ingerencijama „Sportskog Centra“ se nalaze sportski objekti: Sportska hala „Vlade Divac“, Olimpijski bazen, SRC „Raj“, Stadion malih sportova „Kocka“ i ski staza na Goču. Pored ovoga „Sportski Centar“ ima i minibus od 15 mesta za prevoz sportskih ekipa. Formiranjem ove ustanove opština Vrnjačka Banja, kao njen osnivač, je još 2007 godine prepoznala neiskorišćen potencijal u oblasti sportskog turizma i na ovaj način pokušala da poboljša kvalitet ponude sportskog segmenta Vrnjačke Banje. Sa druge strane, lokalna samouprava se u poslednjih nekoliko godina javila i kao pokrovitelj velikog broja sportskih manifestacija koje su se održavale na objektima „Sportskog Centra“, državnog i međunarodnog nivoa i na taj način direktno ili indirektno uticala na promociju Vrnjačke Banje kao sportske destinacije.

Pored Ustanove „Sportski Centar“, kao nosioci sportske ponude na teritoriji opštine Vrnjačka Banja pojavljuju se još i pojedini hoteli, škole i privatni preduzetnici.

Na kraju, nikako ne treba zanemariti rad sportskih klubova i društava na sportskoj promociji Vrnjačke Banje. Naime, u kontaktu sa matičnim savezima oni su često neizbežna spona koja dovodi do korišćenja sportskih kapaciteta u mestu putem odigravanja redovnih prvenstvenih utakmica, dolazaka ekipa na pripreme i organizacije manifestacija i velikih međunarodnih turnira. Poznati i priznati sportisti i sportski radnici sa teritorije Vrnjačke Banje, o kojima je već bilo reči, u velikom broju slučajeva najbolja su garancija i veza između sportske ponude Vrnjačke Banje i tražnje od strane sportskih ekipa i saveza za istom.

2. SPORTSKA INFRASTRUKTURA U VRNJAČKOJ BANJI

Ono što je karakteristika Vrnjačke Banje, a tiče se sportskih objekata u njoj, je to da Vrnjačka Banja poseduje izuzetno razvijenu mrežu sportskih objekata u odnosu na broj stanovnika. Takođe, Vrnjačka Banja je kroz istoriju među prvim mestima u Srbiji dobijala neke od kapitalnih sportskih objekata, što je služilo razvoju sporta u samom mestu, a i razvoju sportskog turizma. Danas većinom kapitalnih sportskih objekata rukovodi opštinska ustanova „Sportski Centar“, o kojoj je već bilo reči. U narednom delu rada biće predstavljeni najznačajniji sportski objekti koji čine okosnicu sportskog turizma Vrnjačke Banje.

2.1. Sportska hala „Vlade Divac“

Vrnjačka Banja je decenijama čekala na izgradnju sportske hale. Nedostatak ovog sportskog objekta pojavljivao se kao objektivni problem u organizaciji velikih dvoranskih sportskih i zabavnih manifestacija i podizanja nivoa sportskog turizma na jedan viši nivo. Konačno, posle dugogodišnje izgradnje, 2008 godine sportska hala je svečano otvorena.

Sportska hala, koja od februara 2009 godine nosi ime našeg proslavljenog košarkaškog reprezentativca Vlade Divca, locirana je u neposrednoj blizini autobuske stanice, na ulaznom putu u Vrnjačku Banju. Nalazi se u podnožju brda Raj na kome se nalazi istoimeni kompleks fudbalskih terena.

Sportska hala „Vlade Divac“ je najnoviji, najsavremeniji, multifunkcionalni sportski objekat na teritoriji Vrnjačke Banje. Upravo ovaj objekat je Vrnjačkoj Banji omogućio organizaciju velikih sportskih takmičenja i utakmica i povećao medijsko učešće i prezentaciju Vrnjačke Banje u zemlji i Evropi.

Hala se sastoji od glavne sale koja je površine 1360 m², pokrivene takozvanim „plivajućim parketom“, specijalno namenjenim za sportske manifestacije, male sale za borilačke sportove površine 200 m², takođe pokrivene parketom, teretane površine 150 m² i ambulante. Pored ovoga hala ima četiri velike svlačionice za veliku salu i po dve male svlačionice za teretanu i malu salu. U aneksu hale se nalazi prostorija za press centar i svlačionice za sudije i delegate. U halu se ulazi na tri službena ulaza, za igrače, zvaničnike i osoblje. Kapacitet sportske hale je 1225 sedećih mesta sa mogućnošću postavljanja parterskih tribina kapaciteta 600 mesta. Cela hala se greje na gas, velika sala i tribinski deo putem gasnih IC grejača, a pomoćne prostorije putem gasnih kotlova, urađeni su ventilacioni i klimatizacioni sistem. Pored ovoga glavnu salu osvetljava 100 reflektora pojedinačne snage 1000 vati, a ceo objekat je pokriven wireless internet mrežom.

U sportskoj hali se nalazi profesionalna „Schelde“ sportska oprema za košarku, rukomet i odbojku, kao i osam „Butterfly“ profesionalnih stolova za stoni tenis sa opremom. Ono što je interesantno je da se u jednom delu sportske hale nalazi veštačka stena za sportsko penjanje, sport koji je vrlo popularan u Evropi, dok se kod nas uglavnom razvio u Beogradu i Vojvodini.

Sportska hala „Vlade Divac“ je tokom prethodne tri godine bila domaćin velikom broju sportskih ekipa iz zemlje i inostranstva koji su u Vrnjačku Banju dolazili na pripreme, kampova u odbojci, košarkaških i fudbalskih turnira, državnih prvenstava u plesu i borilačkim sportovima, te pojedinačnih sportskih utakmica u domaćim i međunarodnim ligama i kupovima. Vrhunac su bila Balkansko prvenstvo u stonom tenisu za juniore i Evropsko prvenstvo u rukometu za juniorke. Upravo na ove dve sportske manifestacije pokazan je pun potencijal za razvoj sportskog turizma u Vrnjačkoj Banji, kao i značaj sportske hale u tom razvoju.

Ono što je vrlo bitno napomenuti kod ovakvih tipova sportskih objekata je da, pored toga što je njihova izgradnja duga i prilično skupa, i njihovo održavanje stvara izuzetno visoke fiksne troškove pre svega električne energije, gasa i čišćenja, pa se smatra da su prilično nerentabilni sem u slučaju da se ne sufinansiraju od strane lokalne samouprave ili republike.

2.2. Olimpijski bazen

Olimpijski bazen predstavlja jedan od najznačajnijih sportskih objekata u Vrnjačkoj Banji tokom letnje sezone u poslednjih pedeset godina. Sagrađen je 1960 godine u sportsko-

rekreativnom kompleksu „ROOPS“ u mirnom delu Vrnjačke Banje zvanom „Borjak“ u neposrednoj blizini mineralnog izvora „Snežnik“.

U vreme kada je sagrađen, bio je drugi bazen olimpijskih dimenzija, 50x25 m, sa olimpijskom skakaonicom, u Srbiji. Pored olimpijskog bazena u kompleksu se nalazi smeštajni objekat sa restoranom i bungalovima raspoređenim na padini iznad bazena, u neposrednoj blizini borove šume kroz koju se od kompleksa pruža staza za šetnju.

Decenijama unazad ovaj objekat predstavlja veoma značajnu sportsko-rekreativnu ponudu u letnjoj sezoni kada dnevno primi i do 2000 kupača, od kojih je preko 70% turista, gostiju Vrnjačke Banje. Pored ovoga olimpijski bazen je bio mesto održavanja velikog broja plivačkih takmičenja, državnih prvenstava u skokovima u vodu, vaterpolo utakmica i priprema vaterpolo ekipa Partizana i reprezentacije Rusije, Nemačke, Rumunije i Jugoslavije. Najveća sportsko-zabavna manifestacija održana na olimpijskom bazenu su „Igre bez granica“, međunarodna manifestacija, održana 1990 godine u Vrnjačkoj Banji, a direktno je prenošena u pet zemalja učesnica manifestacije.

Bazen je poslednji put renoviran 2004 godine, kada je srušena skakaonica i smanjena najveća dubina sa 6 metara na 2,20 metara. Tada je sređena celokupna školjka bazena, ali ne i filtersko postrojenje. Danas olimpijski bazen, iako predstavlja vrlo bitnu ponudu tokom letnje sezone, zahteva temeljno i ozbiljno sređivanje, pre svega filterskog postrojenja, a nakon toga i celokupnog objekta i kruga oko bazena kako bi u budućnosti mogao da bude mesto organizovanja sportskih manifestacija na vodi.

2.3. Sportsko – rekreativni centar „Raj“

Sportsko – rekreativni centar „Raj“ predstavlja kompleks travnatih fudbalskih terena namenjenih za pripreme sportskih ekipa. Sagrađen je 1984 godine i nalazi se na istoimenom brdu Raj. Prvobitno je u sklopu ovog kompleksa, po nekim projektima trebala da se nalazi i sportska hala, zatvoreni bazen, otvoreni sportski tereni i hotel kapaciteta do 120 ležajeva, spojen toplim vezama sa sportskim terenima. Nažalost, zbog imovinsko-pravnih odnosa ovaj projekat nikada nije realizovan.

SRC „Raj“ se prostire na 6,5 hektara površine u kojima su obuhvaćena tri travnata fudbalska terena, tribinama, atletskom stazom, terenom za odbojku na pesku i dve svlačionice za sportiste. Ono što je karakteristično je da retko koje turističko mesto ima ovaj broj terena u okviru jednog kompleksa, pa je zbog toga predstavljao mesto letnjih i zimskih priprema velikog broja fudbalskih ekipa od Crvene Zvezde, Partizana, OFK Beograda do ekipa nižih rangova takmičenja. Ove terene je pred Svetsko prvenstvo u fudbalu u Italiji 1990 godine, za pripreme odabrala reprezentacija Kameruna.

Danas SRC „Raj“ predstavlja mesto za pripreme i održavanje kampova i turnira, pre svega mlađih kategorija, kao i mesto za održavanje nekih zabavnih manifestacija. Tokom poslednjih dvadeset godina u kompleks je malo ulagano, pa je neophodno celokupno sređivanje i fazno modernizovanje kompleksa da bi ispratio moderne trendove.

2.4. Stadion malih sportova „Kocka“

Stadion malih sportova „Kocka“ predstavlja najstariji namenski kompleks sportskih terena u Vrnjačkoj Banji. Sagrađen je pedesetih godina XX veka i nalazi se u blizini centra Vrnjačke Banje, neposredno preko puta stare autobuske stanice „Putnik“.

Sastoji se od dva betonska terena, jednog za fudbal, jednog za košarku, sa tribinama. U sklopu kompleksa se nalaze svlačionice i restoran. Ovi tereni su osvetljeni i pogodni su za organizaciju turnira u malom fudbalu, rukometu i košarci.

Danas su korisnici ovog objekta uglavnom učesnici radničko-sportskih i studentskih sportskih igara i rekreativci. Tokom zime 2009 godine na ovim terenima je bilo postavljeno montažno klizalište, što je predstavljalo značajno obogaćenje sportsko-rekreativne ponude Vrnjačke Banje u zimskom periodu.

2.5. Ski staza na planini Goč

Ski staza na planini Goč se nalazi na 15 kilometara od Vrnjačke Banje. Svečano je otvorena 1997 godine i sastoji se od ski lifta koji ima 36 vučnih sprava, sidara. Dužina staze je 470 metara, a visinska razlika do vrha do podnožija je 123 metra. Posebno je atraktivno noćno skijanje, pošto je staza osvetljena.

Ova ski staza je pre svega namenjena skijašima rekreativcima i početnicima i predstavlja dopunu zimske turističke ponude Vrnjačke Banje, kao i pokušaj oživljavanja Goča kao turističke destinacije i izletišta. Pored ski staze se nalazi skijašnica sa ski školom.

Posebno je interesantno to da se na dva kilometra od ski staze nalazi hotel „Beli Izvor“ sa terenima za male sportove – košarku, rukomet i fudbal koji su osvetljeni i trim stazom koja vodi kroz borovu šumu. Hotel je kapaciteta 100 ležajeva i trenutno je zatvoren.

Od ski staze postoje automobilski putevi prema Mitrovom Polju i Dobrim Vodama u Kraljevu, pa je ski staza dobro povezana sa ski stazom na Dobrim Vodama.

2.6. Teniski tereni

Prvi šljakasti teniski tereni napravljeni su u centralnom banjском parku 1990 godine. Kompleks se sastoji od dva osvetljena šljakasta teniska terena, a nakon toga je napravljen šljakasti teniski teren pored kompleksa SRC „Raj“.

Ova tri teniska terena omogućavaju održavanje manje zahtevnih teniskih turnira za mlađe kategorije.

Pored ovoga, na 5 kilometara od centra Vrnjačke Banje postoji sportski kompleks u privatnom vlasništvu koji obuhvata balon halu namenjenu za tenis i mali fudbal, kao i otvoreni šljakasti teniski teren i teren za mali fudbal sa veštačkom travom. Ovi kapaciteti su novi, kompleks je izrađen početkom 2011 godine.

2.7. Veštačka stena za sportsko penjanje

Možemo reći da je Vrnjačka Banja tokom svoje sportske istorije pratila trendove koji su se događali u okruženju i trudila se da vrlo brzo te trendove donese na teritoriju svoje opštine. O ovome govori i sportski objekat veštačke stene.

Veštačka stena je napravljena 2010 godine i nalazi se u centralnom banjском parku, pored teniskih terena. Ima tri strane visine 12,5 metara i dužine 5 metara. Veštačka stena je osvetljena i projektovana po standardima sa nagibima koji ispunjavaju uslove za održavanje državnih prvenstava i međunarodnih takmičenja u sportskom penjanju.

U vlasništvu je Planinarskog-smučarskog društva „Goč“ iz Vrnjačke Banje i predstavlja primer dobre saradnje između lokalne samouprave i sportskih društava, budući da je opština prepoznala atraktivnost ovog objekta i podržala ideju za njegovu izgradnju.

2.8. Sportski tereni u sastavu osnovnih i srednjih škola

Sportski tereni u sastavu osnovnih i srednjih škola koji se koriste i u svrhe organizovanog sportskog turizma su tereni OŠ „Popinski Borci“ i „Gimnazije“.

Kompleks sportskih terena OŠ „Popinski Borci“ se sastoji od fiskulturne sale i otvorenih betonskih terena za fudbal i košarku, kao i mini pič terena, ograđenog terena sa veštačkom travom za mali fudbal i košarku.

U sklopu „Gimnazije“ se nalazi fiskulturna sala i otvoreni betonski tereni za mali fudbal i košarku.

Otvoreni tereni i u OŠ „Popinski Borci“ i u „Gimnaziji“ su osvetljeni i jedan i drugi kompleks se uglavnom koristi za održavanje takmičenja radničkih i studentskih sportskih igara.

2.9. Sportski sadržaj u okviru hotela u Vrnjačkoj Banji

U okviru hotela u Vrnjačkoj Banji takođe postoji sportski sadržaj koji se po potrebi koristi prilikom organizacije sportskih manifestacija.

Ovde se pre svega misli na zatvoreni 25 metarski bazen u hotelu „Breza“, kao i na kuglanu i streljanu koje se nalaze u objektima HTP „Fontana“. Ovaj sportski sadržaj se, takođe, pre svega koristi pri organizaciji radničkih i studentskih sportskih igara.

2.10. Infrastruktura za bavljenje planinarstvom i ribolovom

Vrnjačka Banja, budući da se nalazi u podnožju planine Goč, prirodno ima uslove za bavljenje planinarstvom. Postoji obeležena planinarska staza „Duge“ kojom se od podnožja Vrnjačke Banje, od izvora mineralne vode Slatina, stiže na planinski vrh Krst na Goču. Staza je dužine 12 kilometara i sa svoga vrha omogućava uključenje na planinarske transferzale prema Željnu, Kopaoniku i Dobrim Vodama. Duž staze se nalaze četiri uređena odmorišta koja se sastoje od klupa i drvenih paviljona.

Pored ovoga, u Vrnjačkoj Banji se nalaze, takozvane pešačke staze – „Staze zdravlja“ namenjene pre svega rekreativcima koji uz šetnju mogu da se upoznaju sa lepotama Vrnjačke Banje. Staze se šire ciklično i u zavisnosti od kondicije moguće je izabrati i dužinu staze.

Vrnjačka Banja, budući da se nalazi u blizini reke Zapadne Morave, ima i uslove za bavljenje sportskim ribolovom. Lokacije na kojima je moguće bavljenje ovim sportom su Podunavačke Bare i deo Zapadne Morave kod restorana „Šaran“.

Pored svega prethodno navedenog, opština Vrnjačka Banja, njeno šire područje, poseduje još sportskih terena, ali oni nemaju učešće u sportskom turizmu i uglavnom se koriste od strane lokalnih klubova, pa samim tim je njihov značaj zanemarljiv za razvoj sportskog turizma, te o njima neće biti reči.

3. OSTVARENI REZULTATI U OBLASTI SPORTSKOG TURIZMA

Kako je već prethodno pomenuto, Vrnjačka Banja je u poslednje četiri godine stavila akcenat na razvoj sportskog turizma. Najznačajniji faktor koji je doprineo sve većem značaju sportskog turizma u turističkom prometu Vrnjačke Banje je sasvim sigurno izgradnja moderne multifunkcionalne sportske hale. Naravno, nikako ne treba izostaviti i uticaj lokalne samouprave, koja je prepoznala šansu za povećanje turističkog prometa Vrnjačke Banje upravo povećanjem učešća sportskog turizma u turističkom prometu. Način da se ostvari taj cilj je, pored izgradnje sportske hale, bio i formiranje ustanove koja je specijalizovana za održavanje i unapređenje sportskih objekata, organizaciju sportskih manifestacija i sportski turizam, „Sportski Centar“, krajem 2007 godine, o čemu je prethodno već bilo reči.

Pored izgrađene sportske hale, koja je sasvim sigurno trenutno najznačajniji sportski objekat u Vrnjačkoj Banji, u prethodne četiri godine ulagalo se i u obnavljanje i unapređenje već izgrađenih sportskih objekata koji imaju veliki značaj u sportskom turističkom prometu Vrnjačke Banje. Pre svega se ovde misli na uređenje olimpijskog bazena, kao najznačajnijeg sportskog objekta u Vrnjačkoj Banji tokom letnje sezone, ali i na sređivanje i drugih sportskih objekata. Kada se govori o investicijama u već postojeće sportske objekte, nikako ne treba smetnuti sa uma da su troškovi održavanja ovih objekata izuzetno visoki na godišnjem nivou, te da ti objekti uglavnom, izuzev sportske hale, imaju sezonski karakter pa usled toga u većini slučajeva nemogu da vrate uloženu investiciju u kraćem vremenskom periodu, dok u dužem dolazi do zastarevanja opreme i povećanja troškova održavanja, pa je samim tim učešće države i lokalne samouprave u njihovom finansiranju ne samo poželjno nego i obavezno.

Sa druge strane, odgovornim korišćenjem i održavanjem ovih objekata, posebno u turističkom mestu kakvo je Vrnjačka Banja, sa celokupnom infrastrukturuom, pored sportske infrastrukture, koja je neophodna za ozbiljno bavljenje sportskim turizmom, stvaraju se uslovi za dugoročno povećanje učešća sportskog turizma u turističkom prometu putem organizovanja sportskih manifestacija, priprema sportskih klubova, kampova, turnira, sportskih seminara, radničkih i studentskih igara i pojedinačnih utakmica u domaćim i međunarodnim ligama i kupovima, kao i za razvoj sporta na lokalnom nivou. Krajnji cilj je stvaranje dugoročne poslovne

veze sa sportskim savezima i klubovima da bi se na ime toga ostvarivala dugogodišnja uspešna saradnja, u čemu Vrnjačka Banja ima uspeha, budući da ima sportske korisnike koji se u nju vraćaju više od dve godine za redom.

Ono što se javlja kao nus proizvod sportskog turizma, pored povećanja turističkog prometa i broja noćenja, i jedan je od razloga koji opravdava investicije u sport i sportske objekte je promocija turističkog mesta i publicitet koji se stvara u medijima povodom organizacije sportskih manifestacija. Tako je i Vrnjačka Banja u prethodne četiri godine imala neuporedivo veći broj televizijskih prenosa sportskih dešavanja na televizijama sa nacionalnom pokrivenošću, a pre svih RTS, nego u prethodnih deset godina ukupno. Pored televizijskih prenosa primetno je i povećanje novinskih tekstova o sportskim dešavanjima u Vrnjačkoj Banji kako u dnevnim novinama, tako i u nedeljnim magazinima.

Što je još bitno napomenuti je i to da izgrađena sportska infrastruktura ne služi samo za održavanje sportskih manifestacija i razvoj sportskog turizma jednog mesta. Primer Vrnjačke Banje pokazuje da se sportski objekti vrlo često koriste i za održavanje zabavnih manifestacija i razvoj manifestacionog turizma jednog turističkog mesta, a samim tim se povećava i turistička potrošnja i promet. Tako su u sportskim objektima u Vrnjačkoj Banji održavani muzički festivali zabavne i narodne muzike koji su direktno prenošeni na televizijama Pink i S, kao i „Beer Fest“ koji se već dve godine zaredom održava na SRC „Raj“ i okupi oko 30 000 posetilaca.

Ono što nije dobro je to što se ne vodi zasebna statistika o broju noćenja koji godišnje ostvare sportisti u Vrnjačkoj Banji. To znači da ne postoji opipljivi kvantitativni pokazatelj povećanja ili smanjenja učešća sportskog turizma u turističkom prometu Vrnjačke Banje, nego se posmatra po broju održanih sportskih manifestacija godišnje. Ipak, hotelijeri i Turistička organizacija Vrnjačke Banje raspolažu sa nezvaničnom cifrom od oko 100 000 noćenja godišnje.

Kako je već prethodno navedeno, u prethodne četiri godine povećan je broj sportskih manifestacija u Vrnjačkoj Banji, a samim tim i turistički promet koji se ostvaruje od sportskog turizma. Velike sportske manifestacije međunarodnog karaktera podržala je i lokalna samouprava, a među najznačajnije se ubrajaju Evropsko prvenstvo u rukometu za juniorke koje je Vrnjačka Banja organizovala zajedno sa Nišem. Ovo prvenstvo se održavalo 15 dana 2009 godine u sportskoj hali, a Vrnjačka Banja je tada ugostila osam evropskih rukometnih reprezentacija i mnoštvo navijača. Sledeće veliko međunarodno takmičenje čiji je pokrovitelj bila lokalna samouprava, a održano je u Vrnjačkoj Banji 2009 godine je Balkansko stonotenisko prvenstvo za juniore i kadete. Prvenstvo se, takođe, održavalo u sportskoj hali, a učešće je uzelo osam zemalja balkanskog regiona. Iste godine održan je košarkaški turnir na kome je učešće uzela ekipa grčkog „Panatenaikosa“, tada zvaničnog prvaka Evrope u košarci, koja je bila tada u Vrnjačkoj Banji na kratkim pripremama. Naredne, 2010 godine opština Vrnjačka Banja je bila pokrovitelj biciklističke trke „Kroz Srbiju“ kada je u Vrnjačkoj Banji boravilo preko 380 biciklista iz celoga sveta. Iste godine je održano i stonotenisko prvenstvo za juniore „Srbija Open 2010“ na kome je učešće uzelo deset reprezentacija iz cele Evrope. Ovo takmičenje je održano i naredne, 2011 godine, trajalo je četiri dana, a učešće je uzelo osam reprezentacija iz cele Evrope.

Sa druge strane, ostvarena je saradnja sa pojedinačnim sportskim savezima, tako da je Vrnjačka Banja bila domaćin velikog broja državnih prvenstava iz različitih sportova, kao i priprema domaće i stranih reprezentacija u prethodne četiri godine.

Tokom 2009 godine u sportskoj hali je održano državno prvenstvo u stonom tenisu za seniore, kada je napravljena i dugoročna saradnja sa Stonoteniskim Savezom Srbije i Vrnjačka Banja postala baza za stonoteniska takmičenja u regionu Niš. Takođe, u sportskoj hali je održano državno prvenstvo u boksu za seniore. Sledeće godine održano je državno prvenstvo u karateu „Vrnjačka Banja Open“. Vrnjačka Banja je bila domaćin državnih prvenstava i u nekim manje poznatim, ali vrlo atraktivnim sportovima. Tako je u saradnji sa Orijentiring Savezom Srbije i PSD „Goč“ tokom 2008 i 2009 godine održano državno prvenstvo u orijentiringu, a tokom 2011 godine u saradnji sa Penjačkim Savezom Srbije i državno prvenstvo u sportskom penjanju. U Vrnjačkoj Banji su u 2011 godini održana dva državna prvenstva u streličarstvu u saradnji sa Streličarskim Savezom Srbije i streličarskim klubom „Munja“ iz Vrnjačke Banje, jedno u zatvorenom u sportskoj hali, a drugo na otvorenom na SRC „Raj“.

U saradnji sa Rukometnim Savezom Srbije na petnaestodnevnom pripremama u Vrnjačkoj Banji je bila ženska juniorska i seniorska reprezentacija Srbije, pred Evropsko prvenstvo u Makedoniji 2009 godine. Tom prilikom su odigrane dve prijateljske utakmice sa reprezentacijom Rumunije, tadašnjim vicešampionom Sveta, od kojih je jedna direktno prenošena na RTS 2. Takođe, tokom 2010 godine na sedmodnevnom pripremama u sportskoj hali je bila i muška seniorska rukometna reprezentacija pred odlučujuću utakmicu baraža za odlazak na Svetsko prvenstvo 2011 u Švedskoj. Iste godine na pripremama u sportskoj hali je bila i reprezentacija Srbije u ritmičkoj gimnastici. U saradnji sa Stonoteniskim Savezom Srbije je 2009 godine u sportskoj hali održan seniorski meč Evropske lige između Srbije i Mađarske. Između ostalog, na pripremama u Vrnjačkoj Banji tokom 2008 i 2009 godine su bile i rukometne muške reprezentacije Švajcarske i Velike Britanije.

Veliki broj naših najpoznatijih sportskih klubova u poslednjih nekoliko godina redovni su gosti Vrnjačke Banje i sportske hale na zimskim i letnjim pripremama. Tako su u Vrnjačkoj Banji poslednjih godina na pripremama bile seniorske muške rukometne ekipe Partizana, Crvene Zvezde, Crvenke, Obilića, Sindelića, ali i skopskog Metalurga. Pored ovoga, nakon otvaranja sportske hale 2008 godine, ženski rukometni klub ORK „Vrnjačka Banja“ je postao seniorski prvak države u sezoni 2008/2009, pa je pored prvoligaških utakmica, od kojih su neke direktno prenošene iz sportske hale, odigravao i utakmice rukometnog EHF Evropskog Kupa. Tom prilikom su gosti Vrnjačke Banje bile ekipe iz Italije, Rumunije, Nemačke, Španije, Ukraine i drugih evropskih zemalja. Kraljevačka seniorska odbojkaška ekipa „Ribnice“, s obzirom da sportska hala u Vrnjačkoj Banji ispunjava međunarodne standarde, je tokom 2009 i 2010 godine igrala međunarodne utakmice odbojkaškog CEV Kupa u njoj. Tada su gosti Vrnjačke Banje bile ekipe iz Rumunije, Španije i Nemačke. Pored sportske hale i na drugim sportskim objektima su se održavale sportske manifestacije. Na olimpijskom bazenu je 2009 godine održan Final Four II Srpske lige u vaterpolu, a na SRC „Raj“ se održava turnir u fudbalu za mlađe kategorije koji okupi za četiri dana i do 1200 dece iz svih zemalja regiona.

Što se tiče sportskih kampova, već nekoliko godina na terenima stadiona malih sportova „Kocka“ se održava košarkaški kamp „Play“, koji za mesec dana poseti preko 200 dece iz cele Srbije. U sportskoj hali se već dve godine organizuje odbojkaški kamp Dejana Brđovića koji okupi i do 150 dece iz cele Srbije, takođe, u sportskoj hali je tokom 2010 godine organizovan višemesečni međunarodni košarkaški kamp koji je pohađalo 20 igrača iz celog sveta. Od manje

zastupljenih, ali atraktivnih sportova, u Vrnjačkoj Banji su tokom 2010 godine organizovani streličarski kamp na SRC „Raj“ i penjački kamp na veštačkoj steni.

Takođe, Vrnjačka Banja je već godinama domaćin takmičenjima radničko-sportskih igara Elektroprivrede Srbije, Železnice, Srbija šuma, Sindikata rudara, Sindikata prosvetnih radnika, Telekom Srbije i drugih organizacija.

Pored sportskih događaja, u prethodne četiri godine radilo je se i na unapređenju strateške saradnje između hotelijera Vrnjačke Banje i „Sportskog Centra“ kao nosioca sportske ponude u Vrnjačkoj Banji i zajedničkog nastupa prema korisnicima radi dobijanja najpovoljnijih uslova. U prethodne dve godine radilo se i na uređenju formalno-pravnih odnosa na sportskim objektima i bez kojih nije moguće ostvariti značajniju saradnju sa Ministarstvom omladine i sporta, kao ni sa Ministarstvom ekonomije i regionalnog razvoja ili Ministarstvom za NIP. Upravo je ovo veza koja nije dovoljno iskorišćena, a veoma je značajna za razvoj sportskog turizma Vrnjačke Banje kroz unapređenje sportske infrastrukture. Ipak, taj nedostatak je uočen i postoje aktivnosti čiji rezultat treba da bude ispunjavanje uslova za povećanje saradnje sa resornim i svim drugim ministarstvima.

U svakom slučaju, Vrnjačka Banja je poslednjih godina pokazala veliki napredak u razvoju sportskog turizma, na šta je najviše uticala izgradnja sportske hale. Evidentno je da se danas u Vrnjačkoj Banji održava više sportskih manifestacija nego u prethodne dve decenije i da se veliki broj tih manifestacija direktnim prenosima ili indirektno, putem snimka ili novina plasira u medije, što je i veoma značajna propaganda za Vrnjačku Banju kao turističku destinaciju. Naime, konačan cilj je konstantno dugoročno povećanje učešća sportskog turizma u turističkom prometu putem zadržavanja korisnika sportskih objekata i nalaženja načina da se oni iz godine u godinu ponovo vraćaju u Vrnjačku Banju. To je odnos koji mora da se stvara godinama i održava putem visokog nivoa usluge i zadovoljenja različitih potreba pojedinačnih korisnika sportskih objekata i sportskog sadržaja.

4. ZNAČAJ SPORTSKOG TURIZMA ZA RAZVOJ VRNJAČKE BANJE

4.1. Značaj sportskog turizma

Značaj sportskog turizma u svetskim okvirima se može meriti kroz šest specifičnih merila koja karakterišu širi značaj sporta: merilo socijalne vrednosti, međuljudska vrednosna komponenta, socijalno-saznajna komponenta, zdravstvena komponenta, marketing komponenta i ekonomska komponenta.¹⁸

Socijalna komponenta je teško merljiva. Zasniva se na subjektivnom doživljaju pojedinca ili grupe kvalitetom sportske usluge u destinaciji. Da bi kvalitet bio bolji poželjno je da destinacija ima razvijenu mrežu sportskih objekata i raznovrsnih sportskih klubova i radnika kao stručnih pružaoca usluge.

Značaj sportskog turizma je u međuljudskim odnosima, budući da je za bavljenje sportom vrlo često potrebno sarađivati sa drugim ljudima. U svakom slučaju veći značaj dobijaju

¹⁸ B.W.Ritchie, D.Adair, Sport tourism-Interrelationships, impacts and issues, Channel View Publications, 2009, str 285

destinacije gde su stvoreni uslovi za aktivno bavljenje sportom, a domicilno stanovništvo ima iskustva sa sportistima.

Socijalno-saznajna komponenta se bazira na razvoju menadžera u sportu i njihovo učenje tokom organizacije sportskih događaja što svakako daje na kvalitetu usluge imajući u vidu raznovrsnost sportova i sportskih aktivnosti danas.

Zdravstvena komponenta je sama po sebi značajna. Bavljenje sportom doprinosi boljem zdravstvenom stanju pojedinca, ali takođe je neophodno imati i stručno zdravstveno osoblje koje može da vrši provere i stručno vodi sportiste tokom sportskih aktivnosti.

Marketinška komponenta je značajna kod sportskih događaja kada se medijski promoviše destinacija i sportska infrastruktura gde se događaj održava.

Ekonomska komponenta je možda i najinteresantnija. Sa jedne strane, neophodna su ulaganja u sportske objekte, njihovo održavanje, organizaciju takmičenja i sportskih aktivnosti, a sa druge strane ta ulaganja su kasnije pokretač iskorišćenja smeštajnih, uslužnih, sportskih mogućnosti kroz organizaciju sportskih događaja. Takođe, postoji i ekonomski merljiva marketinška korist.

4.2. Značaj sportskog turizma za razvoj Vrnjačke Banje

Vrnjačka Banja po prostranstvu i broju stanovnika spada u red manjih opština Srbije, ali u oblasti sporta i fizičke kulture zauzima zapaženo mesto. Na njenoj teritoriji u 17 sportskih disciplina egzistira preko 30 klubova, koji se takmiče od najnižih liga pa sve do superligaških takmičenja. Najviše je fudbalskih klubova, pa onda košarkaških, rukometnih, odbojkaških, plivački vaterpolo, bokerskih, stonoteniskih, šahovskih, planinarsko-smučarskih, aikido, tekvondo, džudo i karate klubova, streljački i streličarski, šahovski i bodi-bilding klubova, kao i automobilski i bridž klub.

Ovakav broj raznovrsnih sportskih klubova je Vrnjačkoj Banji, pored njenih prirodnih karakteristika, smeštajnih i ugostiteljskih kapaciteta, infrastrukture, doprineo u razvoju sportskog turizma i izgradnji sportskih objekata. Naime, Vrnjačku Banju su oduvek posećivali poznati sportisti i sportski radnici i bili u njoj dragi gosti, pa su samim tim popularizovali sport na njenoj teritoriji i bili inicijatori formiranja velikog broja sportskih klubova, kao i izgradnje sportskih objekata. Sve ovo je kasnije otvorilo Vrnjačkoj Banji vrata za organizaciju velikog broja sportskih manifestacija koje su se realizovale preko njenih sportskih klubova i organizacija koje su bile nosioci sportskog turizma na nivou lokalne samouprave i same lokalne samouprave.

Sasvim je sigurno da sportski turizam nije zastupljen po posetama i broju noćenja u Vrnjačkoj Banji kao što je zdravstveni turizam, budući da je Vrnjačka Banja lečilište, ali je tokom godina sa pozicija rekreativnog turizma, budući da su sportski objekti ranije prevashodno građeni u sklopu smeštajnih objekata najviše radi rekreacije posetilaca, prerastao u vid turizma koji postaje sve značajniji u turističkom prometu Vrnjačke Banje, pa se samim tim i sportski objekti grade namenski u cilju razvoja sportskog turizma, a postojeći se adaptiraju da bi ispratili moderne trendove.

Prvi sportski kompleks koji je građen namenski za potrebe sportskog turizma je SRC „Raj“, namenjen prevashodno pripremama fudbalera i za organizaciju kampova. Ovaj objekat je

sagrađen početkom osamdesetih godina XX veka i dokaz je da je već u tom periodu sportski turizam sve više dobijao na značaju. Konačna potvrda značaja sportskog turizma za razvoj Vrnjačke Banje je i novoizgrađena multifunkcionalna sportska hala sa kojom, kako je već prethodno navedeno, Vrnjačka Banja postaje mesto koje se ozbiljno kotira u vidu sportskog turizma. Ovo potvrđuju i prethodno izneti podatci o posetama reprezentacija i sportskih klubova koji su u Vrnjačku Banju dolazili na pripreme od otvaranja sportske hale, 2008 godine, do danas. Kada posmatramo sportske manifestacije, a to je sasvim sigurno najznačajniji segment modernog sportskog turizma, takođe, početkom osamdesetih godina XX veka Vrnjačka Banja postaje domaćin sve većem broju ovakvih sportskih priredbi, od međunarodne moto revije održane 1982 godine, sve do Evropskog prvenstva u rukometu, 2009 godine. Tokom poslednjih dvadeset godina broj ovih manifestacija je u stalnom porastu, pre svega zahvaljujući kontaktima sportskih klubova Vrnjačke Banje sa matičnim sportskim savezima, organizacijama koje su nosioci sportskog turizma na teritoriji Vrnjačke Banje i njihovom organizacionom iskustvu, lokalnoj samoupravi koja se često nalazi kao pokrovitelj ovih manifestacija i izgrađenoj sportskoj infrastrukturi koja je impozantna u odnosu na broj stanovnika.

Ono što je karakteristično za dolaske i noćenja sportskih ekipa i manifestacija je da one traju, ako su veće i značajnije, od 4 do 10 dana, što je daleko iznad proseka broja noćenja u Vrnjačkoj Banji danas, koji iznosi oko 3,7 dana. Ovo nam govori da sportski turizam povećava prosek broja noćenja, a zadovoljni sportski klubovi i organizatori sportskih manifestacija su najčešće i višegodišnji korisnici sportskih usluga Vrnjačke Banje.

Ono što je, takođe, značajno, a propratni je efekat sportskih manifestacija i sportskih priprema poznatih klubova, je i medijska pažnja koju oni izazivaju. I na ovaj način je Vrnjačka Banja vrlo često u medijskoj žiži, putem televizijskih, štampanih i internet medija.

4.2.1. Veza i značaj sportskog i zdravstvenog turizma u Vrnjačkoj Banji

Sve ovo daje izuzetan značaj sportskom turizmu kao vidu turizma koji je u značajnom porastu u Vrnjačkoj Banji. Ipak, nikako ne treba zaboraviti da je Vrnjačka Banja pre svega bazirana na zdravstveni turizam zbog svojih prirodnih karakteristika, zdravstveni turizam u odnosu na sportski nema izraženi sezonski karakter, nego se turistički promet ostvaruje tokom cele godine. Zdravstveni turizam ima nešto veći prosečan broj dana boravka posetilaca u odnosu na sportski i ova dva vida turizma su u samom vrhu turističkog prometa Vrnjačke Banje po prosečnoj dužini boravka.

Veza između ova dva vida turizma se ostvaruje upravo u segmentu sportske medicine, koja je u Vrnjačkoj Banji kao zdravstvenom centru izuzetno razvijena. Doprinos sportske medicine razvoju sporta i sportske rekreacije sastoji se u racionalnom korišćenju fizičkih vežbi za harmoničan razvoj, jačanje zdravlja povećanjem odbrambenih sposobnosti organizma i povećanjem radnih sposobnosti čoveka uz maksimalan zdravstveni efekat.

Povrede sportista na vežbama, treninzima, a naročito takmičenjima, danas već sa pravom nose naziv sportske povrede, iako se identične i slične traume dešavaju i pod drugim okolnostima u svakodnevnom životnim prilikama. Međutim, za sportiste je karakteristično, s obzirom na relativno kratak vek pune takmičarske aktivnosti, da se pred lekara u lečenju

sportskih povreda, oštrije nego obično, postavlja se zadatak da osposobi povređenog sportistu potpuno i po mogućstvu što brže.

U Specijalnoj bolnici „Merkur“ za to postoje izvanredni uslovi i oprema u okviru službe fizikalne medicine i rehabilitacije, koja primenjuje najsavremenije metode hidroterapije, kineziterapije, elektroterapije, mehanoterapije (masaže), akupunkture i drugo kao i sportska dijetetika, koja je bitan elemenat za brz oporavak sportista.

To je upravo ono što još više daje na značaju sportskom turizmu Vrnjačke Banje, budući da sportisti pored dobrih trenažnih uslova koje mogu da dobiju u Vrnjačkoj Banji, dobijaju i odlične zdravstvene uslove za rehabilitaciju i oporavak u slučaju povreda, što retko koje mesto koje ima razvijen sportski turizam kod nas može da pruži.

III ULOGA SPORTSKOG TURIZMA U BUDUĆEM RAZVOJU VRNJAČKE BANJE

1. OČEKIVANI PRAVCI RAZVOJA VRNJAČKE BANJE

Vizija razvoja opštine Vrnjačka Banja bazira se na analizi postojeće situacije i na postojećim resursima opštine koji su već bili predmet ovog rada. Na osnovu vizije definisani su strateški ciljevi, strateški prioriteti i mere razvoja opštine.

1.1. Vizija razvoja Vrnjačke Banje

Vizija Vrnjačke Banje je da to bude ekonomski razvijena opština, integrisana u globalne tokove, atraktivna za život i rad, koju karakteriše fleksibilno tržište rada, konkurentni ljudski resursi i bogat turistički identitet, a sve u skladu sa principima održivog turizma i zaštite čovekove okoline.

1.2. Ciljevi

Da bi se ostvarila vizija potrebno je dostići određene strateške ciljeve. Najvažniji strateški ciljevi u razvoju Vrnjačke Banje bili bi:

- Povećanje zaposlenosti čiji bi indikator bio broj radnih mesta
- Poboljšanje ekonomske infrastrukture opštine čiji bi indikator bio lični dohodak
- Stvaranje povoljnih uslova za razvoj preduzetništva i konkurentnosti u opštini čiji bi indikatori bili obim investicija i devizni turistički priliv

Oslonac razvoja opštine čine razvoj ljudskih resursa, razvoj malih i srednjih preduzeća, razvoj infrastrukture, razvoj turizma, kao i ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede.

Način ostvarenja vizije bi se realizovao putem optimalno iskorišćenih prirodnih resursa opštine, povezivanja tradicionalnih sektora sa modernim tendencijama, podržavanjem inovacija i informacionih tehnologija, podržavanjem razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva, urbanim planiranjem i zaštitom čovekove okoline, uspostavljanjem međuopštinskih i regionalnih partnerstava, pružanjem podrške razvoju industrije zdrave hrane i pića i turističke ponude zasnovane na tradiciji i prirodnim resursima.

Na razvoj Vrnjačke Banje imaće uticaj više različitih faktora: entuzijazam i preduzetništvo lokalnog stanovništva, regionalna tražnja i opšti privredni okvir u regiji i državi, jačanje kapaciteta lokalne administracije i institucija društvenog standarda. Sve navedene aktivnosti trebaju da služe svrsi ostvarenja sledećih strateških ciljeva:

- Korišćenje unutrašnjih potencijala opštine
- Unapređenje okvirnih uslova za privredni razvoj
- Unapređenje ljudskih resursa

Realizacijom ovih ciljeva obezbedilo bi se usklađivanje banjskih kapaciteta sa pratećim komplementarnim sadržajima, izbalansiran razvoj banjsko-lečilišnog i sportsko-rekreativnog turizma sa ostalim vidovima turizma, rešavanje infrastrukturnih neusklađenosti.

1.3. Strategije razvoja

Strateški prioriteti razvoja opštine Vrnjačka Banja su:

- Konkurentna izvozno orijentisana privreda zasnovana na inovacijama i razvijenim brendovima
- Restruktuiranje i diverzifikacija poljoprivredne proizvodnje sa širokom tendencijom povećanja prerađivačkih kapaciteta, kao i razvijena ruralna sredina privlačna za život
- Razvoj infrastrukturnih sistema i urbanog planiranja za podršku ekonomskom razvoju uz zaštitu i unapređenje životne sredine
- Promocija razvoja turizma u Vrnjačkoj Banji zasnovanog na konceptu održivosti, a u skladu sa međunarodnim standardima kvaliteta
- Povećanje zaposlenosti i razvoj ljudskih resursa uz uvođenje principa doživotnog učenja.

Pravce razvoja opštine Vrnjačka Banja definišu strateški dokumenti usvojeni od strane Skupštine opštine pod nazivom „Program razvoja opštine Vrnjačka Banja 2005-2015“ izrađen od strane Republičkog zavoda za razvoj i „Generalni urbanistički plan Vrnjačke Banje 2005-2021“.

Ono što je od posebnog značaja za ovaj rad su pravci razvoja turizma Vrnjačke Banje, s obzirom na to da je sportski turizam jedan od vidova turizma koji čine turističku ponudu Vrnjačke Banje. Uzimajući u obzir turističke potencijale i osnovne tendencije u međunarodnim turističkim tokovima Vrnjačka Banja ima sve preduslove za razvoj sledećih vidova turizma:

- Zdravstveno rekreativni turizam
- Lovni turizam
- Tranzitni turizam
- Sportsko-rekreativni turizam
- Kongresno-kulturno-manifestacioni turizam

- Ruralni, etno turizam
- Izletničko – boravišni turizam

Specifični ciljevi koji se moraju realizovati da bi se uspješno razvili definisani vidovi turizma su razvoj turizma kao industrijske grane, uključivanje turističkog potencijala opštine u promociju šire regije kao jedinstvene turističke celine, unapređenje kvaliteta usluga u skladu sa međunarodnim standardima.

Rezultati ostvarenja ovih ciljeva mogli bi se definisati putem godišnjeg porasta turista, povećanog deviznog priliva, povećanju učešća dohotka od turizma u ukupnom dohotku opštine, broj novih radnih mesta u sektoru turizma, broj novih turističkih atrakcija, investicije u izgradnju smještajnih kapaciteta, povećanje broja stranih posetilaca i noćenja, povećanje prosečnog zadržavanja i prosečne potrošnje turista.

1.4. Aktivnosti

Aktivnosti koje dovode do uspešnog ostvarenja definisanih ciljeva su aktivnosti na unapređenje turističkog prometa u skladu sa domaćim i međunarodnim trendovima, unapređenje turističkog prometa putem usklađivanja postojećih kapaciteta i infrastrukture sa potrebama turista, usklađivanje sportsko – rekreativnog sadržaja, obezbeđenje komplemetarnosti i integrisanost kulturnih, sportskih i turističkih ponuda, profilizacija Vrnjačke Banje kao elitnog turističkog mesta, organizacija najmanje jedne manifestacije koja u sezoni može da za dan privuče najmanje 50 000 posetilaca, modernizacija i rekonstrukcija postojećih hotelskih kapaciteta, podizanje i širenje asortimana usluga u samim objektima, jačanje smještaja u seoskim sredinama i u ekskluzivnim banjanskim vilama, proširenje sadržaja za vanpansionsku potrošnju, izlazak na reku i veće korišćenje planina u okruženju, uključivanje Vrnjačke Banje u turističke tokove sub regije Kopaonik-Željina za integrisan razvoj zimskog sportsko-rekreativnog turizma, izlazak na Zapadnu Moravu i planinu Goč, zaustavljanje urbanizacije užeg gradskog jezgra, proširenje zelenih površina, opremanje opštine saobraćajnom i turističkom signalizacijom.

2. OCENA UREĐENOSTI PROSTORA I KVALITETA ŽIVOTNE SREDINE U VRNJAČKOJ BANJI

2.1. Korišćenje i organizacija prostora u turizmu

Prostor je jedinstvena, nedeljiva celina fizičkih uslova, prirodnih i stvorenih resursa i vrednosti. Prostor jeste sistem. Kako u prostoru koegzistiraju različiti podsistemi (prirodni, ekonomski, tehnički, infrastrukturni, socijalni, politički i drugi), to ni jedan od tih sistema ne može da egzistira i razvija se sam, nezavisno od ostalih i izvan konkretnog prostora.¹⁹

¹⁹ Maksim-Mičić, M. „Turizam i prostor“, Singidunum, 2007, str.49

U današnjem turizmu javlja se problem ograničenog prostora i samim tim se javlja i neophodnost kontrole njegovog korišćenja i organizacije resursa koje određeni prostor poseduje.

Kada se govori o korišćenju prostora razlikujemo:

- Stvarni način korišćenja prostora
- Planiran način korišćenja, ili namena prostora

Opšta namena prostora, kada je reč o urbanim naseljima obuhvata:

- Stanovanje (prostor na kome se zadovoljava spektar osnovnih individualnih i dela zajedničkih potreba, kao i osnovne potrebe za komunalnom infrastrukturom, osnovnim obrazovanjem i drugo)
- Saobraćaj (ovo je prostor koji se koristi za vezu naselja unutar svojih jedinica, kao i vezu sa okruženjem. Saobraćaj može biti drumski, vodeni, vazdušni i železnički. U ovu grupu spada i infrastrukturna mreža vode, struje, telefona, gasa i kanalizacije koja se smešta podzemno ili nadzemno u prostor oko putnog pravca)
- Industrijske i radne zone, kompleksi i lokacije
- Centri
- Zelenilo i rekreacija²⁰

Ono na čemu ćemo staviti akcenat u ovom poglavlju je trenutno stanje prostora i životne sredine u Vrnjačkoj Banji.

2.2. Ocena uređenosti prostora u Vrnjačkoj Banji

Prema popisu iz 2002. godine, u 14 naselja opštine Vrnjačka Banja žive 26 492 stanovnika, od toga 12 827 muških i 13 665 ženskih. Gustina naseljenosti iznosi 111 stanovnika po kvadratnom kilometru i po tome je Vrnjačka opština prosečno naseljeno područje u Republici. U samoj Vrnjačkoj Banji prostor je podeljen na centralni deo ili jezgro gde se nalaze smeštajni, ugostiteljski, lečilišni, zabavni i poslovni kapaciteti i mali deo prostora namenjen za stanovanje, stambeni deo koji se od centra ciklično pruža prema obližnjim brdima, gde se ujedno nalaze i obrazovne ustanove i industrijsku zonu koja se pruža levo i desno od izlaznog puta iz Vrnjačke Banje i magistralnog puta Kraljevo – Kruševac. U centralnom delu Vrnjačke Banje se nalazi velika zelena površina – centralni banjski park, a u njemu i po obodima nalaze se tereni i objekti za rekreaciju.

Dolinom Zapadne Morave, na oko kilometar udaljenosti od njene desne obale i oko tri kilometra od Banje, kroz opštinu prolazi magistralni put M-5, koji Banju povezuje sa Kraljevom, Ibarskom magistralom, Čačkom i zapadom Srbije, zatim sa Kruševcom i dalje sa jugom i jugoistokom Srbije. Ovaj put se kod Pojata spaja sa auto-putem Beograd-Niš, tj. Koridorom 10, pa tako Vrnjačka Banja ima vezu sa severom i jugom Evrope. Preko teritorije opštine prolaze i tri regionalna puta: R-224, koji Banju preko Goča povezuje sa Kraljevom, R-222, koji Banju povezuje sa Aleksandrovcom i Kopaonikom i R-225, koji Banju, takođe preko Goča, povezuje sa Kraljevom.

²⁰ Maksim-Mičić, M. „Turizam i prostor“, Singidunum, 2007, str.56

Železnički saobraćaj odvija se jednokolosečnom prugom Stalać-Kraljevo-Požega i Banju povezuje sa panevropskim koridorom 10, Beograd-Niš-Skoplje-Solun i magistralnom prugom Beograd-Požega-Bar. Pruga je širokog koloseka i nije elektrifikovana.

Procenat elektrifikacije u opštini je sto posto, što znači da je u svim naseljima u vrnjačkoj opštini u potpunosti dostupna električna energija.

Tokom 2005 godine izvedena je glavna gasovodna mreža, a početkom 2006 do 2010 godine započeta je i završena izgradnja razvodne mreže. Veliki broj hotela, ustanova, uslužnih objekata, kao i sportskih i privatnih objekata je priključen na gasovodnu mrežu.

Pošta u Vrnjačkoj Banji, pored svoje osnovne funkcije primanja i distribucije pisama i pošiljki, obavlja sve poslove za Telekom, Telenor, internet usluga, prodaju halo-kartica, prijem i uručjenja EMS i DHL pošiljki.

Vrnjačka Banja se snabdeva vodom sa četiri izvorišta. Dva se nalaze na planini Goč, dok su dva u blizini Zapadne Morave. Na vodovodnoj trasi izgrađeni su objekti za filtriranje tipa sporih pešćanih filtera.

Da bi se rešio problem nestašice pijaće vode u letnjim mesecima, 2006 godine je završena izgradnja akumulacionog jezera Selište, na planini Goč, koje rešava problem nestašice vode u toku turističke sezone, u toku najveće potrošnje, od juna do septembra.

Područje Vrnjačke Banje bogato je vodenim resursima. Razvijenu hidrografsku mrežu čini veliki broj reka i potoka. Kroz centar Vrnjačke Banje protiču dve reke: Vrnjačka reka i Lipovačka reka, koje se ulivaju u Zapadnu Moravu. Goč je, takođe, planina bogata vodenim potencijalom i na samoj planini postoji oko 140 izvora pijaće vode.

Vrnjačka Banja danas ima šest izvora mineralnih voda koje su relevantne za lečenje i primenu balneoloških procedura: Toplu Vodu, Snežnik, Slatinu, Jezero, Beli Izvor i Borjak. Topla Voda je kiselo-vruća, temperature 36,5°C, a ostale vode su hladne, različitih temperatura.

Najstariji izvor je izvor Tople vode koja se upotrebljavala još za vreme Rimskog Carstva, od I do IV veka N.E., što je dokazano arheološkim nalazištima iz 1924 godine. U novije vreme za Topli izvor se zna od 1834 godine, kada ga je opisao baron Herder u svom putopisu po Srbiji.

Postojanje dva hladna mineralna izvora, Snežnik i Slatina, utvrdila je 1896 godine državna komisija. Prvi je temperature 14,2°C i nalazi se nekoliko stotina metara od izvora Tople Vode, uz Vrnjačku reku, a drugi temperature 12,5°C, koji je otkriven u potoku Slatina. Snežnik počinje da se upotrebljava 1917 godine, a Slatina 1937 godine. Ostala tri izvora su novijeg datuma: Jezero je otkriveno 1979 godine, Beli Izvor 1992 godine, a Borjak 1993 godine na mestu gde je na mestu uz reku iznad Snežnika već izlazila mineralna voda.

Sve prethodno navedene mineralne vode se koriste prevashodno u svrhe zdravstvenog turizma, mada postoji mogućnost, kod toplih izvora, i za njihovu upotrebu u svrhu zagrevanja određenih prostora.

2.3. Ocena kvaliteta životne sredine u Vrnjačkoj Banji

2.3.1. Potrošnja energije i životna sredina

U Srbiji se izuzetno neracionalno koriste svi prirodni resursi i svi vidovi energije. Brzo iscrpljivanje klasičnih energetske izvora – niskokaloričnog uglja usko je skopčana sa

ugrožavanjem životne sredine. Pored toga Srbija je uvoznik električne energije i za uvoz energenata izdvaja 1 milijardu dolara godišnje.

Osnovne karakteristike energetike u Srbiji su:

- Niska energetska efikasnost u svim sektorima potrošnje energije
- Pojedine industrijske grane imaju 2-3 puta veću specifičnu potrošnju od savremenih standarda potrošnje
- Potrošnja toplote za grejanje je do 50% veća od savremenih standarda²¹

Što se tiče turizma, koncept održivog razvoja turizma prihvata i uvodi kao uslov ekonomično korišćenje energetskih izvora i smanjenje negativnih uslova njihove potrošnje na životnu sredinu.

Najveći potrošač energije u turizmu je sasvim sigurno saobraćaj, gde otpada 75% potrošnje energije na odlazak i povratak u destinaciju. Kod turističkih objekata oko 40% potrošnje energije otpada na grejanje objekata i vode, osvetljenje, održavanje sistema i drugo.

Sa druge strane, budući na najveći deo potrošnje energije u turizmu se gubi na saobraćaj moguće je preusmeriti korišćenje drumskog saobraćaja na alternativni saobraćaj: železnicu i avio prevoz. Pored ovoga vrlo je bitno okrenuti se alternativnim, obnovljivim, izvorima energije i iskoristiti ih u turizmu u svrhe održivog turizma i zaštite životne sredine destinacije. U obnovljive izvore energije spadaju energija sunca, energija vetra, hidroenergija, geotermalna energija, energija biomase i bio gas, a ovim izvorima energije mogu da se dodaju i toplotne pumpe i otpadni bioresursi. Prednost obnovljivih izvora energije u odnosu na tradicionalne je u tome što se obnavljaju istovremeno kako se i troše. Još jedna bitna stvar kod održivih izvora energije je što su to čisti izvori, što znači da ne zagađuju životnu sredinu. Na kraju, ono što je bitno za teritoriju Srbije je to što se ovi alternativni izvori koriste vrlo malo ili nikako.

2.3.2. Kvalitet životne sredine u Vrnjačkoj Banji

Što se tiče Vrnjačke Banje kao turističke destinacije i zaštite životne sredine, prirodnih i kulturnih dobara na njenoj teritoriji treba spomenuti da su prvi oblici zaštite životne sredine u Vrnjačkoj Banji počeli još pre dosta godina kada su šume planine Goč proglašene zaštitnim šumama od strane Skupštine Republike Srbije. Na ovaj način se dobila zaštita velikog broja izvorišta vode koja se nalaze na planini Goč. Pored ovoga, sečom šuma nije izvršena promena mikroklima planine Goč, a samim tim i Vrnjačke Banje.

Industrija kao izazivač zagađenja životne sredine u Vrnjačkoj Banji ne predstavlja veliki problem. Vrnjačka Banja kao prevashodno lečilišna i turistička destinacija nikada nije imala razvijenu tešku industriju kao velikog zagađivača, sa druge strane, Vrnjačka Banja je veliki potrošač nafte, uglja, mazuta i drveta pri zagrevanju turističkih objekata u zimskoj sezoni, a sami objekti u većini slučajeva nisu energetske efikasni. U prilog tome govori i činjenica da većina objekata ima zastarele prozore i energetske neefikasne fasade, koji u oba slučaja dovode do povećane potrošnje energije.

Kada govorimo o saobraćaju, u Vrnjačku Banju se danas uglavnom stiže drumskim saobraćajem, a broj automobila je u porastu tokom poslednjih 20 godina. Sve to znači da postoji

²¹ Maksim-Mičić, M. "Menadžment prirodnih i kulturnih resursa u turizmu", Singidunum, 2009, str.95

zagađenje izazvano izduvnim gasovima i da je u porastu, ali, takođe, ne postoji mogućnost korišćenja železnice budući da pruga Kraljevo-Vrnjačka Banja nije u funkciji 10 godina. U blizini Vrnjačke Banje, u Kraljevu, se nalazi aerodrom „Lađevci“ koji je modifikovan i prilagođen za sletanje putničkih aviona.

Ono što je pozitivno kod zaštite životne sredine je to što je Vrnjačka Banja gasifikovana, a veliki potrošači poput škola, specijalne bolnice, doma zdravlja, sportske hale koriste gas za grejanje. Škole se nalaze u procesu poboljšanja energetske efikasnosti zamenom prozora i sređivanjem fasada, a Bolnica za interne bolesti je uradila projekat za korišćenje solarne energije za zagrevanje vode. Još neki privatni objekti takođe koriste solarnu energiju za grejanje prostora i vode.

Vrnjačka Banja nema svoju deponiju, iako postoji jedna divlja deponija na njenoj teritoriji koja je u procesu uklanjanja i nalaženja rešenja za otpremanje otpada.

Vrnjačka Banja je poznata po svojim velikim parkovskim površinama koje posebno utiču na životnu sredinu i mikro klimu ovog turističkog mesta.

Pored svega ovoga Vrnjačka Banja ima uslove za izgradnju malih hidro centrala budući da je u njenoj blizini reka Zapadna Morava, kao i uslove za pravljenje vetrenjača oko Zapadne Morave i planine Goč. Što se tiče geotermalnih voda, jedina voda koja bi trenutno mogla da ispunjava uslove je izvor Topla Voda sa temperaturom 36.5°C. Vrnjačka Banja, takođe, ima uslove za proizvodnju biomase kao goriva i energenta i to je pravac u kome treba da se kreće.

3. OCENA UPRAVLJANJA RAZVOJEM TURIZMA U VRNJAČKOJ BANJI

3.1. Upravljanje razvojem turizma

Karakteristike turističke destinacije, pre svega brojnost i raznovrsnost elemenata, kao i interesnih grupa /učesnika ističu značaj njihovog usklađivanja u cilju maksimizovanja vrednosti za posetioce/turiste uz istovremeno obezbeđenje koristi za lokalnu zajednicu, kao i odgovarajuću održivost razvoja.²²

Upravljanje turističkim destinacijama podrazumeva saradnju kroz snažno partnerstvo između privatnog i javnog sektora, posebno lokalne zajednice, na osnovu snažne vizije. Vođstvo tim partnerstvom treba da pripadne posebnoj organizaciji za upravljanje turističkom destinacijom.

Efektivno upravljanje turističkom destinacijom može doneti sledeće prednosti:

- Obezbeđivanje konkurentске prednosti koja se mora zasnovati na: prvo, jakom i jedinstvenom pozicioniranju na osnovu ponude različitog tipa iskustva u odnosu na druge destinacije i, drugo, na isporučivanju iskustva odličnog kvaliteta uz superiornu vrednost u odnosu na uloženi novac.
- Osiguravanje održivosti turizma koje podrazumeva održavanje integriteta životne sredine i sprečavanje društvenih i kulturnih konflikata

²² Popesku, J. „Menadžment turističke destinacije“, Singidunum, 2011, str. 107

- Širenje efekata turizma nastalih potrošnjom turista i sledstvene koristi kroz podršku razvoju proizvoda i usluga vezanih za lokalnu zajednicu, podršku ruralnom turizmu, unapređenje razvoja malih preduzeća, proučavanje potencijala zanatstva i drugo.
- Rast prihoda od turizma na osnovu povećanja dužine boravka turista, povećanje prosečne potrošnje turista i smanjene sezonalnosti turističkog prometa uz pomoć odgovarajućeg prostornog planiranja i marketing aktivnosti.
- Izgradnja snažnog identiteta brenda na osnovu stalnog isporučivanja superiorne vrednosti čime se povećava lojalnost brendu i povećava broj lojalnih turista.²³

3.2. Upravljanje razvojem turizma u Vrnjačkoj Banji

Razvoj Vrnjačke Banje, kao i razvoj turizma u Vrnjačkoj Banji kao turističkoj destinaciji bazira se na strateškim dokumentima koja su doneli nadležni organi Republike Srbije, kao i dokumentima donetim od strane nadležnih organa lokalne samouprave.

Pre svih, ovde se misli na „Strategiju razvoja turizma Republike Srbije“ donetu 2005 godine koja između ostalog definiše i banje u Srbiji kao i pravce njihovog daljeg razvoja i Generalni urbanistički plan Vrnjačke Banje i Program razvoja opštine Vrnjačka Banja, donete od strane SO Vrnjačka Banja 2005 godine. Ovi dokumenti ujedno i definišu upravljanje razvojem turizma Vrnjačke Banje kao turističke destinacije.

Organizacija koja je osnovni nosilac turističke ponude Vrnjačke Banje i njen glavni promoter je Turistička Organizacija Vrnjačka Banja. Pored nje vrlo bitnu ulogu u upravljanjem razvojem ima Opština Vrnjačka Banja kao osnivač Turističke organizacije, JP“Direkcije za planiranje i izgradnju“ i Ustanova „Kulturni Centar“, „Biblioteka“ i „Sportski Centar“ koje su, svaka u svom domenu nosioci upravljanja razvojem u Vrnjačkoj Banji. Ovde nikako ne treba zaboraviti nosioca zdravstvenog turizma u Vrnjačkoj Banji, po kome je i sama banja stekla svoju popularnost, Specijalnu bolnicu „Vrnjačka Banja“ ili popularno „Merkur“.

Turistička Organizacija Vrnjačka Banja je ustanova formirana sa ciljem promocije Vrnjačke Banje u zemlji i inostranstvu, obavljana propagandnih delatnosti za potrebe prezentiranja Vrnjačke Banje, nastupe na sajmovima te organizaciju kulturno-zabavnih manifestacija koje promovišu Vrnjačku Banju i upotpunjuju njenu ponudu.

Osnovana je 2008 godine, ali se može reći da je logični nastavljac organizacija koje su funkciju upravljanja razvojem turizma vršile pre nje, i to: pre svih agencija „Putnik“, „Turistički Centar“, „Turističko-sportski centar“ i na kraju od gore pomenute 2008 godine „Turistička Organizacija“ Vrnjačka Banja. Najpoznatija manifestacija koju organizuje „Turistička Organizacija“ je sasvim sigurno „Vrnjački Karneval“ – međunarodna zabavna manifestacija koja traje 10 dana u Vrnjačkoj Banji u toku jula meseca.

Pored „Turističke organizacije“ funkciju upravljanja segmentom sportskog turizma u Vrnjačkoj Banji vrši Ustanova „Sportski Centar“ u čijoj su ingerenciji kapitalni sportski objekti: olimpijski bazen, SRC“Raj“, Stadion malih sportova „Kocka“, ski staza i sportska hala „Vlade Divac“. Ustanova „Sportski Centar“ je zadužena za upravljanje i razvoj sportskog turizma u

²³ Popesku, J. „Menadžment turističke destinacije“, Singidunum, 2011, str. 108

Vrnjačkoj Banji, održavanje sportskih terena i sportske ponude, kao i organizaciju sportskih takmičenja i manifestacija u Vrnjačkoj Banji.

JP „Direkcija za planiranje i izgradnju“ je stručna organizacija osnovana od strane Opštine koja sprovodi smernice date GUP-om i Programom razvoja i razrađuje ih u vidu projekata čija realizacija dovodi do poboljšanja uslova za boravak turista i građana u Vrnjačkoj Banji, kao i poboljšanja same ponude. Ovo javno preduzeće brine o putnoj infrastrukturi, javnoj rasveti, projektovanju parkovskih površina, prostora za javne namene i drugog značajnog prostora.

Specijalna bolnica „Vrnjačka Banja“ je nosilac razvoja i upravljanja zdravstvenim turizmom u Vrnjačkoj Banji. Pored toga što je ovo jedan od najmodernijih banjskih RH centara, Specijalna bolnica je, takođe, ustanova koja prati trendove, tako da je u svoju ponudu među prvima uvrstila moderan aqua i wellness centar i napravila programe kako za posetioce koji dolaze sa zdravstvenim problemima, tako i za one koji dolaze zbog odmora i održavanja fizičke kondicije.

Iz prethodno navedenog možemo zaključiti da Vrnjačka Banja uima široku lepezu različitih vidova turizma u svojoj ponudi, što je čini jedinstvenom i prepoznatljivom u celoj Srbiji. Samim tim što je po prostranstvu i kapacitetima najveća banja u Srbiji, Vrnjačka Banja ima i veliki broj najraznovrsnijih smeštajnih i ugostiteljskih kapaciteta namenjenih svim turističkim i platežnim grupama. Takođe, postoji izražen sezonski karakter karakterističan za Vrnjačku Banju, s obzirom da je glavna sezona u periodu od maja do septembra. Pored turističke ponude, Vrnjačka Banja ima vrlo razvijen sektor preduzetništva i male privrede koja velikim delom služi u svrhe turizma, najznačajnija stvar je što organizacije i preduzeća zadužena za razvoj Vrnjačke Banje stalno obogaćuju njenu ponudu novim sadržajem u skladu sa prirodnim okruženjem i zahtevima turista.

Tako je Vrnjačka Banja samo tokom 2011 godine dobila novi „Japanski vrt“, veštačku stenu za sportsko penjanje u glavnom banjskom parku, započeta je rekonstrukcija velikog dela glavnog parka i započeto uređenje šetališta duž Vrnjačke reke prema Zapadnoj Moravi.

4. PERSPEKTIVE ODRŽIVOG TURIZMA VRNJAČKE BANJE

4.1. Perspektive razvoja turizma Vrnjačke Banje

Što se tiče Vrnjačke Banje kao turističke destinacije, kako je već prethodno pomenuto postoje dva osnovna strateška dokumenta koji definišu Vrnjačku Banju kao turističku destinaciju u budućnosti. To su Generalni urbanistički plan Vrnjačke Banje 2005-2021 i Program razvoja turizma Vrnjačke Banje 2005-2015. U narednom delu rada upoznaćemo se sa ovim strateškim dokumentima.

4.2. Povod i ciljevi za donošenje GUP-a Vrnjačke Banje

Opšti razlozi za donošenje GUP-a Vrnjačke Banje, kao najvišeg strateškog razvojnog dokumenta koji definiše namenu prostora opštine su:

- Ažuriranje stanja izgrađenosti prostora. Osnovne karte na kojima je rađen GUP 1996. godine ni tada nisu bile ažurne, a u međuvremenu je došlo još do većih promena na terenu uslovljenih legalnom i nelegalnom gradnjom
- Preispitati i usaglasiti koeficijente izgrađenosti i veličinu parcela u centralnom delu Banje obzirom na tendenciju velike izgradnje u ovim delovima koja može ugroziti karakter Banje
- Korigovati modalitete primene plana kako ne bi dolazilo do različitih tumačenja
- Preispitati namenu površina u cilju novih zahteva tržišta i razvoja turizma. Prvenstveno su u pitanju novi hotelski sadržaji sa pratećim sadržajima
- Preispitivanje infrastrukturnih kooridora i postavljanje trasa tako da ih je moguće realizovati, kako tehnički tako i pravno imovinski
- Sprečavanje nelegalne gradnje formiranjem novih lokacija za izgradnju objekata mogućnosti: od individualnih kuća za stanovanje do lokacija za manje pansioni i slično
- Usaglasiti važeće DUP-ove i GP, preispitati kvalitet postojeće planske dokumentacije koja je u funkciji sprovođenja GP-a i
- S obzirom na prekomernu nelegalnu gradnju potrebno je preispitati trase novih saobraćajnica koje su imale funkciju rasterećenja centra od tranzitnog saobraćaja.

Takođe je neophodno:

- Definirati potez glavnog banjskog parka koji bi trebalo zaštititi (potez "Beladona", zona banjskog lečilišta i potez "Dečje igralište", kao i deo izgrađenog prostora stambenim objektima u ovom potezu, a u pogledu mogućnosti eventualne dogradnje neophodnim prostorijama)
- Potreba eventualne izmene trase gasovoda, kao i lokacija glavnih merno-regulacionih stanica
- Preispitivanje mogućnosti definisanja novih lokacija za izgradnju benzinskih pumpi (duž magistralnog puta Kraljevo - Kruševac)
- Preispitivanje mogućnosti nalaženja nove lokacije za Crkvu
- Obzirom da se Vrnjačka Banja razvija kao centar zdravstvenog i rekreativnog turizma preispitati mogućnost iznalaženja nove lokacije za izgradnju sportske hale (potes "ETC"-a), istovremeno razmotriti opravdanost veličine kompleksa koji je namewen za sportski centar u Ruđincima
- Razmotriti kompleks šumskog i poljoprivrednog zemljišta, uz mogućnost prenamene istog, imajući u vidu stepen izgrađenosti o kome se nije vodilo računa prilikom izrade prethodnog GUP-a. Pored izgrađenih stambenih objekata u ovom potezu izdvojiti lokacije na kojima se nalaze komunalni objekti - rezervoari
- Razmotriti opravdanost postojanja poljoprivrednog i šumskog pojasa, uz magistralni put Kraljevo-Kruševac i mogućnost njegove prenamene
- Preispitivanje mogućnosti unošenja i definisanja novih hotelskih zona i definisanje stepena izgrađenosti u postojećim hotelskim zonama i
- Definirati stepen - koeficijent izgrađenosti i veličinu parcele u zoni vila i pansiona i zoni industrije

Osnovni ciljevi GUP-a Vrnjačke Banje su:

- Očuvanje ambijenta banjskog mesta
- Povećanje zelenih površina na širem prostoru Banje naročito u delovima koji su prirodno ozelenjeni i delovima poljoprivrednog zemljišta koje odvaja privredne delatnosti od stambenih i centralnih sadržaja
- Definisanje granice parka koji treba staviti pod odgovarajući stepen zaštite
- Formiranje saobraćajnih prstenova po obodu centralne zone i sabirnih prostora za parkiranje vozila
- Otvaranje mogućnosti izgradnje novih raznovrsnih sadržaja za stalno i povremeno stanovanje po obodima centralne zone i na široj teritoriji područja naselja
- Rešenje infrastrukturnih sistema, naročito vodosnabdevanja, kanalizacione mreže i gasne mreže
- Ostvariti vezu Banje sa rekom Zapadnom Moravom.²⁴

S obzirom da je GUP Vrnjačke Banje kao strateški dokument usvojen 2005 godine, jedan broj ciljeva koje on predviđa je već realizovan ili je u procesu realizacije.

Tako je do sada definisan potez glavnog banjskog parka koji je 2007 stavljen pod zaštitu, a tokom 2011 godine je započeta detaljna rekonstrukcija jednog njegovog dela. U jednom delu parka koji je bio neiskorišćen je napravljen „Japanski vrt“, renovirano je dečije igralište i postavljena veštačka stena. Takođe, započeti su radovi na novoj crkvi lociranoj u centru Vrnjačke Banje i otvoren je savremen javni toalet. Tokom 2008 godine završena je izgradnja sportske hale na potezu „Energotehnik“ što je značajno obogatilo sportsku ponudu Vrnjačke Banje. Ipak, dosta ciljeva i smernica predviđenih GUP-om još nisu realizovani i treba ih realizovati u bližoj ili daljoj budućnosti.

4.3. Osnove Programa razvoja Vrnjačke Banje 2005-2015 godine

Drugi strateški važan dokument za održivi razvoj Vrnjačke Banje je Program razvoja Vrnjačke Banje.

Prema dugoročnoj koncepciji uređenja i organizacije prostora osnovni potencijal daljeg razvoja Vrnjačke Banje predstavljaće kvalitetne lekovite vode, strateška opredeljenja razvoja turističke privrede (posebno razvoj visoko komercijalnog turizma). Osnovna karakteristika daljeg razvoja Vrnjačke Banje odnosi se na stvaranje uslova koji će doprineti uspostavljanju mehaničkog demografskog rasta i strukturne transformacije privredne aktivnosti (sa pretežno privredno- industriskim na dominantno proizvodno uslužne i komercijalne delatnosti).

U cilju urbanističkog i prostornog uređenja prema definisanim koncepcijama i ciljevima razvoja privredne, saobraćajno-komunalne i društvene infrastrukture, neophodno je doneti

²⁴ Generalni urbanistički plan Vrnjačke Banje 2005-2021

detaljne regulacione planove za zonu 1 , zonu 2 , zonu 3 i zonu 4, a za pojedine komplekse u okviru pojedinih podcelina i urbanističke projekte. Naime , GUP Vrnjačke Banje u pogledu prostorne organizacije proizvodnih delatosti, podelio je opštinsku teritoriju na zone za turističku namenu i zonu za proizvodnu i industrisku namenu koja se nalazi periferno u odnosu na užu banjsku i stambenu zonu.

Zona 1 sa svojim podcelinama čini centralno jezgro Vrnjačke Banje. Sve prostore definisane u ovoj zoni u narednom periodu treba unaprediti , a naročito ukupni ambijent u okviru koga treba da se uklupe novi sadržaji turizma i ugostiteljstva rekonstruisati zelene površine, pešačke staze i rekreativne sadržaje.

Zona 2 je takođe podeljena na tri podceline . Zona obuhvata deo „ zelenog prstena“ koji treba da se formira oko Vrnjačke Banje i taj prostor je planiran kao lokacija za komercijalne i dopunske centre. Cela zona predviđa se da ima više funkcija: kao poljoprivredno zemljište, prostor za stambene i sportsko-rekreativne aktivnosti, zelene površine lokacije javnih službi komercijalni i poslovni prostor .

Zona 3 je najveća i u okviru nje se nadovezuju međusobno još tri podceline. Ovu zonu sačinjavaju industrijska i pojas poljoprivrednog zemljišta , prostor oko Vrnjačke reke sa parkom i priobalnim zelenim kompleksom. Prostor je višenamenski predviđen za uređenje: kao stambeni prostor, ustanove društvenog standarda sportsko-rekreativnog sadržaja, hotela, zelenilo, komunalne delatnosti , parking prostor i eventualno hipodrom .

Zona 4 obuhvata prostor između magistralnog puta i Zapadne Morave i kao takva podeljena je na četiri podceline. Od puta prema reci širi se zeleni pojas, a zatim se predviđa prostor za industriju, poljoprivredu i stanovanje. Dalje se nadovezuje prostor predviđen za poljoprivredu i seosko stanovanje, a priobalni deo činio bi pojas za turističke sadržaje, prostor rezervisan za zdrastvo, sportsko-rekreativni kompleks i etno selo .²⁵

4.4. Prioriteti uređenja prostora i zaštite životne sredine

Koncepcijom organizacije i uređenja prostora na području Generalnog plana obezbeđuju se planska rešenja i uslovi za:

- celishodno i racionalno uređenje i korišćewe građevinskog zemljišta - određivanjem građevinskog reona za javno i ostalo građevinsko zemljište i režimom zaštite i korišćenja neizgrađenog, poljoprivrednog i prirodno nepogodnog zemljišta za izgradnju
- funkcionalnu, racionalnu i realnu organizaciju naseljskih namena, mreža i objekata, pri čemu se pravilima regulacije i uslovima za izgradnju, omogućava uspostavljanje urbanog reda u zasnovanim i planiranim prostornim celinama
- potpuno, pouzdano i racionalno komunalno opremanje svih naseljskih namena i potrošača

²⁵ Program razvoja opštine Vrnjačka Banja 2005-2015 godine, str.88

- funkcionalno i rangirano regulisanje saobraćaja na području plana - sa povezivanjem sa susednim i širim prostorima
- zaštitu i unapređivanje kulturnih i ekoloških vrednosti
- usklađivanje diskontinuiteta, nastalim neplanskom i bespravnom izgradnjom sa prioritetima u razrešavanju problema i promena u prostoru - u skladu sa novim uslovima urbanističkog tretmana u odnosima javnih dobara i privatnog vlasništva.

U skladu sa ovim ciljevima - u uslovima usporenijeg demografskog rasta i transformacije aktivnosti stanovništva (iz proizvodno-industrijskih u proizvodno-uslužne i komercijalno-uslužne delatnosti i druga zanimanja), koncepcijom razvoja se obezbeđuju planska rešenja za oko 18.890 stanovnika i oko 5.000 zaposlenih na području Generalnog plana do 2021. godine.

U skladu sa ciljevima strategije razvoja u neposrednom - narednom i dugoročnijem periodu do 2021. godine, Generalnim planom Vrnjačke Banje se utvrđuju:

a) Koncepcija organizacije i uređenja prostora sa:

- granicama Generalnog plana i
- osnovnom namenom prostora - sa građevinskim zemljištem i preovlađujućim namenama i funkcijama u okviru uslovno izdvojenih prostornih i urbanističkih celina.

b) Pravila uređenja prostora za:

- generalna urbanistička rešenja za javne nemene i objekte javnog interesa, odnosno ostale naseljske namene banjskog značaja i posebnog interesa - sa prikazom plana namena i bilansa površina
- generalna urbanistička rešenja saobraćaja i komunalne infrastrukture i
- mere i uslovi zaštite postojećih i planiranih namena i sadržaja, kulturno-istorijskih i prirodnih vrednosti i životne sredine.²⁶

Dalje se GUP-om utvrđuju prioriteti uređenja prostora javnog građevinskog zemljišta te se u tom cilju definišu sledeće kategorije:

1. Skupu javnih površina za objekte i aktivnosti od opšteg interesa pripadaju sledeće namene prikazane i planirane u prilogu Generalnog plana:

- Komunalne delatnosti i infrastrukturne površine
- Sport, sportski objekti i kompleksi
- Groblja
- Dečije ustanove
- Osnovne škole
- Oblast obrazovanja standardni nivo
- Ustanove primarne medicinske zaštite
- Specijalizovana zdravstvena zaštita
- Specijalizovani centri
- Kultura

²⁶ Generalni urbanistički plan Vrnjačke Banje 2005-2021 str.7

2. Skupu javnih površina za parkove i javno zelenilo pripadaju sledeće namene prikazane i planirane u prilogima Generalnog plana:

- Parkovi
- Park šume
- Priobalno zelenilo
- Zaštitno zelenilo i drugo.

3. Skupu javnih površina za saobraćaj pripadaju sledeće namene prikazane i planirane u prilogima Generalnog plana:

- Saobraćajna mreža
- Saobraćaj i saobraćajne površine

4. Skupu javnih površina za vodene površine i retenzije pripadaju sledeće namene prikazane i planirane u prilogima Generalnog plana

- Vodne površine

Što se tiče detaljnije razrade prostornih površina vezanih za turizam Vrnjačke Banje, GUP-om se predviđa uređenje sledećih celina:

Kompleks visokokomercijalne ponude Vrnjačke Banje koji obuhvata glavno banjsko-lečilišno jezgro sa najvišom izgrađenosti (planske i spontane) i uređenosti banjsko-lečilišnih i hotelskih sadržaja. Radikalne promene u ovom tkivu nisu moguće već se njegovo unapređenje i očuvanje zasniva na mogućoj rekonstrukciji.

Kompleks sporta i rekreacije gde se predviđa da je najvažniji centar ovog kompleksa SRC „Raj“. Ovaj prostor po planu obuhvata sportski centar, teniski centar i jahački centar. Takođe je planirana izgradnja apartmanskog sportskog sela.

Pojas zelenog izletničko-šetališnog prostora nastavlja se iz pravca Goča Vrnjačkom rekom kroz glavnu šetališno-komercijalnu zonu i dalje dolinom ove reke do ulivanja u Zapadnu Moravu.

Što se tiče infrastrukturnog sistema saobraćaj i razvoj saobraćajne mreže na osnovu novog koncepta koji podrazumeva rekonstrukciju postojećih i formiranje novih saobraćajnica stvarajući sistem prstenova.

Što se tiče dugoročnog snabdevanja vodom područja Vrnjačke Banje ono je definisano uređenjem izvorišta na planini Goč, u regionu Zapadne Morave, a takođe je predviđeno i kanaliziranje atmosfere vode i kanalizacije.

Što se tiče energetske mreže javljaju se tri vida potrošača: domaćinstva, industrijski potrošači i opšti potrošači. Takođe, GUP-om su definisani dalekovodi, trafo stanice i koridori nadzemne i podzemne kablovske mreže.

Što se tiče zaštite životne sredine GUP predviđa preporuke za štednju energije, energetska efikasnost i korišćenje obnovljivih izvora energije: „Za obezbeđenje energetskih potreba postojećih objekata i planirane izgradnje novih objekata predviđenih Generalnim planom Vrnjačke Banje, kao osnovno energetska gorivo predviđen je zemni gas, tako da je obezbeđen priključak na gasovodnu mrežu Srbije. Ovim će se dobrim delom rešiti problem

zagađenja i poboljšati kvalitet vazduha u zimskom periodu, što je od izuzetnog značaja za razvoj zimskog turizma.

Pored ovoga preporučuje se, da se na nivou SO Vrnjačka Banja donesu Program i Strategija koji bi se odnosili na štednju energije, energetske efikasnost objekata i korišćenje obnovljivih izvora energije.

Postoje brojne mogućnosti da se racionalizuje i smanji potrošnja energije u Vrnjačkoj Banji. Jedan od načina je projektovanje i izgradnja energetske efikasne objekata, kao i rekonstrukcija postojećih.

Primena obnovljivih izvora energije na području Vrnjačke Banje je moguća, s obzirom da postoje potencijali za njihovo korišćenje, i to pre svega energije sunca, vetra, biomase, geotermalne energije, energije biogasa, toplotnih pumpi, malih hidro-sistema, otpadne toplote itd. Svaki od ovih izvora ima svoje specifičnosti i uslove pod kojima je njihovo korišćenje ekonomski opravdano.

Preporučuje se da se prilikom projektovanja novih objekata predvidi pasivno korišćenje solarne energije i toplotnih pumpi, gde se god pokaže da je to ekonomski opravdano.

Primena solarne i geotermalne energije za potrebe poljoprivrede, korišćenjem staklenika ima potencijalno velike mogućnosti. S obzirom da je poljoprivredno zemljište ovim Planom smanjeno za oko 400 ha, primena ovog načina gajenja povrća preporučuje se kao jedan od strateških ciljeva razvoja poljoprivrede. Ovo ujedno pruža mogućnost uključivanja privatnog kapitala, kako u poljoprivredu tako i u energetske sisteme.

Planom je predviđeno da se svuda, gde to uslovi dozvoljavaju ispita mogućnost instalacije centralne pripreme sanitarne potrošnje vode. U tom smislu preporučuje se, posebno za hotelske komplekse, gde god je to moguće, grejanje vode putem solarnih kolektora.

Rešavanje energetske probleme u isto vreme je značajno i sa ekološke tačke gledišta. Preporučuje se smanjenje trošenja fosilne energije sagorevanjem kako bi se sprečila preterana kontaminacija prostora, što je posebno značajno za banjska mesta”.²⁷

4.5. Prioriteti upravljanja razvojem turizma u Vrnjačkoj Banji

Što se tiče prioriteta razvoja turizma u Vrnjačkoj Banji Programom razvoja Vrnjačke Banje je definisano da je osnovni prioritet promocija razvoja turizma u Vrnjačkoj Banji zasnovanog na konceptu održivosti, a u skladu sa međunarodnim standardima kvaliteta.

Na osnovu iznetih analiza u Programu razvoja Vrnjačke Banje zaključak je da atraktivnost predstavlja važan faktor od koga zavisi uspeh jedne turističke destinacije. Razvoj atraktivnosti podrazumeva primenu marketing tehnike i metoda što je uslov uspeha destinacije kao turističkog proizvoda. Uzimajući u obzir turističke potencijale i osnovne tendencije u međunarodnim turističkim tokovima, Vrnjačka Banja ima sve preduslove za dalji razvoj sledećih vidova turizma:

- Zdravstveno-rekreativni
- Lovni
- Tranzitni

²⁷ Generalni urbanistički plan Vrnjačke Banje 2005-2021, str.49

- Sportsko-rekreativni
- Kongresno-kulturno-manifestacioni
- Ruralni (etno-eko)
- Izletničko-boravišni turizam.²⁸

Da bi se podstakla nova preduzetnička inicijativa na polju turizma u lokalnoj zajednici, neophodno je definisati buduću strategiju razvoja i stvoriti povoljne uslove za rad individualnih preduzetnika. Balans u oceni međusobnog interesa turista i okruženja mora da uzme u obzir efekte i koristi interesa turista u formi prihoda koji se ostvaruju i izdataka za zaštitu i unapređenje turističkih područja (atraktivnosti).

Uspešan marketing atraktivnosti se bazira na:

- Koncentrisanju pažnje na određene tržišne mete
- Diferenciranju proizvoda i usluga
- Primeni konzistentnog strateškog planiranja
- Permanentnom istraživanju tržišta
- Fleksibilnoj organizaciji i uvažavanju vizije

Specifični ciljevi koji bi se ostvarili primenom ovog marketing koncepta bi bili:

- Razvoj turizma kao industrijske grane
- Uključivanje turističkog potencijala opštine u promociju šire regije
- Unapređenje kvaliteta usluga u skladu sa međunarodnim standardima

Indikatori ostvarenja ovih ciljeva bi se mogli kvantifikovati kroz:

- Godišnji porast ukupnog broja turista i njihovu strukturu
- Devizni priliv
- Učešće dohotka od turizma sa 20% u dohotku opštine
- Broj novostvorenih radnih mesta u sektoru turizma
- Broj novih turističkih atrakcija
- Visinom investicija u razvoj smeštajnih kapaciteta
- Broj uređenih staza
- Procena povećanja broja stranih posetilaca i noćenja
- Procena povećanja prosečnog zadržavanja i potrošnje turista.

Mere koje bi se sprovodile da bi se ostvarili definisani specifični ciljevi su:

- Izmena strukture turističkog prometa kroz unapređenja u skladu sa tržišnim domaćim i inostranim trendovima u turističkoj tražnji, unapređenje postojećih infrastrukturnih i smeštajnih kapaciteta, obezbeđenje zaštite prostora od rastućeg broja posetilaca i podrška većem uključenju privatnog sektora u turističke tokove.

²⁸ Program razvoja opštine Vrnjačka Banja 2005-2015 godine, str. 89

- Razvoj postojećih i novih turističkih sadržaja kroz usklađivanje sportsko-rekreativnog sadržaja, obezbeđenje komplementarnosti turističke, kulturne i sportske ponude, valorizaciju železničke pruge u novu turističku atrakciju, informatičku ponude tržišnom plasmanu kroz savremene vidove komunikacija, stvaranje profila Vrnjačke Banje kao elitnog banjskog turističkog mesta, osmišljavanje najmanje jedne turističke manifestacije koja može da privuče najmanje 50 000 posetilaca u jednom danu.
- Širenje lepeze turističkih kapaciteta koje bi se ostvarilo uključivanjem zainteresovanih svetskih hotelskih lanaca, modernizaciju i rekonstrukciju postojećih smeštajnih kapaciteta, podizanje i širenje asortimana ponude u samim smeštajnim objektima, jačanje ponude smeštaja u seoskim sredinama i vilama u gradskoj sredini, izgradnja i modernizacija postojećih banjskih pansiona i odmarališta.
- Maksimiziranje turističkih tokova u svim sezonama kroz proširenje atraktivnih sadržaja za veću vanpansionsku potrošnju, osmišljavanje ponude za sezone specifičnosti, izlazak na reku i veće korišćenje planina u okruženju, uključivanje Vrnjačke Banje u turističke tokove Kopaoničke regije i integrisan razvoj zimskog sportsko-rekreativnog turizma, unapređenje sportskog kompleksa u Ruđincima.
- Prostorna, urbanistička i infrastrukturna usklađenost koja bi se realizovala podsticanjem razvoja ekološke infrastrukture i servisa u zaštićenim područjima, zaustavljanjem urbanizacije užeg banjskog jezgra, proširenjem zelenih površina, iskorišćavanjem potencijala dva aerodroma u blizini Vrnjačke Banje, opremanjem saobraćajne i turističke signalizacije u opštini, većim iskorišćenjem putne infrastrukture u cilju povezivanja sa okolnim kulturno-istorijskim i rekreativnim potencijalima.

5. PRAVCI RAZVOJA SPORTSKOG TURIZMA U VRNJAČKOJ BANJI

5.1. Trendovi razvoja sportskog turizma u svetu

Strateško planiranje predstavlja ključni okvir razvoja sportskog turizma. Sportski trendovi u svetu se kreću u pravcu povećanja razvoja individualnih sportova u odnosu na kolektivne, različitost oblika učešća u sportskoj aktivnosti, povećanje sportskih disciplina i hibridne discipline već postojećih sportova, prilagođavanje sportske aktivnosti gradskom načinu života i povećanju učešća atraktivnih sportova u prirodnom okruženju.²⁹

Ako posmatramo PEST analizu na svetskom nivou dolazimo do sledećih zaključaka u razvoju sportskog turizma:

Ekonomski trendovi se pod uticajem globalizacije kreću u pravcu približavanja turizma, rekreacije, sporta i zabave. U tom procesu mediji igraju značajnu ulogu. To nije nikakvo

²⁹ T.Hinch, J.Higham, Sport tourism-Development, Cromwell Press, 2004, str. 192

iznenađenje budući da mediji istorijski dugo vremena prate sport. Sve značajnija korist od sportskih manifestacija, pored destinacije gde se održavaju sportska takmičenja, biće i za kuće koje vrše prenose i to ne samo popularnih sportova, već i sportova koji su manje zastupljeni, a neobični i atraktivni.

Politički trendovi se kreću ka promeni balansa političkih uticaja. Sve je više Azijskih i Afričkih zemalja koje se uključuju u velike sportske događaje i postaju značajne destinacije u oblasti sportskog turizma na globalnom nivou.

Socijalno-demografski trendovi se kreću u pravcu prilagođavanja sportske ponude prema godinama i potrebama određenih ciljnih grupa turista. Tako se ponuda kreće od ekstremnih sportova u prirodnom okruženju do manje zahtevnih fizičkih aktivnosti u klasičnim sportskim okruženjima. Turistička populacija će biti svesnija zdravog života, tako da će se sportske aktivnosti bazirati na očuvanju zdravlja više nego na njegovom ugrožavanju, što donose ekstremni sportovi.

Tehnološki trendovi su trajno izmenili lice sporta i turizma. Povećali su sportske mogućnosti sa jedne strane i obogatili turistička iskustva sa druge. Tehnologija će u budućnosti da izbriše liniju između sporta i turizma. Primeri za ova poboljšanja su on-line praćenja sportskih dešavanja putem mobilnih telefona, njihovo komentarisanje i pasivno učešće. Sa druge strane povećava se svest o sportskim objektima koji se grade u skladu sa prirodom i njenom zaštitom. Unapređena je izgradnja sportskih tematskih parkova i sportske aktivnosti koje su se do skora samo vršile u prirodi sada su dostupne i u urbanim sredinama (npr. sportsko penjanje na veštačkoj steni).

Sa druge strane, sportski menadžeri će morati da prihvate različite sportske događaje i njihov značaj za razvoj turističke destinacije. Aktivni sportski turizam se pojavljuje kao značajno polje potencijalnog rasta turističkog prometa i treba mu posvetiti pažnju uključivanjem novih atraktivnih sportova u ponudu destinacije. Na osnovu ovoga treba razvijati različite strategije pristupa tradicionalnim sportovima u odnosu na alternativne. Takođe, treba posvetiti pažnju tzv. „nostalgija turizmu“, to jest turizmu koji se vrši u svrhu obilaska sportskih muzeja i sportskih stadiona radi evociranja uspomena na sportske uspehe ostvarene u njima.

5.2. Pravci razvoja sportskog turizma u Vrnjačkoj Banji

Pre nego što se postave mogući pravci razvoja sportskog turizma u opštini Vrnjačka Banja, a na osnovu važećih razvojnih strateških dokumenata, moramo naglasiti činjenicu da je ulaganje u sportsku infrastrukturu finansijski isplativo tek na dugoročnom nivou, ali društvenoj zajednici pruža jedan razvojni, nefinansijski efekat koji je nekada značajniji od finansijske isplativosti. Ipak, u ovakvu strukturu treba oprezno ulagati i u zavisnosti od mogućnosti njene eksploatacije. Često se dešava paradoksalna situacija da usled loših finansijskih procena sportski objekti se samo naprave, a prenebregne se činjenica o troškovima njihovog održavanja, koji su često fiksni, nezavisni od eksploatacije, što dovodi do propadanja istih. Sa druge strane, mora se posmatrati i njihova raznovrsnost, jer u mestima gde ne postoji realna tražnja za više identičnih sportskih objekata suviše je ulagati u njih, upravo zbog visokih troškova njihovog održavanja. Princip raznovrsnosti sportskih objekata u ovom slučaju je prihvatljiviji upravo zato što zadovoljava potrebe različitih sportova, sportskih klubova i pojedinaca kao i širih narodnih masa i rekreativaca.

5.2.1. Vizija razvoja sportskog turizma

Upravo na ovom principu treba zasnivati razvoj sportskog turizma opštine Vrnjačka Banja čija bi vizija trebala da se zasniva na stvaranju kompleksa sportskih objekata koji mogu da zadovolje najraznovrsnije grupe korisnika koji u Vrnjačku Banju dolaze prevashodno zbog sportskog turizma, ali pored toga dobijaju i kvalitetnu komplementarnu uslugu koja prati sport kao vid turizma.

5.2.2. Ciljevi

Na bazi analiziranih internih snaga koje se zasnivaju pre svega na dobro razvijenoj mreži sportskih objekata i sportskoj i turističkoj tradiciji destinacije, kao i slabosti koje se baziraju na zastarelosti dela sportskih kapaciteta, visokih troškova održavanja kao i zastarele komplementarne prateće ponude i eksternim šansama u vidu dobijanja donacija i sufinansiranja od strane ministarstava na bazi kvalitetnih projekata i opasnostima u vidu razvoja sportske infrastrukture konkurentnih destinacija i rešavanja formalno-pravnih odnosa koji zahtevaju donošenje adekvatnih zakonskih odredbi postavljaju se određeni ciljevi čije ostvarenje dovodi do realizacije vizije sportskog turizma Vrnjačke Banje. Ciljevi nikako ne mogu biti apstraktna kategorija nego moraju biti realni, merljivi, vremenski definisani, jasni i ostvarljivi.

Ciljevi čijom bi dugoročnom realizacijom trebalo unaprediti sportski turizam kao vid turizma u Vrnjačkoj Banji su:

- Izgradnja novih i adaptacija postojećih sportskih objekata čiji bi pokazatelji bili broj novoizgrađenih i adaptiranih sportskih objekata u narednom desetogodišnjem periodu
- Edukacija ljudskih resursa zaposlenih u sportskim organizacijama na teritoriji opštine čija bi se uspešnost upravljačkog kadra merila brojem uspešnih i realizovanih projekata iz oblasti sporta, a nižeg menadžerskog kadra na bazi inplementacije iskustava drugih sportskih organizacija i smanjenja troškova organizacije i održavanja. Vrlo bitan faktor u ostvarenju ovog cilja bili bi seminari iz oblasti sporta na kojima se razmenjuju iskustva. Ljudski faktor je pri pružanju usluga nekada presudan, jer ne postoji ni jedna organizacija ili projekat koji je moguće uspešno izvršiti bez kvalitetnog ljudskog kadra.
- Organizacija sportskih manifestacija državnog i međunarodnog karaktera, kao i stvaranje uslova za kvalitetne sportske pripreme. Pokazatelj realizacije ovog cilja bi bio broj sportskih manifestacija od značaja za opštinu održanih u Vrnjačkoj Banji u periodu od deset godina, kao i broj istih sportskih klubova koji su na pripreme i kampove došli u Vrnjačku Banju više od jedamput u periodu od deset godina, kao i ukupan broj klubova.
- Povezivanje i objedinjavanje turističke, medicinske, sportske i uslužne ponude Vrnjačke Banje. Pokazatelj realizacije ovog cilja bi pre svega bio kvantitativni pokazatelj broja sportista i sportskih ekipa koje dolaze u Vrnjačku Banju, njihov broj noćenja i prosečna dužina ostanka. Nosioc realizacije ovog cilja bi bila Turistička

organizacija Vrnjačke Banje u saradnji sa hotelijerima i sportskim organizacijama, a sa ovim podacima bi bilo moguće pratiti trendove sportskog turizma. Prateći cilj bi, takođe, bio dobijanje informacija o uslugama u oblasti sporta i smeštaja kao i pratećim uslugama na jednom mestu – putem jedinstvenog Info centra turističke organizacije ili on line putem sajta.

- Razvoj neiskorišćenih sportskih kapaciteta Vrnjačke Banje. Pokazatelj realizacije ovog cilja bi bila izgradnja sportskih objekata za sportove koji još nisu zastupljeni u Vrnjačkoj Banji, a ona ima potencijale za njihov razvoj. Period realizacije ovog cilja je takođe deset godina.

Određeni preduslovi su neophodni da bi se stvorili uslovi za realizaciju ovih ciljeva. Pre svega je neophodno izraditi dugoročni plan razvoja sporta sa definisanim planiranim sredstvima koja bi se obezbedila od lokalne samouprave i sredstvima koja bi bila obezbeđena od donacija i drugih izvora. Neophodno je definisati prioritete i aktivnosti koje dovode do njihove realizacije, kao i nosioce realizacije tih aktivnosti.

Obezbeđenje kvalitetnih i održivih projekata koji se tiču unapređenja i izgradnje pojedinačnih objekata, u skladu sa GUP-om i Planom razvoja opštine, kao i edukacije u oblasti sporta takođe je važan preduslov.

Na kraju, ali ni malo manje bitno je i povezivanje lokalne samouprave i sportskih organizacija sa resornim ministarstvima i sportskim savezima na realizaciji ciljeva.

5.2.3. Aktivnosti

Planirane aktivnosti koje bi bile sprovedene na realizaciji ciljeva su:

- Investicije u izgradnju balon hale neophodne za rekreativne sportiste. Hala bi bila korišćena tokom zime i leta za mali fudbal i tenis
- Investicije u izgradnju klizališta sa veštačkim ledom koje bi poboljšalo ponudu u zimskoj sezoni, a koristilo bi se i tokom leta kao svojevrsna atrakcija
- Investicije u izgradnju zatvorenog bazena
- Investicije u izgradnju trim staze od sportske hale do SRC „Raj“, kao i trim staze kod „Borjaka“
- Investicije u izgradnju skijašnice kod ski staze na Goč

Prilikom rekonstrukcije i adaptacije postojećih sportskih objekata potrebno je usmeriti se na sledeće dugoročne aktivnosti:

- Sređivanje objekta olimpijskog bazena koji bi nakon sređivanja dobio nove svlačionice, restoran, Wellness deo, saunu, prostorije za masažu.
- Sređivanje kompletnog filterskog postrojenja olimpijskog bazena
- Bušenje bunara za dovod vode do filterskog postrojenja, za šta postoje prirodni uslovi
- Sređivanje jednog fudbalskog terena na SRC „Raj“ i njegovo prilagođavanje zimskim pripremama. Ovo obuhvata nasipanje terena šljakom ili izrada veštačke trave

- Sređivanje sistema za polivanje na SRC „Raj“ u dve faze. Prva faza: sređivanje izvorišta, a druga faza: izrada modernog sistema za polivanje trave
- Ograđivanje kompleksa na mestima gde je to neophodno
- Kompletno sređivanje atletske staze i njeno presvlačenje gumiranom podlogom tartanom ili slično
- Kompletno sređivanje svlačionica i pomoćnih prostorija
- Nabavka neophodne i nedostajuće mehanizacije za neometan rad
- Nabavka klimatizacionog sistema u sportskoj hali
- Nabavka topova za sneg na ski stazi, rešavanje dopremanja vode za topove i sređivanje staze
- Nabavka novog tabača za sneg

Aktivnosti koje bi se ticale usavršavanja ljudskih resursa bi se pre svega zasnivale na seminarima i obukama za lica zadužena za upravljanje i realizaciju sportskih projekata, kao i aktivnosti na unapređenju saradnje sa drugim sportskim centrima preko sportskih unija i preuzimanja njihovih pozitivnih iskustava u realizaciji organizacionih problema.

Što se tiče aktivnosti na organizaciji takmičenja neophodno je napraviti što bolje kontakte sa nadležnim sportskim savezima, prezentirati prednosti i mogućnosti sportskih objekata u Vrnjačkoj Banji i ostvariti podršku lokalne samouprave.

Takođe, neophodno je nabaviti nedostajuću sportsku opremu, pre svega za borilačke sportove u kojoj sportska hala oskudeva.

Da bi bile zadovoljene i druge potrebe, pored sportskih, a javljaju se kod korisnika usluga sportskih objekata, neophodno je izvršiti aktivnosti na unapređenju ponude ugostiteljsko-smeštajnih kapaciteta Vrnjačke Banje koji su u neposrednoj blizini sportskih objekata, njihovo prilagođavanje potrebama sportista, povezivanje sa spa i wellness kao i medicinskom ponudom Vrnjačke Banje i njihovo integralno prezentiranje i promovisanje putem Turističke organizacije i drugih nosilaca ponude na sajmovima i u medijima. Primer uspešne realizacije ovih aktivnosti bi bilo sređivanje smeštajnog kompleksa „Borjak-Rekreators“ u sklopu olimpijskog bazena, njegova modernizacija i prilagođavanje sportovima na vodi. Takođe, ovo se odnosi i na sređivanje smeštajnog kompleksa „Beli Izvor“ na Goču koji već sadrži sportske terene u svom sastavu, a nalazi se u blizini ski staze.

Aktivnosti u razvoju neiskorišćenih sportskih potencijala Vrnjačke Banje bi se pre svega bazirale na:

- Pravljenje staza za nordijsko skijanje na Goču, za šta ova planina zbog svoje visine ima veće potencijale u odnosu na alpsko skijanje
- Sređivanje planinarskih staza i razvoj planinarstva i sportova koji ga prate, pre svega orijentiringa i penjanja na prirodnim stenama, za šta postoje uslovi na Goču
- Razvoj sportskog penjanja za koji Vrnjačka Banja ima odlične infrastrukturne uslove
- Razvoj planinskog biciklizma
- Razvoj sportskog ribolova na Zapadnoj Moravi

- Izgradnja golf terena u blizini Zapadne Morave, što bi predstavljalo posebnu atraktivnost ako se uzme u obzir da ovaj sport ima svoje pristalice širom Evrope i Sveta.

Sve prethodno navedeno bi Vrnjačkoj Banji omogućilo zavidan dugoročni razvoj sportskog turizma i dugoročno povećanje turističkog prometa uopšte, kao i unapređenje ne samo sportske nego i drugih komplementarnih vidova ponude. Takođe, pravilnim korišćenjem resursa i raznovrsnošću sportske ponude i sportskih objekata bi se povećala njihova pojedinačna iskorišćenost i na taj način smanjili visoki troškovi održavanja. Neophodno je i pravovremeno strateško investiranje u poboljšanje sportske ponude i nakon projektovanog desetogodišnjeg perioda, budući da su investicije u rekonstrukciju sportskih objekata mnogo više kada se oni zapuste nego kada se u njih redovno ulaže.

Sa druge strane, pored razvoja sportskog turizma, na ovaj način se stvaraju uslovi i za pravilan razvoj dece i omladine na teritoriji opštine, budući da bi iste objekte koristili i lokalni sportski klubovi preko kojih bi se razvijao sport na nivou lokala.

ZAKLJUČAK

Naučnim pristupom kojim su u ovom radu definisane težnje modernog turizma, njegovog razvoja i razvoja sportskog turizma kao vida turizma, odnos koji on ima u Srbiji i turističkim destinacijama u granicama Srbije, te predviđanjima kako će se dalje razvijati u budućnosti na bazi inostrane i domaće literature možemo izvesti određene kvantitativne i kvalitativne zaključke.

Prethodno izneta mišljenja o pravcima razvoja turizma, kao i o pravcima razvoja turizma Vrnjačke Banje i njenim usklađivanjem sa tendencijama humanizacije turizma treba shvatiti kao dugoročan pristup razvoja. Ukupne težnje za promenom pristupa razvoja turizma u cilju prihvatanja osnova razvoja koji uključuje poštovanja društvenih i potreba okruženja sadašnjih i budućih generacija, predstavljene su konceptom održivog razvoja turizma.

Turizam svakako dvojako utiče na turističku destinaciju. Sa jedne strane to je sredstvo za ostvarenje prihoda po više osnova i promocije turističke destinacije što sveukupno doprinosi razvoju i poboljšanju standarda turističkog mesta, dok, sa druge strane, turizam može devastirajuće da utiče na destinaciju kroz uništavanje kulturnih dobara, zagađenje životne sredine, loša građevinska i infrastrukturna rešenja čiji je cilj ne razvoj turizma nego sticanje brze dobiti, te kroz neplansku i prekomernu gradnju turističkih kapaciteta.

Moderni pravci razvoja turizma favorizuju koncept održivog turizma, koji je upravo stvoren da bi se prevazišli ovi problemi i uskladio rast i razvoj, kao i ponuda turističke destinacije

sa prirodnim okruženjem u kome destinacija egzistira. Tako je danas sve veći akcenat na alternativnim izvorima energije neophodnim za funkcionisanje destinacije i život u njoj. Sve je veći stepen korišćenja geotermalnih voda, biomase, gasa, snage vetra, snage vode i sunca. To su izvori koji se ujedno dok se troše istovremeno i obnavljaju.

Kada govorimo o Vrnjačkoj Banji kao turističkoj destinaciji moramo spomenuti da ona funkcioniše u raznovrsnom prirodnom okruženju. U njenoj blizini je planina Goč sa preko 140 izvorišta pijaće vode, a sa druge strane je reka Zapadna Morava. Sama Vrnjačka Banja je upravo svoju turističku popularnost stekla na prirodnim, mineralnim lekovitim vodama i svoj celokupan razvoj duguje tim izvoristima i razvoju zdravstvenog turizma dugom preko 140 godina.

Danas je Vrnjačka Banja pored zdravstvenog razvila i druge popularne vidove turizma: kongresni, manifestacioni, sportski, rekreativni, izletnički i obogatila svoju ponudu. Takođe, primetno je da je period nakon 80-ih godina XX veka bio prilično nepovoljan za razvoj turizma u Vrnjačkoj Banji, najviše usled raspada zemlje, ratnih deljstava, sloma ekonomije i osiromašanja stanovništva i gubitka tradicionalnih tržišta u vidu nekadašnjih republika SFRJ. Sve ovo je doprinelo zastarenju hotelskih kompleksa, njihovom neadekvatnom održavanju i zastareloj ponudi destinacije.

Nakon tog perioda pojavio se period ekspanzije u izgradnji pre svega stambenih jedinica i apartmanskih naselja. Veoma često je ova izgradnja bila neplanska i neracionalna u odnosima prema potrebama tražnje. Pojavio se problem prekomernog korišćenja centralne banjske promenade za zabavne manifestacije, a to je istovremeno i zona glavnih banjskih hotela. Na kraju, kao veliki problem javio se odlazak u stečaj privatizovanog autoprevoznog preduzeća što je otežalo dolazak do Vrnjačke Banje, kao i kvalitet prevoza.

Ipak, paralelno sa ovim procesima Vrnjačka Banja se razvijala u skladu sa strateškim dokumentima razvoja turizma Republike Srbije, kao i sa lokalnim strateškim razvojnim dokumentima: Generalnim urbanističkim planom Vrnjačke Banje 2005-2021 i Programom razvoja opštine Vrnjačka Banja 2005-2015, a sve u skladu sa principima održivog turizma i zaštite životne sredine.

Danas Vrnjačka Banja predstavlja moderan zdravstveni centar sa ponudom wellness i aqua centara, širokom lepezom smeštajnih i ugostiteljskih kapaciteta i velikim brojem atrakcija.

Uređene su parkovske površine, napravljen „Japanski vrt“ , uređuje se rečno korito Vrnjačke reke kao šetališna zona prema Zapadnoj Moravi, sadržaj je obogaćen sportsko-rekreativnom ponudom u prirodi (veštačka stena, dečije igralište, mini-pič teren), a cela opština je gasifikovana, što je smanjilo korišćenje fosilnih goriva.

Što se tiče sportskog turizma kao vida turizma, poređenjem saznanja do kojih su došli eminentni inostrani istraživači iz oblasti sportskog turizma, granama njegovog razvoja i daljeg unapređenja možemo utvrditi da je sportski turizam na dosta većem stupnju razvoja u svetu nego kod nas, u tom smislu da pruža veću raznovrsnost sportskih aktivnosti i beleži veće prihode.

Sa druge strane, prepoznatljive su određene tendencije praćenja modernih svetskih trendova sportskog turizma i u Srbiji, a i u Vrnjačkoj Banji, kao destinaciji koja se nalazi u Srbiji. Ovo se pre svega odnosi na unapređenje ponude sportskih atraktivnosti i sportova koji nisu tradicionalni kao što su sportsko penjanje, planinska orijentacija, hajking, streličarstvo i drugi za

koje su u Vrnjačkoj Banji izgrađeni sportski kapaciteti i postoje klubovi koji se ovim sportovima stručno bave.

Što se tiče tradicionalnih oblika sportskih aktivnosti, Vrnjačka Banja ima izuzetno dobro razvijenu mrežu tih objekata i dugu tradiciju organizacije sportskih manifestacija. Pored ovoga postoje i smeštajni i ugostiteljski kapaciteti koji zadovoljavaju specifične potrebe sportista za smeštajem, odmorom i ishranom, kao i stručne zdravstvene službe koje mogu da pruže usluge iz oblasti sportske medicine i sportskih zdravstvenih programa, na šta se danas stavlja akcenat i u svetu.

Vrnjačka Banja, kako je prethodno navedeno, raspolaže sa izuzetnim prirodnim i klimatskim karakteristikama za razvoj alternativnih sportskih disciplina i organizaciju sportskog treninga. Ovde se pre svega misli na neiskorišćene potencijale planine Goč za planinarstvo, orijentiring, slobodno penjanje, nordijske skijaške discipline i neke vidove ekstremnih sportova kao što je paraglajding. Sa druge strane, tu je neiskorišćen potencijal reke Zapadna Morava koja je pogodna za jedriličarstvo, regate i neke sportove na vodi.

Ipak, ideje o izgradnji golf terena koje postoje u Vrnjačkoj Banji nam govore da ovo mesto ipak prati sportske trendove i pokušava da se uklopi u njih shodno materijalnim i saznavnim mogućnostima.

Medijski i marketinški značaj sporta je odavno prepoznat u Vrnjačkoj Banji, pa smo mogli da uočimo da je ovo mesto imalo veliki medijski publicitet za sportske događaje koji su se održavali u njemu, a sve je to doprinelo na prepoznatljivosti samog turističkog mesta. Poslednji primer ovoga je i dodela imena sportskoj hali „Vlade Divac“, kao i muzej ovog košarkaša unutar nje, što nam govori da se vodilo računa i o razvoju „nostalgičnog turizma“ i promociji istorije sportskih objekata u Vrnjačkoj Banji.

Sa druge strane, veliki problem u organizaciji sportskog turizma na lokalnom nivou predstavlja nedostatak stručne literature iz ove oblasti i sporo prihvatanje trendova i njihova implementacija, kao i veličina mesta koja nije atraktivna za organizaciju velikih međunarodnih sportskih događaja. Utisak je da se moderna stremljenja sportskog turizma prate individualno, haotično i nedovoljno strateški razvojno, mada postoje inicijative koje se kreću u dobrim pravcima.

Iz svega prethodno navedenog izraženo je da Vrnjačka Banja ima:

- Tradiciju turizma dugu preko 140 godina
- Geografske, prirodne i klimatske karakteristike pogodne za razvoj sportskog turizma
- Smeštajne i ugostiteljske kapacitete neophodne za smeštaj sportista
- Zdravstvene kapacitete i stručno osoblje značajno za podršku u sportskom trenažnom procesu i relaksaciji
- Dobro razvijenu i raznovrsnu mrežu sportskih objekata
- Višedecenijsko iskustvo i kadrove za organizaciju sportskih manifestacija, priprema, kampova, turnira, utakmica, sportskih igara, kao i seminara iz oblasti sporta
- Odlične uslove za organizaciju velikih sportskih međunarodnih takmičenja mlađih kategorija, kao i državnih prvenstava u različitim sportovima
- Izražen sve veći značaj sportskog turizma u turističkom prometu destinacije

Takođe, Vrnjačka Banja ima uslove za dalji razvoj sportskog turizma kome se još više daje na značaju u budućnosti, shodno usvojenim strateškim planovima razvoja mesta. Da bi se dalje pratili moderni trendovi razvoja sportskog turizma i dalo se na još većem značaju neophodno je edukovati sportske i turističke radnike na lokalnom nivou i pratiti i preuzimati pozitivna iskustva iz oblasti sportskog turizma koja se dešavaju u okruženju.

Povoljan prirodni i klimatski faktor, kao i tradicija koju Vrnjačka Banja poseduje može biti zanemaren i neiskorišćen ukoliko se ne prate savremeni sportski trendovi i ne ide u korak sa njima.

LITERATURA

1. Bakić, O. Marketing u turizmu, Unirvezitet Singidunum, 2010
2. Blagajac, M. Teorija sportske rekreacije, Beograd, 1994
3. Bujanj, B. Rekreacija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005
4. Čačić, K. Poslovanje hotelskih preduzeća, Unirvezitet Singidunum, 2010
5. Čerović, S. Strategijski menadžment u turizmu, Unirvezitet Singidunum, 2009
6. Elaković, S. Sociologija slobodnog vremena i turizma, Ekonomski fakultet Beograd, 2006
7. Generalni urbanistički plan Vrnjačke Banje, Zavod za urbanizam Beograd, 2005
8. Grupa autora, Menadžment prirodnih i kulturnih resursa u turizmu, Unirvezitet Singidunum, 2009
9. Grupa autora, Principi ishrane i rekreacije, Unirvezitet Singidunum, 2009
10. Grupa autora, Vrnjačka Banja na početku XXI veka, Kulturni Centar, 2008
11. Hinch, T. Higham, J. Sport and tourism-Globalisation, mobility and identity, Elsevier Ltd, 2009
12. Hinch, T. Higham, J. Sport tourism development, Cromwell Press,

- 2004
13. Maksin-Mićić, M. Turizam i prostor, Univerzitet Singidunum, 2007
 14. Mallen, C. Adams, L.J. Sport, recreation and tourism event management, Elsevier Ltd, 2008
 15. Mikalački, M. Sportska rekreacija, Fakultet fizičke kulture Novi Sad, 2005
 16. Milosavljević, M. Marketing, Ekonomski fakultet, Beograd, 2001
 17. Pike, S. Destination marketing organizations, Elsevier Ltd, 2004
 18. Popesku, J. Menadžment turističke destinacije, Singidunum, 2011
 19. Program razvoja opštine Vrnjačka Banja, Republički zavod za razvoj, 2005
 20. Richie, B.W, Adair, D. Sport tourism-Interrelationships, impacts and issues, Channel View Publications
 21. Spas and the global wellness market: Synergies and opportunities, 2010
 22. Stanković, S. Vrnjačka Banja-Turističko-geografska monografija, Beograd, 1994
 23. Strategija turizma Republike Srbije - I fazni izveštaj, Horwath Consulting Zagreb, Ekonomski fakultet Beograd, 2005
 24. Strategija turizma Republike Srbije - II fazni izveštaj, Horwath Consulting Zagreb, Ekonomski fakultet Beograd, 2006
 25. The global spa economy 2007
 26. Turističko-sportski centar Vrnjačka Banja, Vodič kroz Vrnjačku Banju, 2008
 27. Unković, S. Zečević, B. Ekonomika turizma, Ekonomski fakultet, Beograd, 2009
 28. Weaver, D. Sustainable tourism-Theory and practice, Elsevier Ltd, 2006
 29. Weed, M. Bull, C. Sport tourism-Participants, policy and providers, Elsevier Ltd, 2009
 30. Wellness tourism and medical tourism: Where do spas fit?
 31. Živković, R. Ponašanje i zaštita potrošača u turizmu, Univerzitet Singidunum, 2009
 32. HTP Fontana Vrnjačka Banja, www.htpfontana.com
 33. Opština Vrnjačka Banja, www.opstinavrnjackabanja.com
 34. Republički zavod za statistiku, Beograd, www.stat.gov.rs
 35. Specijalna Bolnica Merkur Vrnjačka Banja, www.vrnjcispa.rs
 36. Sportski Centar Vrnjačka Banja, www.scvrnjackabanja.rs
 37. Turistička Organizacija Vrnjačka Banja, www.vrnjackabanja.co.rs
 38. Udruženje banjskih i klimatskih mesta Srbije, www.udruzenjebanja.com
 39. www.banjesrbije.net/wellness-programi-u-banjama-srbije/vrnjacka-

banja.html

40. www.dgt.uns.ac.rs/turizam/arhiva/turizam10.pdf

41. www.savremenisport.com/Rekreacija-Modelovanje-Programa-Sportske-Rekreacije.html